

ТЕОРИЈСКИ РАДОВИ

Проф. др Станко БЕЈАТОВИЋ,

ОПШТЕПРИХВАЋЕНИ ПРАВНИ СТАНДАРДИ И ПРЕДЛОГ ЗАКОНИКА О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Резиме: Аутор је у раду стручно-критички разматрао проблематику степена усаглашености предлога Законика о кривичном поступку Републике Србије, са општеприхваћеним правним стандардима у овој области.

Посматрано са аспекта архитектонике рада предње изнесена проблематика је анализирана кроз две групе питања. Прва група питања посвећена је анализи степена усаглашености позитивног кривичнопроцесног законодавства Републике Србије, са општеприхваћеним правним стандардима из ове области. На основу овако извршене анализе аутор је у раду дао своје виђење законодавства Републике Србије са овим стандардима.

Друга група питања посвећена је анализи степена усаглашености предложеног текста Предлога Законика о кривичном поступку Републике Србије, са овим стандардима. Питања која чине предмет разматрања овог дела рада груписана су по критеријуму врсте општеприхваћених правних стандарда из ове области. Случај нпр. са општеприхваћеним правним стандардима по питању заштите људских права. Или, општеприхваћени правни стандарди и нормативна основа за ефикаснији кривични поступак и сл. Основни закључак овако извршене анализе који аутор даје како при обради појединих питања, тако и у својим закључним разматрањима, јесте да одређени број решења која садржи Предлог Законика о кривичном поступку није у складу са општеприхваћеним правним стандардима, из области коју покрива овај законски текст. За овакава свој закључак аутор је дао и аргумент.

Кључне речи: предлог Законика о кривичном поступку, опште прихваћени правни стандарди, окривљени, бранилац, јавни тужилац, оштећени, правни лекови.

ОПШТЕПРИХВАЋЕНИ ПРАВНИ СТАНДАРДИ И СТАЊЕ НАШЕГ ПОЗИТИВНОГ КРИВИЧНОПРОЦЕСНОГ ЗАКОНОДАВСТВА

Једно од питања о којем се неизоставно мора водити рачуна у раду на окончању започете реформе нашег кривичнопроцесног законодавства, јесте и питање општеприхваћених правних стандарда и степена њихове имплементације у нашем позитивном кривичнопроцесном законодавству. Разлози

БЕЗБЕДНОСТ

неопходности постављања овог питања леже пре свега у чињеници све веће, и поред њене динамичности, универзалности науке кривичног процесног права и њен све већи утицај на законодавна решења конкретне земље, без обзира на њене националне и друге специфичности. Услед овог, данас више него икада раније долази до све већег смањења разлика у кривичнопроцесним законодавствима појединих земаља, односно данас више него икада пре поједини кривичнопроцесни институти, без обзира из којих система (континенталног или англосаксонског) потичу, добијају све више карактер универзалности и као такви бивају инкорпорирани у највећи број националних кривичнопроцесних законодавстава. Четири су кључне околности које утичу на овакво стање данашње науке, ове гране права, односно оваквих особености кривичнопроцесног законодавства посматрано уопште, које се јавља као резултат, сасвим оправданог, утицаја таквих обележја савремене кривичноправне науке на исто. Прва околност лежи у природи и тежини криминалитета, а посебно његових најтежих облика, који све више добијају интернационални карактер, услед чега се јавља као неминовност и предузимање кординираних, усаглашених, заједничких акција на пољу борбе против истог, и то не само на регионалном већ и на нивоу друштва као целине. Већ поодавно иза нас су времена када је борба против криминалитета, а посебно његових најтежих облика била само национални проблем. Већ поодавно је постало кристално јасно да криминална политика једне земље не може бити ограничена кинеским зидом, па чак ни онда када је реч о сасвим различитим типовима друштва. О томе убедљиво говори досадашњи развој кривичноправне науке и одређена њена достигнућа, која користи савремени цивилизовани свет. И управо може се рећи да се у томе налази и криминално политички смисао и оправданост одржавања комуникација и давања информација о стању и достигнућима науке кривичног права у појединим земљама и на појединим регионима и континентима, које се остварују на међународном плану путем Уједињених нација, регионалних међународних организација и институција. Захваљујући овоме, и поред тога што постоје одређене разлике које су међусобно мање или веће, а понекад и суштинске, ипак се данас, посматрано уопште, може говорити и о општим тенденцијама кривичнопроцесне науке и о њиховом огромном утицају на законска решења конкретних земаља, неовисно од тога о каквом типу друштва се ради.

Друга околност од утицаја на констатовану особеност данашње кривичнопроцесне, односно кривичноправне науке, уопште садржана је у јаком и сасвим оправданом утицају наука и научних сазнања у другим областима које се убрзано развијају у последњим деценијама и показују резултате са значајним имплекативним могућностима и у кривичном поступку. Као илустрације ради може се навести снажан развој медицинских и техничких наука, које имају велики утицај на не мали број питања кривичног процесног права посматрано уопште. Затим, ту спадају и многобројна емпиријска истраживања у многим земљама, која су довела до не малог броја нових сазнања по питањима везаним за кривични поступак, као и практична искуства појединих земаља у вези са овим видом супротстављања криминалитету. Даље, ту је

и измењени приступ слободама и правима не само окривљеног и лица оштећеног кривичним делом, већ и других учесника кривичног поступка, као једном од највећих вредности савременог човечанства, вредности чијим се сеизмографом, сасвим оправдано, сматра управо Кривично процесно право, односно кривичнопроцесно законодавство као његов резултат. На крају, али ниуком случају не као мање важно, једна од веома битних околности од утицаја на решења не малог броја питања кривичног процесног права, јесте и све већа улога и значај међународног кривичног права и међународних правосудних институција. Илустрације ради довољно је навести све присутнији став о непосредној примени међународног права и његовом примату над националним законодавством.¹

Из предње изнесеног јасно је да и поред тога што постоје одређене разлике по појединим питањима кривичног процесног права, истина код неких мање а код неких веће, ипак може се констатовати да, посматрано уопште, савремену науку кривичног права посматрано са аспекта њеног дела, који се зове Кривично процесно право, карактеришу поједине особености које представљају основне особености њеног садашњег стања и основне тенденције у њеном будућем развоју. Посматрано са тога аспекта чини се да се као општеприхваћени правни стандарди, односно као основне тенденције у савременој науци кривичног права у области кривичнопроцесног законодавства могу означити:

Прво, ефикаснији кривични поступак с тим да то не сме да иде на уштрб законитости решења конкретне кривичне ствари и угрожавања загарантованих слобода и права учесника кривичног поступка;

Друго, јачање слобода и права учесника кривичног поступка;

Треће, установљавање посебних кривичних поступака и посебних органа за поједине врсте криминалитета;

Четврто, предвиђање нових процесних метода и средстава у поступку расветљавања појединих кривичних дела;

Пето, већа заштита учесника кривичног поступка, а посебно интереса оштећеног лица;

Шесто, ефикасан систем правних лекова;

Седмо, предвиђање притвора само као изузетне мере за обезбеђење присуства у кривичном поступку;

Осмо, јачање међународног кривичног права.

У вези са предње изнесеним поставља се, као кључно, питање степена имплементације предње изнесеног у нашем позитивном кривичнопроцесном законодавству, односно шта би све требало предузети да оно, у што је могуће

¹ Случај. нпр. са нашом земљом где је изричито прописано да "Ратификовани међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права имају примат над правом Србије и Црне Горе и правом држава чланица", односно да "Одредбе међународних уговора о људским и мањинским правима и грађанским слободама који важе на територији Србије и Црне Горе непосредно се примењују". (чл. 10 и чл. 16 Уставне повеље Државне заједнице Србија и Црна Гора, "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003.).

БЕЗБЕДНОСТ

већем степену, буде усаглашено са истим. Ценећи до сада извршене анализе по овом питању и радове написане поводом истог чини се да се са великим степеном сигурности може закључити да је не мали број решења у овом законодавству у складу са предње изнесеним општеприхваћеним правним стандардима, а тиме и у складу са тенденцијама присутним у савременој науци кривичног права уопште.² Међутим, као целина кривичнопроцесно законодавство Србије још увек није на нивоу жељене нормативне основе посматрано са овога аспекта, а што се посебно односи на не мали број измена и допуна извршених у истом након доношења Законика о кривичном поступку из 2001. године.³ Ово пре свега из разлога што је не мали број ових измена и допуна такав да због непрецизности одређеног броја законских норми и предвиђања изузетно широких и неодређених услова за примену појединих кривичнопроцесних мера и института, допушта произвољност и самовољу у њиховој практичној примени, а тиме и могуће злоупотребе, а што не би смело да буде обележје законских текстова уопште, а понајмање законских текстова овог карактера. Ово превасходно из разлога што је управо ово законодавство сеизмограф онога што се данас, сасвим оправдано, сматра највећом вредношћу савременог човечанства, а то су слободе и права човека и грађанина уопште. Ако се овоме дода и чињеница да Законик о кривичном поступку из 2001. године не садржи поједина решења за која се може рећи да су скоро општеприхваћена у савременој науци кривичног права, онда оваква једна констатација добија још више на своме значају.⁴ Из свих ових разлога, а у циљу што потпунијег усаглашавања кривичнопроцесног законодавства Србије са савременим тенденцијама у науци кривичног права, односно са општеприхваћеним правним стандардима посматрано уопште, у текућој - завршној фази рада на његовој реформи, а што би према сачињеном тексту Предлога Законика о кривичном поступку требало да се оконча доношењем новог Законика о кривичном поступку Републике Србије⁵ било би неопходно обратити посебну пажњу на следеће групе питања. То су:

Прво, стварање нормативне основе за још ефикаснији кривични поступак, с тим да то не сме да иде на уштрб законитости решења конкретне кривичне ствари и угрожавања међународним актима и домаћим законодавством гарантованих слобода и права учесника кривичног поступка. Једном речју, у реализацији овог захтева мора се водити рачуна о успостављању нормативне равнотеже између захтева за ефикасношћу кривичног поступка и заштите људских слобода и права;

² О томе види: Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Београд, 2005. год., стр. 41-85, и 365-609; Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Београд, 2004. год., стр. 45-63 и 3232-595; Примена новог кривичног законодавства Србије, Удружење за кривично право Србије, Београд, 2006. год., стр. 169-325.

³ "Сл. лист СРЈ", бр. 70/2001.

⁴ Види: Проф. др Станко Бејатовић, Нове тенденције у савременој науци кривичног права и нека питања нашег процесног кривичног законодавства, Зборник "Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство", Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Београд, 2005. год., стр. 41-85.

⁵ Предлог Законика о кривичном поступку Републике Србије утврдила је Влада Републике Србије и исти 14. априла 2006. год. доставила Народној скупштини.

Друго, што прецизније прописивање законске норме, као и услова за примену појединих процесних метода, средстава и института, а што се посебно односи на оне методе, средства и институте који представљају или би требало да представљају новину у нашем кривичнопроцесном законодавству, а тичу се поступака везаних за најтеже врсте криминалитета;

Треће, проналажење мера и инструмената који ће допринети већој заштити учесника кривичног поступка, а посебно заштити интереса оштећеног лица;

Четврто, проналажење механизма путем којих ћемо добити ефикасан систем правних лекова, и

Пето, потпуно усаглашавање кривичнопроцесног законодавства Србије са актима међународног кривичног права, која се тичу међународних правосудних институција овог карактера, са новоусвојеним Кривичним закоником Републике Србије и другим националним законодавством.

Регулисањем ових као и неких других питања у кривичнопроцесним законодавству Србије у складу са тенденцијама савремене науке кривичног права, општеприхваћеним правним стандардима и позитивним искуствима у примени савременог компаративног кривичнопроцесног законодавства Србија, би добила не само модерно и савремено кривичнопроцесно законодавство, већ и законодавство које би у целости било усаглашено са општеприхваћеним правним стандардима из ове области, а што, поред осталог има посебну тежину управо у овоме времену. Ово из разлога што је такво законодавство и један од круцијалних услова за наш пуноправни пријем у друштво којем тежимо, а то је Европска унија. С обзиром на ово, поставља се као кључно питање: Да ли је ово остварено у понуђеном тексту Предлога Законика о кривичном поступку? Одговор на ово питање може се дати једино на основу појединачне анализе сваке од пет предње изнесених основних тенденција. Међутим, пре такве једне анализе нужно је, у вези са израђеним Предлогом Законика, још једном скренути пажњу и на питање начина окончања реформе нашег кривичнопроцесног законодавства, и поред тога што је став аутора текста да то питање у нашој стручној јавности и није спорно. То је питање:

Нови Законик о кривичном поступку или Измене и допуне важећег текста Законика?

Једно од првих питања које се мора поставити у раду на окончању реформе кривичнопроцесног законодавства Републике Србије јесте и питање: Да ли је неопходно ићи на доношење потпуно новог Законика о кривичном поступку, или пак треба прибећи само изменама и допунама важећег текста Законика о кривичном поступку?

У давању одговора на ово питање морају се имати у виду две, чини се сасвим супротне карактеристике постојећег стања кривичнопроцесног законодавства Србије. Прва се тиче квалитета његовог садржаја, а посебно садржаја Законика о кривичном поступку, који је нема сумње такав да не захтева интервенције таквог обима, да би то наметало потребу доношења потпуно новог Законика о кривичном поступку. Насупрот. Законик о

БЕЗБЕДНОСТ

кривичном поступку, захваљујући квалитету свог садржаја, доста добро је примљен у пракси и стручној (домаћој и иностраној) јавности. На научно стручним скуповима организованим широм земље у ове четири године примене Законика, његова основна решења нису довођена под знак питања. Исто тако ни судска пракса није указивала и не указује на неке веће проблеме у примени овог Законика.⁶ Једном речју са доста тачности се може рећи да Законик о кривичном поступку из 2001. године у основи задовољава и практичне потребе и теоретске захтеве и да његова радикална реформа није ни нужна ни потребна.⁷ Ако се овоме дода и чињеница да се ради о законском тексту који спада у категорију фундаменталних закона, закона који због своје природе захтева стабилност и одсуство честих промена, односно закона који треба мењати само онда када то налажу озбиљне и изузетне криминално - политичке прилике, онда оваква једна констатација још више добија на значају. Уз ово, у вези са овим питањем пажњу заслужују и још две чињенице. Прво, и мањим а камоли радикалним реформама оваквог једног законског текста мора да претходи једна студиозна анализа о примени важећег текста Законика, а ње на жалост нема. Друго, у компаративном кривичнопроцесном законодавству (ранијем и садашњем) немамо примера да се тако једна радикална реформа њеног кривичнопроцесног законодавства одвијала за свега неколико месеци. Насупрот, рад на иоле радикалнијој реформи кривичнопроцесног законодавства траје годинама и уз максимално ангажовање већег тима стручњака а не ретко и целих института. Међутим, са друге стране постојеће стање кривичнопроцесног законодавства Србије карактерише и једна, чини се прилично негативна особеност, а то су обимне измене и допуне и бујање споредног кривичнопроцесног законодавства, и то без претходно јасно утврђене концепције о подели материје која треба да представља садржај појединих законских текстова из ове области.⁸ Услед овог, дошли смо у такву ситуацију да се споредним кривичнопроцесним законодавством регулишу и она питања која би по својој природи морала да представљају искључиви предмет регулисања Законика о кривичном поступку. Случај нпр. са Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала који регулише и питања поступка, што је сматрамо потпуно неадекватно.⁹ Ако се овоме дода такође неспорна чињеница да постоје и не мале разлике у регулисању важних - суштинских питања између Законика о кривичном поступку, као *lex generalis*-а и посебних одредби као *lex specialis*-а (случај. нпр. са одређеним

⁶ О томе види: Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Београд, 2005. год.; Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Београд, 2005. год.; Примена новог кривичног законодавства Србије, Удружење за кривично право Србије, Београд, 2006. год.

⁷ Проф. др Ђорђе Лазин, Правци развоја Законика о кривичном поступку, збор. "Примена новог кривичног законодавства Србије", Удружење за кривично право Србије, Београд, 2006. год., стр. 170.

⁸ Важећи текст Законика до сада је четири пута мењан. Прва промена уследила је 19. децембра 2002. године ("Сл. лист СРЈ", бр. 68/2002), друга 28. маја 2004. године ("Сл. гласник РС", бр. 58/2004) и две 2005. године ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005 и 115/2005).

⁹ Проф. др Милан Шкулић, Нацрт Закона о државним органима у поступку за кривична дела организованог криминала, Збор. "Ново кривично законодавство Србије", Удружење за кривично право Србије, Београд, 2005. год., стр. 239-250.

аспектима проблематике општег дефинисања организованог криминала), као и бројне чињенице правно-техничке проблематике,¹⁰ онда целокупан проблем добија посебно на своме значају. Са оваквим стањем кривичнопроцесног законодавства Србије веома је тешко сналазити се у његовој практичној примени и чини се да једино ови разлози могу да послуже као аргуменат доношења новог Законика о кривичном поступку, с тим што би и у таквом законском тексту највећи број решења из садашњег Законика морао да буде преузет и од стране тог новог Законика, уз истовремено вођење рачуна да то допринесе и смањењу споредног кривичнопроцесног законодавства, и то како са аспекта његовог броја тако и са аспекта садржаја појединих од тих закона. Међутим, ова неспорна негативност може још да се отклони и на други, чини се прикладнији и адекватнији начин. Прво путем измена и допуна Законика, а потом путем доношења његовог пречишћеног текста који би обухватио све измене и допуне.

ОПШТЕПРИХВАЋЕНИ ПРАВНИ СТАНДАРДИ И ПРЕДЛОГ ЗАКОНИКА О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Као што је то већ истакнуто у првом делу овог рада у раду на окончању реформе било којег а тиме и нашег кривичнопроцесног законодавства мора се водити рачуна и о општеприхваћеним правним стандардима из ове области. Неопходност узимања у обзир ових стандарда и њиховог инкорпорирања у национално кривичнопроцесно законодавство данас, из предње наведених, опште познатих и неспорних разлога, долази много више до изражаја него што је то био случај у било којем ранијем периоду развоја друштва уопште. С обзиром на ово, приликом рада на било којем законском тексту из ове области, а посебно приликом рада на Законика о кривичном поступку као његовом главном и основном репрезентанту, прво питање које се поставља у оцени квалитета његовог садржаја јесте питање његове сагласности са овим стандардима, а тиме и са најновијим тенденцијама у савременој науци кривичног права уопште. Из свих ових разлога, сасвим оправдано морамо поставити ово питање и у односу на ново сачињени текст Предлога Законика о кривичном поступку.¹¹ Одговор на овако постављено питање могуће је дати само на основу појединачне анализе сваког од изнесених општеприхваћених правних стандарда и одговарајућих решења у Предлогу Законика, а што је предмет разматрања у тексту који следи.

Предлог Законика о кривичном поступку и стварање нормативне основе за ефикаснији кривични поступак

Један од захтева који треба да буде остварен окончањем рада на реформи кривичнопроцесног законодавства Републике Србије, јесте и стварање нормативне основе за још ефикаснији кривични поступак. Наиме, и поред тога што је доношењем Законика о кривичном поступку из 2001. године учињен

¹⁰ Види: Проф. др Станко Бејатовић, Нове тенденције., стр. 46.

¹¹ Реч је о Предлогу Законика који је Влада Републике Србије доставила Народној скупштини 14. априла 2006. године.

БЕЗБЕДНОСТ

велики корак напред у стварању нормативне основе за повећање ефикасности нашег кривичног поступка¹² ипак решењима која су дата у истом, нису исцрпљене све могућности за ефикаснији кривични поступак посматрано са аспекта законске норме. Решења у компаративном кривичнопроцесном законодавству по овом питању, која су дуги низ година показала добре резултате као и досадашња искуства у судској пракси уопште, говоре да и у нашем кривичнопроцесном законодавству постоји још увек одређени број питања која у најмању руку морају да буду узета у обзир у раду на окончању реформе са задатком што потпунијег остваривања овако постављеног циља.¹³ Међу овим питањима посебну пажњу заслужује следећа питања:

1. Једно од првих питања које у циљу стварања нормативне основе за повећање ефикасности кривичног поступка треба да буде узето у обзир у раду на окончању реформе нашег кривичнопроцесног законодавства, јесте и питање концепта истраге који је у нашем позитивном кривичнопроцесном законодавству искључиво судски.¹⁴ Неопходност промене овако датог концепта истраге, и то са циљем преласка са судског на тужилачки или тужилачко-полицијски јавља се из више разлога, а међу њима посебан значај имају следећи:

Прво, и поред тога што у нашој земљи није већ дуги низ година спроведено једно дубље научно истраживање везано за ефикасност овог концепта истраге, ипак се морамо сложити са чињеницом да судски концепт истраге не доприноси жељеној ефикасности кривичног поступка као целине¹⁵, а добро је познато и још више неспорно да је ефикасно спроведена истрага један од веома битних фактора ефикасности кривичног поступка уопште.¹⁶ Уз ово, овако конципирана истрага је углавном кабинетска и у истој је истражни судија као њен главни актер превасходно ангажован на прикупљању личних доказа, док остали доказни материјал потиче из претходне активности органа унутрашњих послова.

Друго, у судском концепту истраге тужилац је поприлично пасиван и ослања се углавном на оно што органи унутрашњих послова и истражни судија прикупе и доставе му, а што мора се признати није у складу са његовом основном функцијом кривичног гоњења учинилаца кривичних дела. Уз то, питање је колико је овакав концепт истраге у сагласности и са начелом легалитета кривичног гоњења, које обавезује јавног тужиоца на покретање

¹² О томе види: Проф. др Станко Бејатовић - Проф. др Драго Радуловић, Законик о кривичном поступку СР Југославије, Култура, 2002. год.; Основне карактеристике Предлога Законика о кривичном поступку СР Југославије, збор. "Основне карактеристике Предлога новог југословенског кривичног законодавства", Удружење за кривично право и криминологију Југославије, Београд, 2000. год., стр. 101-193.

¹³ Види: Проф. др Станко Бејатовић, Основне карактеристике кривичнопроцесног законодавства Србије и пожељни правци његовог будућег развоја, Правни информатор Београд, бр. 7-8/2005., стр. 50-67.

¹⁴ Види: Образложење Предлога Законика о кривичном поступку; Савезно министарство правде, Београд, 2001. год.

¹⁵ Тако нпр. према званичним статистичким подацима код нас истрага у преко 15% случајева траје дуже од једне године (Види: Билтен Републичког завода за статистику Србије за 2005. год.).

¹⁶ Види: Ефикасност кривичног поступка и њен утицај на сузбијање криминалитета, Удружење за кривично право и криминологију Југославије, Београд, 1997. год., стр. 155-215.

и вођење кривичног поступка, када су испуњени законски услови за то, као и у складу са његовом обавезом пружања доказа којима доказује основаност свог оптужног акта. Ако се овоме дода и такође неспорна чињеница да у оваквом концепту истраге одговорност за њену (не) ефикасност може без икаквих проблема да се пребацује са јавног тужиоца на истражног судију и органе унутрашњих послова и супротно онда критика оваквог концепта истраге још више добија на својој објективности.

Треће, једна од битних одлика истраге, односно претходног или припремног кривичног поступка уопште у савременом компаративном кривичнопроцесном законодавству, јесте све веће повећање улоге јавног тужиоца и полиције, односно ангажовања полиције уз надзор и руковођење јавног тужиоца и све веће опадање значаја судије као субјекта предузимања истражних радњи. Чак и земље које се сматрају колевком судског концепта истраге исти све више напуштају. Случај нпр, са француском као колевком установе истражног судије, где су овлашћења истражног судије значајно смањена увођењем судије за слободе и притвор који се налази хијерархијски посматрано изнад истражног судије и надлежан је за одлучивање о задржавању, притвору, претресању, улажењу у стан и одузимању предмета, као и о неким питањима изван кривичног поступка.¹⁷ Једном речју тужилачки, односно тужилачко-полицијски концепт истраге је доминантан у савременом кривичном процесном праву, и то како у компаративним националним кривичнопроцесним законодавствима, тако и пред међународним кривичним судовима.¹⁸

Четврто, резултати који су постигнути у земљама које су у циљу повећања ефикасности истраге а тиме и ефикасности кривичног поступка као целине управо прибегле интервенцијама ове врсте у свом кривичнопроцесном законодавству у потпуности говоре у прилог оправданости оваквих интервенција.¹⁹

Пето, у тужилачком концепту истраге избегава се непотребно понављање извођења доказа које нпр. сада карактерише наш кривични поступак. Тако нпр. до саслушања претпостављеног учиниоца кривичног дела (осумњиченог и окривљеног), посматрано са аспекта позитивног Законика о кривичном поступку, може да дође чак и три пута (у преткривичном поступку од стране органа унутрашњих послова, у истрази и на главном претресу).

Поред предње изнесеног, у одлучивању о промени концепта истраге треба водити рачуна и о две следеће групе околности. Прва група се тиче разлога који говоре против, а друга начела на којима мора да се заснива тај нови тужилачки концепт истраге.

Што се тиче разлога који говоре против тужилачког (тужилачко-полицијског) концепта истраге они само на први поглед могу ставити под знак питања

¹⁷ Др Горан Илић, Положај и улога полиције у преткривичном и претходном кривичном поступку у француском кривичном процесном праву, Полиција и преткривични и претходни кривични поступак, ВШУП, Београд, 2005. год.

¹⁸ Види: Проф. др Милан Шкулић, Међународни кривични суд, Досије, Београд, 2005. год.

¹⁹ Случај нпр. са немачким кривичнопроцесним законодавством (Види: Lowe-Rosenberg, Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz, Groskommentar, 23. Auflage, Zweiter Band, Berlin, 1988., par. 160-169.

БЕЗБЕДНОСТ

оправданост овакве једне идеје. Тако нпр. аргуменат да концепт истраге у којем се у својству њеног активног субјекта јављају и органи унутрашњих послова значи "атак на међународним актима и домаћим законодавством загарантоване слободе и права грађана озакоњењем органа унутрашњих послова као активног субјекта истраге, односно да се на тај начин даје још једна основа за повећање репресивности полиције" не стоји. Ово из разлога што у иницираном концепту истраге о питањима везаним за слободе и права одлучује суд а не ни јавни тужилац ни орган унутрашњих послова. Уз то, инструменте за ефикасну нормативну заштиту загарантованих слобода и права окривљеног и других субјеката у оваквом концепту истраге, налазимо у позитивним решењима не малог броја компаративних кривичнопроцесних закона у којима је присутан овакав концепт истраге. Случај нпр. са немачким StPO²⁰ где је истрага као припремни стадијум кривичног поступка стваљена у надлежности државног тужиоца, који може предузимање појединих а некада и свих истражних радњи препустити полицији, што у пракси обично и чини, с тим што ни један ни други орган немају право одлучивања о питањима везаним за људске слободе и права. Одређивање мера процесне принуде и дозвољавање ограничавања људских слобода и права (нпр. одузимање предмета, притвор и др.) у искључивој је надлежности суда. Слична решења по овом питању су и у другим кривичнопроцесним законодавствима са оваквим и не само са оваквим концептом истраге.²¹ У контексту овог приговора пажњу заслужује и чињеница да су данас људска права у таквом степену интернационализована, да ни од једног државног органа не прети неотклоњива, а још мање неконтролисана опасност њиховог евентуалног кршења. Данас када одлуке органа једне државе могу да буду подложне контроли Европског суда за људска права, засигурно је да ће се њени надлежни органи одлучујући о људским правима и слободама са много више пажње и озбиљности односити према истим, него да могућности те контроле нема. У складу са овим посебан значај има и чин наше ратификације Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.²² Или, приговор да концентрација функције истраге и функције кривичног гоњења у рукама тужиоца утиче на његову објективност, такође не може да буде аргумент против оваквог концепта истраге. Приговор се отклања на два начина, предвиђена у компаративном кривичнопроцесном законодавству. Прво, јачањем окривљениковог права на одбрану.²³ Друго, у спровођењу истраге државни тужилац, а тиме и полиција, је дужан да се стара како о оптерећујућим тако и о ослобађајућим околностима, као и о обезбеђењу доказа за које постоји опасност да буду изгубљени.

²⁰ BGBL. S. 253 и BGBL IS 475.

²¹ Види: Др Горан Илић, Појам, задатак, субјекти и радње претходног кривичног поступка, Полиција и преткривични и претходни кривични поступак, ВШУП, Београд, 2005. год.

²² Ратификована од стране наше земље 2003. год. ("Сл. лист СЦГ - Међународни уговори", бр. 9/2003.).

²³ Тако нпр. у немачком StPO с овим циљем уведено је право браниоца да присуствује испитивању окривљеног од стране државног тужиоца (пар. 163а ст. 3 у вези са пар. 168 ст. 1 StPO). Или, записници о саслушању сведока и вештака од стране државног тужиоца и полиције без присуства браниоца, због начела непосредности, не смеју се читати на главном претресу (пар. 251 ст. 1 и 2 StPO).

Што се тиче начела на којима мора да буде заснован тај за нас нови - тужилачки концепт истраге то су: Јасно разграничење овлашћења и надлежности активних субјеката истраге и на тај начин искључење могућности самовоље и арбитражности неког од њих; нормативна основа за ефикаснији кривични поступак, јер само под тим условом промена концепта истраге има оправдања и пуно поштовање међународним актима и националним законодавством загарантованих слобода и права окривљеног и других субјеката истраге.

Имајући у виду предње изнесено за поздравити је став предлагача да се и у нашем кривичнопроцесном законодавству пређе са судског на тужилачки концепт истраге. Овакав његов став је у складу и са ставовима који су последњих година углавном заступани како у нашој теорији тако и у пракси.²⁴ Међутим, у вези са предложеним решењима мора се поставити питање: Да ли су решења дата у Предлогу Законика у сагласности са предње изнесеним циљевима, а тиме и у сагласности са општеприхваћеним правним стандардима у о овој области? Наш је утисак да не, јер предложена решења имају не мали број недостатака и суштинске и правнотехничке природе. Међу њима посебан значај имају следећи:

Прво, једна од основних карактеристика тужилачког концепта истраге јесте да мора тачно и прецизно да се пропише када, под којим условима и код којих доказних радњи као активни субјекат њиховог предузимања може да се појави истражни судија и орган унутрашњих послова. У тужилачком концепту истраге основна - главна функција истражног судије мора да буде одлучивање о питањима везаним за слободу и права окривљеног и других субјеката истраге. Предузимање појединих радњи доказивања од стране суда треба да буде само изузетна могућност, само онда када се оправдано претпоставља да се та радња неће моћи поновити на главном претресу, или да би њено извођење било скопчано са великом тешкоћама, а уз то неопходно је да је она и веома битна за правилно решење конкретне кривичне ствари схваћене у смислу доношења судске одлуке о истој.²⁵ Прописивање могућности ангажовања истражног судује за предузимање било које радње доказивања, укључујући и претресање стана и лица и привремено одузимање предмета (чл. 271 З. Предлога Законика), као и давање могућности истражном судији и да самоиницијативно предузима поједине радње доказивања (случај нпр. са радњом из чл. 271 ст. 3 Предлога Законика) не само да није у складу са оваквим концептом истраге, већ није ни у функцији ефикасности кривичног поступка. У овом концепту истраге предузимање радњи доказивања од стране суда за потребе доношења одређене одлуке (подизања одговарајућег оптужног акта) од стране јавног тужиоца не би

²⁴ О овоме види: Грубач-Бељански, Нове установе и нова решења Законика о кривичном поступку СРЈ, "Сл. гласник", Београд, 2002. год.; Проф. др Станко Бејатовић, Неопходност интервенција у Законнику о кривичном поступку Републике Србије, Српско удружење за кривично право; Београд, 2004. год., стр. 48.; Проф. др Станко Бејатовић, Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство, Правни информатор, бр. 11/2005., стр. 76-77.

²⁵ Види нпр. решења у немачком StPO; Проф. др Станко Бејатовић, Положај и улога полиције у преткривичном и претходном кривичном поступку у немачком кривичном процесном законодавству, Полиција и преткривични и претходни кривични поступак, ВШУП, Београд, 2005. год., стр., 265-290.

БЕЗБЕДНОСТ

смело да дође у обзир. Једном речју, радње доказивања које се предузимају од стране суда у овом поступку не би смеле да буду у функцији остваривања задатка истраге. Ако се овоме дода и чињеница да до ангажовања истражног судије може да дође не само по захтеву јавног тужиоца, већ и по захтеву оштећеног који може да захтева од истражног судије да спроведе одређене (значи било које) доказне радње, укључујући ту и комплетни истрагу (чл. 270 ст. 2 и чл. 284 ст. 2 Предлога Законика) и поред тога што он није активни субјекат истраге, онда целокупан проблем, посматрано са овога аспекта, добија још више на својој актуелности.

Друго, поред предње изнесеног и из других разлога овако конципирана истрага није у функцији ефикасности кривичног поступка, а што је један од основних разлога неопходности промене садашњег концепта истраге. У истрази треба да се предузимају само оне радње које су у функцији остваривања њеног задатка а не и друге. Сходно овоме нема никаквог оправдања за нпр. предвиђање могућности саслушања сведока и осумњиченог у претходној истрази од стране органа унутрашњих послова и истражног судије, нити пак ангажовања ванрасправног већа у циљу практичне реализације такве једне радње (чл. 258 Предлога Законика). Давање тако формалног карактера претходној истрази нема оправдања и није у функцији њене ефикасности. Или, прописивање обавезе јавног тужиоца да присуствује свакој доказној радњи коју спроводи истражни судија, такође није у функцији остваривања овог циља (чл. 278 ст. 1 Предлога Законика). Ако се овоме дода непрецизност и контрарадикторност у практичној реализацији овакве обавезе јавног тужиоца, онда проблем постаје још већи. Нпр. лице чије је присуство обавезно се позива, а не само обавештава о времену и месту предузимања одређене радње (чл. 278 ст. 7 Предлога Законика). Или, у ставу 8 овог истог члана се каже, ако лице коме је упућено обавештење о доказној радњи (а то значи и јавни тужилац) није присутно, радња се може предузети и у његовом одсуству, и поред тога што је у ставу 1 овог члана предвиђено другачије. Даље, у чл. 258 ст. 1 Предлога Законика, прописано је да се сведок у претходној истрази саслушава на начин предвиђен у чл. 109 али нигде није прописано шта је са другим одредбама (а њих није мали број и уз то су веома битне) које се односе на сведоке. Да ли се и оне примењују или не у случају саслушања сведока у претходној истрази? Или, потпуно је нејасно каква је разлика између прикупљања обавештења од грађана и саслушања сведока у претходној истрази (чл. 257 и 258 Предлога Законика). Ако с овоме дода и неоспоран низ правотехничких недостатака у нормирању ове проблематике онда проблем постаје још већи.²⁶

Треће, архитектура предвиђеног истражног поступка као и кривичног поступка уопште је конфузна и нејасна. Нпр. посматрано са аспекта појединих одредаба и претходна истрага чини саставни део кривичног поступка, док према неким другим одредбама ни истрага није део судског поступка (види нпр. чл. 22 тач. 1, 2 и 10 Предлога Законика). Друго, карактер претходне истраге завистан је од начина посматрања, што нема никаквог оправдања.

²⁶ Види нпр. чл. 273 Предлога Законика.

Наиме, ако се цени формалноправно она не би требала да има процесни карактер. Радње претходне истраге требало би да имају у суштини неформални, оперативно-криминалистички карактер. С обзиром на ово питање је да ли оне треба уопште и да буду предмет регулisaња у овом Законику. Ово тим пре што је то већ урађено Законом о полицији.²⁷ Међутим, са друге стране тј. суштински посматрано њен процесни карактер је много израженији него што је то случај са садашњим предкривичним поступком. Чак шта више и докази прибављени у овој фази поступка могу послужити као докази у будућем кривичном поступку, и то кроз такође неоправдано широко одступање од начела непосредности.²⁸ У оваквом концепту истраге оправдање има за читање записника из претходног поступка на главном претресу само у случају ако се они односе на исказе који су дати пред судијом, а не и читање записника о саслушању које је обавио јавни тужилац и полиција. С овим у вези изузетно је дискутабилна одредба чл. 376 ст. 1 Предлога Законика, којом је предвиђено да суд заснива пресуду како на доказима који су непосредно изведени на главном претресу, тако и на оним који су "садржани у записницима, односно другим материјалима, који су у складу са закоником, на главном претресу прочитани, односно на одговарајући начин изведени". Ако се овоме дода такође неспорна чињеница да Предлог Законика предвиђа и на не малом броју других места и на немали број других начина одступање од начела непосредности, онда овај проблем постаје још актуелнији.²⁹

Четврто, оправдано се може поставити и питање садржаја појединих одредаба Предлога Законика са процесним положајем неких од субјеката истраге. Случај нпр. са ставом 2 чл. 277 Предлога Законика где је прописана обавеза браниоца, оштећеног и његовог пуномоћника да предлажу прибављање одређених доказа, чим сазнају за њихово постојање, као и могућност њиховог кажњавања у случају кршења те дужности. У вези са овом одредбом морају се поставити три питања. Прво, да ли неко може да се казни за нешто што може да буде само његово право а не и његова обавеза? Друго, Да ли је и како могуће доказати уопште да је неко од ових субјеката знао за постојање одређеног доказа, па и поред тога није предложио његово прибављање? Треће, да ли истражни судија може да буде орган изрицања дисциплинских казни за одређена чињења, или нечињења у радњама које сам не предузима, а које уз то нису ни кривичнопроцесне?

Пето, поред предње изнесених под знак питања се могу ставити и неке друге одредбе Предлога Законика везана за претходни истрагу и истрагу. Случај нпр. са неопходношћу прављења разлике између сталног и привременог душевног обољења и душевне поремећености и њиховог утицаја на статус покренуте истраге, што није случај са Предлогом (види нпр. чл. 283 ст. 1 Предлога Законика). Или, ако постоји, сасвим оправдана могућност прибављања и оних доказа у истрази за које се оправдано претпоставља

²⁷ "Сл. гласник РС", бр. 101/05.

²⁸ У вези са оваквим начином регулisaња ове проблематике оправдано се може поставити и питање њене сагласности са појединим одредбама Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода (види нпр. чл 6 ст. 3 тач. д. Конвенције).

²⁹ Види нпр. чл. 355 ст. 6 Предлога Законика.

БЕЗБЕДНОСТ

да неће моћи бити поновљени на главном претресу, или би њихово извођење на главном претресу било немогуће, односно знатно отежано (чл. 270 ст. 2 Предлога Законика), поставља се питање да ли је с обзиром на то адекватно прописана сврха истраге (чл. 270 ст. 1 Предлога Законика). Затим, у ст. 5 чл. 275 прописано је, између осталог, да ће истражни судија донети решење о укидању притвора, када донесе решење о одбацивању решења јавног тужиоца о спровођењу истраге, због тога што је нашао да нема доказа из којих произилази основана сумња да је окривљени учинио кривично дело. Питање ја како је могло доћи до одређивања притвора уопште, ако није било таквих доказа. Даље, не прављење разлике између кривичних дела за које се гони по службеној дужности и кривичних дела за која се гони по приватној тужби, код доношења одлуке по жалби на решење о спровођењу истраге (чл. 275 ст. 3 тач. 1 Предлога Законика). Потом, каква је улога суда код наставка истраге која је прекинута по његовом решењу? Или, чему служи службена белешка јавног тужиоца по окончању истраге (чл. 287 ст. 1)? Затим, чему решење о повлачењу решења о спровођењу истраге (чл. 287 ст. 3 Предлога Законика)? Ту је и питање: На основу којих критеријума јавни тужилац процењује који је адвокат способан да пружи одговарајућу правну помоћ окривљеном у кривичној ствари која је предмет поступка (чл. 264 ст. 7 у вези са чл. 71 ст. 5 Предлога Законика) и сл.

На крају у вези са предложеним концептом истраге може се, чини се са сигурношћу закључити, да прихватање решења у којем се као активни субјекти предузимања истражних радњи јављају јавни тужилац, истражни судија и орган унутрашњих послова и то без стриктног прописивања када и под којим условима долази до ангажовања истражног судије и органа унутрашњих послова, нема оправдања. Исто тако прихватање тзв. "концепта блаже форме тужилачке истраге" како се она назива у образложењу Предлога Законика, а то суштински значи истраге која као таква није ни тужилачка ни судска, не само да није у складу са решењима присутним у компаративном кривичном процесном законодавству, већ нема ни оправдања, а није ни у функцији стварања нормативне основе за повећање ефикасности кривичног поступка. Разлог који се узима као аргуменат у прилог неопходности прихватања оваквог једног концепта истраге такође нема оправдања. Чињеница "да се у периоду неминовног прилагођавања јавног тужиоца на своју нову функцију, када се, без обзира на очекивани нешто дужи *vocatio legis* за нови ЗКП, може очекивати да ће јавни тужилац чешће ангажовати истражног судију у истрази, односно захтевати његов ангажман" не може да буде оправдан аргуменат за овакав један концепт, што се иначе наводи у образложењу Предлога Законика. У вези са овим аргументом пажњу заслужује чињеница да је један од озбиљних и у овоме моменту сасвим оправданих, кључних приговора против тужилачког концепта истраге, управо непостојање кадровских потенцијала како у редовима тужилаштва, тако и у редовима полиције и њихова неадекватна материјално-техничка опремљеност.³⁰ Међутим, овај неспоран проблем се не решава на предње изнесени начин. Насупрот, решење треба тражити у предвиђању чистог тужилачког концепта истраге и истовременом предвиђању једног дужег во-

³⁰ О овоме види: Полиција и преткривични и претходни кривични поступак, ВШУП, Београд, 2005. год.

catio legis (од 3-5 година) од дана ступања на снагу до дана почетка примене одредаба о новом концепту истраге, а у том међувремену прибећи мерама испуњавања ова два кључна предуслова, за успешну реализацију таквог једног концепта истраге.

С обзиром напредније изнесено чини се неопходном да се још једном критички размотре предложена решења у вези са овом проблематиком и да се иста усагласе са предње изнесеним начелима, а тиме и са решењима присутним у савременом компаративном кривичнопроцесном законодавству, односно са општеприхваћеним правним стандардима у вези са овом проблематиком. Уколико би се то учинило, засигурно би таква истрага била како у функцији повећања ефикасности кривичног поступка, тако и у сагласности са решењима која су у складу са најновијим тенденцијама у савременој науци кривичног процесног права, а тиме и у складу са решењима присутним у компаративном кривичнопроцесном законодавству. У противном, биће доста проблема у практичном функционисању тако предложеног концепта истраге.

2. Једно од питања које спада, начелно посматрано, у категорију решења која су за поздравити у Предлогу Законика о који би требало да буде у функцији ефикасности кривичног поступка, под условом да је нормирано у складу са предње изнесеним јесте и споразум о признању кривице. Као што смо то истицали и нашим ранијим радовима озаконење овог института се јавља оправданим, не само зато што је исти присутан у не малом броју компаративних кривичнопроцесних законодавстава, већ пре свега због тога што је у својој практичној примени показао релативно добре резултате и што као такав представља један од инструмената поједностављења и убрзања поступка, а тиме и један од инструмената стварања нормативне основе за повећање ефикасности кривичног поступка уопште. Ово свакако, само под условом да он буде нормиран на начин који је у функцији остваривања ових циљева. С обзиром на ово поставља се питање да ли су предложена решења у функцији остваривања овако постављених циљева. Чини да у не у целости. Илустрације ради наводимо четири примера. Прво, није на одговарајући начин решено питање могућности и основа употребе правног лека у оваквом једном поступку. Решење предложено у чл. 305 ст. 1 тач. 4 Предлога Законика по којем се странке у случају споразума о признању кривице аутоматски морају одрећи права на жалбу, није адекватно. Ово из разлога што таква једна одредба значи одрицање од права на жалбу по свим основама, а не само по основама који су обухваћени споразумом, што је у најмању руку доста дискутабилно. Или, ст. 5 и 6 чл. 306 су контрадикторни. У ст. 5 се каже да "Суд о споразуму о признању кривице одлучује на рочишту, коме присуствују јавни тужилац..." Насупрот овом, у ст. 6 овог истог члана стоји да то ипак не мора да буде тако и у таквом случају се, тј. о не присуствовању јавног тужиоца обавештава виши јавни тужилац. Треће, потпуно је нејасна и у супротности са другим одредбама које се тичу овог института одредба ст. 5 чл. 304 у којој се каже да се "Окривљени и његов бранилац могу у приговору против оптужнице позвати на закључени споразум о признању кривице". Четврто, није на одговарајући начин решено

БЕЗБЕДНОСТ

ни питање улоге оштећеног лица у поступку преговарања о признавању кривице, а што би морало да се уради.³¹

У контексту овог института пажњу заслужује још једна предложена новина у Предлогу Законика. Реч је о поступку посредовања ради постизања поравњања између окривљеног и оштећеног (чл. 475-478 Предлога Законика). Не улазећи у коментар појединих од ових одредаба мада би си у ту могло доста тога да каже, наше је мишљење да нема никаквог оправдања за предвиђање оваквог једног поступка. Ово не само из разлога што он није у складу са природом кривичних дела, већ превасходно из разлога што се циљ који се жели постићи истим, постиже одлагањем кривичног гоњења од стране јавног тужиоца у смислу одредбе чл. 268 Предлога Законика.³²

3. Слично поступку посредовања ради постизања признања између окривљеног и оштећеног чини се да нема никаквих оправданих разлога ни за озакоњењем још једног (трећег) поступка за изрицање кривичних санкција пре главног претреса. Реч је о убрзаном поступку (чл. 469-474 Предлога Законика). Не само да је овај поступак непотребан, већ је непотребан и други поступак ове врсте. Реч је о поступку за кажњавање и изрицање условне осуде од стране истражног судије. И уместо да се, као што смо се још раније залагали, ишло на укидање овог поступка, предлаже се увођење још једног сличног. Евентуалним озакоњењем овог поступка не би се постигло ништа што се већ не може постићи адекватном применом првонаведеног и чини се једино оправданог, поступком изрицања кривичних санкција без главног претреса. Једино што је требало у овом поступку мењати јесте проширење могућности кажњавања без главног претреса на сва кривична дела из надлежности судије појединца.³³ Ако се предње изнесеном дода и такође неспорна чињеница да има доста контрадикторности и у предложеном нормирању овог поступка као у осталом и нормирању поступка за кажњавање и изрицање условне осуде од стране истражног судије³⁴ онда изнесени приговор још више добија на значају.

На крају у вези са овим поступком додајмо и то да с обзиром на његову архитектонику није уопште јасно у чему се огледа његово убрзање у односу на поступак који треба да замени. С обзиром на све ово оправдано се може претпоставити да би и овај поступак, као што је то случај и са поступком за кажњавање и изрицање условне осуде од стране истражног судије остао само мртво слово на папиру, а за тако нечим нема никакве потребе. Законик треба да садржи само оно што је животнo и криминално-политички оправдано, а што по нашем мишљењу није случај са овако предложеним поступком.

³¹ О томе види: Бејатовић, Нове тенденције у савременој науци..., стр. 57.

³² У вези са овом одредбом за поздравити је изостављање сагласности суда као једног од, по важећем ЗКП - чл. 236 ст. 1, обавезних предуслова могућности одлагања кривичног гоњења од стране јавног тужиоца.

³³ О овоме види: Проф. др Станко Бејатовић, Мере за повећање ефикасности и поједностављење кривичног поступка, Основне карактеристике Предлога новог југословенског кривичног законодавства, Удружење за кривично право и криминологију Југославије, Београд, 2000. год., стр. 145-155.

³⁴ О томе види Бејатовић, Нове тенденције ... стр. 56.

4. Ценећи образложење Предлога Законика одредба чл. 205 ст. 3 истог треба да допринесе ефикасности кривичног поступка. Ово из разлога што се истом ствара могућност потпуног препуштања записничару да сам, тј. без гласног диктирања лица које радњу предузима, саставља записник. Имајући у виду садржину записника (чл. 206 Предлога Законика) неспорно је да је за његово састављање у духу Законика потребан не само висок степен писмености већ и правно знање, које сасвим нормално не могу да имају записничари, услед чега записничар није у могућности да саставља исти на законом прописани начин. Уз то, ако се имају у виду и предвиђени механизми контроле тако састављеног записника (чл. 208 ст. 1 Предлога Законика) онда је неспорно да све то скупа не само да није у функцији ефикасности, већ је у функцији неефикасности кривичног поступка и то како са аспекта квалитета његовог садржаја, тако и са аспекта времена његовог дефинитивног састављања. С обзиром на значај записника као посебне исправе у кривичном поступку овако нешто не би смело да се предвиди.

Предлог Законика о кривичном поступку и већа заштита учесника кривичног поступка

Једно од питања чије решавање у Предлогу Законика, посматрано начелно, треба поздравити јесу питања везана за процесну заштиту сведока. Начин решавања ових питања у великом степену је у сагласности са нашим ранијим залагањима у вези са овом проблематиком.³⁵ Међутим, и у регулисању ове проблематике присутни су одређени недостаци и недоречености које би било нужно отклонити. Тако нпр. у предложеном тексту није решено питање функционалне надлежности за доношење одлуке о додели статуса заштићеног сведока. Затим, није јасно у којој фази поступка може да се стекне овај статус. Или, у чл. 119 ст. 6 Предлога се каже "Окривљеном и његовом браниоцу се у поступку мора дати могућност да оспоре оправданост мере из члана 117 став 3 овог законика". Питање је: Како, на који начин? Ако оваква једна формулација значи путем жалбе која би се улагала по општим одредбама Законика (а што изгледа једино логично) зашто то није изричито прописано. На крају у прилог доказа непрецизности и недоречености и ових одредаба наводимо чл. 122 Предлога Законика. У истом је прописано да се "Одредбе чланова 117 до 121 сходно примењују и на осумњиченог, окривљеног и оштећеног који је истовремено и сведок у кривичном поступку". Из овакве садржине ове одредбе произилази да осумњичени и окривљени могу да буду истовремено не само заштићени сведоци већ и сведоци уопште, а што је неспојиво.

Предлог Законика о кривичном поступку и слободe и права учесника кривичног поступка

1. Као што је то већ истакнуто у нормирању мера којима се ствара нормативна основа за повећање ефикасности кривичног поступка мора се водити рачуна

³⁵ Види: Бејатовић, Нове тенденције... стр. 56-57.

БЕЗБЕДНОСТ

о томе да то не иде на уштрб међународним актима и домаћим законодавством загарантованих слобода и права учесника кривичног поступка. Ово не само због тога што је чл. 9 Уставне повеље Државне заједнице Србија и Црна³⁶ Гора прописано да се достигнути ниво слобода и права не може смањивати, већ и због тога што је не мали број решења у нашем позитивном законодавству већ у складу са решењима предвиђеним у међународним актима које је прихватила наша држава. Ако се овоме дода и такође неспорна чињеница да сходно чл. 10 Уставне повеље државне заједнице "Ратификовани међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права имају примат над правом Србије и Црне Горе и правом држава чланица" онда овакав један захтев још више добија на своме значају. Поред овог, још из два веома битна разлога мора се водити рачуна о оваквом једном ставу. Они су садржани прво у општим тенденцијама данашње кривичноправне науке, уопште којих се морамо придржавати како у нормирању ове проблематике тако и у изради Законика као целине. Друго, након прихватања Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода право је сваког грађанина да, под одређеним условима, заштиту својих права затражи и пред Европским судом за људска права, што се посебно мора имати у виду и раду на овом законском тексту, с обзиром на предмет његовог регулисања. Имајући све ово у виду и овде се мора поставити питање: Да ли је и у коликој мери испоштован и овај захтев у изради Предлога Законика? Одговор и на ово питање је сличан одговору на претходно постављена питања. Више је предложених решења која илуструју овакву једну констатацију. Тако нпр. чл. 72 ст. 1 Предлога Законика погоршано је право сиромашног окривљеног на браниоца. Према истом, пооштрено је услов за постављање браниоца сиромашном окривљеном са три на пет година. Овакво једно решење није у складу са предње означеним чл. 9 Уставне повеље, којим је предвиђено да се достигнути ниво слобода и права не може смањивати. Уз то, питање је колико је овакво решење и у складу и са европским стандардима будући да исти не предвиђају никаква ограничења по питању тежине кривичног дела, као једног од услова за постављање браниоца сиромашном окривљеном. Или, поставља се питање сагласности решења према којем је искључена могућност улагања жалбе против првостепене пресуде, односно обавезног одрицања од права на жалбу са одредбама које гарантују право на жалбу против првостепених судских одлука уопште.³⁷ Затим, питање је колико је у складу са одређеним људским правима учесника кривичног поступка уопште и не мали број предложених одредаба о, чини се претераној, употреби интернета и других техничких средстава у кривичном поступку. Случај нпр. са истицањем позива, судских одлука и др. на судском сајту (чл. 194 ст. 3 Предлога), позивањем учесника поступка одређеним техничким начинима - SMS порукама (чл. 200 ст. 2 Предлога Законика) и сл. Даље, са аспекта општеприхваћених правних стандарда и општепризнатих права појединих учесника кривичног поступка дискутабилне су и одредбе којима се

³⁶ "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003.

³⁷ Упореди нпр. чл. 163 ст. 3 и чл. 305 ст. 1 тач. 4. Предлога Законика са чл. 22 и 124 Устава Србије и чл. 18. Повеље о људским и мањинским правима).

предвиђа обавеза окривљеног, браниоца, оштећеног и његовог пуномоћника предлагања доказа чим за њих сазнају, као и могућност њиховог кажњавања због неиспуњење такве једне обавезе (чл. 277 ст. 2 и 3 Предлога Законика и чл. 344 ст. 2 и 3 Предлога, чл. 405 ст. 2 Предлога Законика). Или, посматрано са аспекта његовог процесног положаја у кривичном поступку уопште, изузетно је дискутабилна и одредба чл. 388 ст. 4 Предлога Законика којом је предвиђено да је "Јавни тужилац дужан да изјави жалбу ако је суд донео ослобађајућу пресуду". Даље, одредбом чл. 390 ст. Предлога Законика на основу које суд аутоматски жалбу одбацује, ако она не садржи податке предвиђене у ст. 1 овог члана, положај окривљеног се у не малом степену погоршава, па је на месту питање њене сагласности са предње наведеном чланом Уставне повеље о немогућности смањивања достигнутог нивоа слобода и права. Слично је и са одредбом ст. 3 овог члана којом се прописује када суд не разматра у жалби предложене нове чињенице и нове доказе. Уз ово, питање је колико је оваква једна одредба у сагласности и са начелом утврђивања материјалне истине у кривичном поступку.

2. Према чл. 42 ст. 2 Предлога Законика у случају "Ако се тражи изузеће само председника суда, или председника суда и судије или судије поротника, одлуку о изузећу доноси заменик председника суда". Имајући у виду задатак установе изузећа одлучивање о истом може да буде само у функционалној надлежности органа, који ни на коју начин није у потчињеном положају у односу на лице чије се изузеће тражи. Да ли је то у овоме случају испоштовано није потребно посебно доказивати. Исто тако нема потребе доказивати и несагласност оваквог једног предлога, са општеприхваћеним правним стандардима по овом питању. Овоме додајмо и то да ово није једина одредба везана за проблематику изузеће која се са пуно оправдања може ставити под знак питања. Тако нпр. у чл. 39 тач. 3 Предлога Законика разлосима за обавезно изузеће судије или судије поротника додаје се и " кумство судије са окривљеним или оштећеним, односно тужиоцем и другим субјектима". Разлог за овакво нешто, по мишљењу предлагача, је садржан у чињеници да "кумство у Србији има традиционално велики значај". Традиционално велики значај кумства није споран, али, постоје и неки други односи између наведених субјеката који у такође великом степену могу да изазову сумњу у непристрасност судије, односно судије поротника, па се они, сасвим оправдано, појединачно не наводе. Нема никакве потребе да се појединачно наводе сви могући случајеви изузећа. Уосталом они су обухваћени тач. 7 чл. 39 Предлога Законика.³⁸

3. Једна од значајнијих новина коју доноси Предлог Законика јесте и прилично широка употреба техничких средстава у кривичном, и не само у кривичном поступку. Тако нпр. у чл. 255 ст. 3 Предлога Законика предвиђено је да "спровођење појединих радњи полиција може да забележи и уређајем за звучно и видео снимање". Или, у чл. 258 ст. 5 Предлога Законика прописана

³⁸ Ово није једина одредба оваквог карактера. Сличан приступ је присутан и код неких других предложених одредаба. Случај нпр. са чл. 100 Предлога Законика у којем је сасвим непотребно посебно истакнут само један случај лажног признања ("односно ако постоји основана сумња да је признање дато ради прикривања других учинилаца или других кривичних дела").

БЕЗБЕДНОСТ

је обавеза бележења целог тока саслушања сведока од стране полиције, којем није присуствовао јавни тужилац, уређајем за звучно и видео снимање". Затим, чл. 97 ст. 2 Предлога Законика предвиђа могућност звучног и видео снимања тока суочавања окривљеног са другим лицима, односно, чл. 98 ст. 2 Предлога Законика уводи као правило, а не само као могућност, звучно и видео снимање тока препознавања предмета од стране окривљеног лица. Даље, у чл. 168 ст. 9 Предлога Законика предвиђена је могућност примене "мере електронског надзора окривљеног у циљу контролисања поштовања ограничења која су окривљеном одређена". Или, у чл. 194 ст. 3 Предлога Законика предвиђена је могућност истицања позива, одлуке или жалбе на судском сајту. Овоме набрајању додајмо и одредбу чл. 200 Предлога Законика, која чак предвиђа и могућност позивања учесника у поступку и SMS порукама. Ценећи текст образложења Предлога Законика, овакве једне мере су како у функцији ефикасности кривичног поступка, тако и у функцији повећане заштите слобода и права лица према којима се примењују. Да ли је то тако? Наше је мишљење да не. Односно, да постоје бројни разлози који говоре против оправданости оваквих решења. Међу њима посебно се истичу следећи: Прво, није тачно да практична реализација оваквих једних мера "није скупо решење... због тога што је сваким даном техника све јевтинија и јевтинија". И ако се пође од ове чињенице као тачне, а она је релативна посебна у ситуацијама када још увек многе наше установе које делују на пољу борбе против криминалитета немају ни компјутерску опрему, камере нису једино што треба обезбедити за правилну примену ових мера. Шта је са особљем које треба да рукује са том техником, као и са другим трошковима који прате практичну реализацију тих мера (преписивање, снимање, чување материјала и сл.). Друго, чему овако широка примена ових мера. Зашто нпр. снимати поступак суочења или препознавања предмета и лица од стране окривљеног? Зашто примена електронског надзора ради контроле поштовања ограничења која су окривљеном одређена. Зар не би било много корисније, ефикасније и у сагласности са општеприхваћеним правним стандардима, по овим питањима предвидети мере за адекватнију примену јемства у кривичном поступку?³⁹ Треће, оправдано се може поставити и питање колико су неке од ових мера у сагласности са општеприхваћеним правима човека на његов физички и психички интегритет и људско достојанство (што се посебно односи на меру електронског надзора). Четврто, питање начина контроле практичне реализације неких од ових мера, а што се посебно мора имати у виду код оних мера које могу да доведу до значајних последица у односу на лице према којем су примењене у случају да оно не поступи по истим (случај пре свега са позивањем учесника кривичног поступка SMS порукама) и сл. Једном речју, наше је мишљење да са применом технике у кривичном поступку не треба претеривати. Примена технике у кривичном поступку треба да буде како у складу са природом

³⁹ О томе види: Проф. др Станко Бејатовић, Нове тенденције..., стр. 47.

тог поступка тако и са економским могућностима конкретне државе као и у складу са општепризнатим правима човека на његов психички и физички интегритет и људско достојанство.

4. Као што је то већ истакнуто у нормирању мера којима се ствара нормативна основа за повећање ефикасности кривичног поступка, мора се водити рачуна о томе да то не иде на уштрб међународним актима и домаћим законодавством загарантованих слобода и права учесника кривичног поступка. Ово не само због тога што је чл. 9 Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора прописано да се достигнути ниво слобода и права не може смањивати, већ и због тога што је не мали број решења у нашем позитивном законодавству, већ у складу са решењима предвиђеним у међународним актима које је прихватила наша држава. Ако се овоме дода и такође неспорна чињеница да сходно чл. 10 Уставне повеље државне заједнице међународно право има примат над националним законодавством, онда овакав један захтев још више добија на своме значају. Поред овог, још из два веома битна разлога мора се водити рачуна о оваквом једном ставу. Они су садржани прво у општим тенденцијама данашње кривичноправне науке уопште, којих се морамо придржавати како у нормирању ове проблематике тако и у изради Законика као целине. Друго, након прихватања Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, право је сваког грађанина да, под одређеним условима, заштиту својих права потражи и пред Европским судом за људска права, што се посебно мора имати у виду у раду на овом законском тексту, с обзиром на предмет његовог регулисања. Имајући све ово у виду и овде се мора поставити питање: Да ли је и у којој мери испоштован и овај захтев у изради Предлога Законика? Одговор и на ово питање је сличан одговору на претходно постављена питања. Више је предложених решења која илуструју овакву једну констатацију. Тако нпр. чл. 72 ст. 1 Предлога Законика погоршано је право сиромашног окривљеног на браниоца. Према истом, пооштрена је услов за постављање браниоца сиромашном окривљеном са три на пет година. Овакво једно решење није у складу са чл. 9 Уставне повеље, којим је предвиђено да се достигнути ниво слобода и права не може смањивати. Уз то, питање је колико је овакво решење у складу и са европским стандардима, будући да исти не предвиђају никаква ограничења по питању тежине кривичног дела, као једног од услова за постављање браниоца сиромашном окривљеном. Или, поставља се питање сагласности решења према којем је искључена могућност улагања жалбе против првостепене пресуде, односно обавезног одрицања од права на жалбу са одредбама које гарантују право на жалбу, против првостепених судских одлука уопште.⁴⁰ Затим, питање је у складу са одређеним људским правима учесника кривичног поступка уопште и не мали број предложених одредаба о, чини се претераној, употреби интернета и других техничких средстава у кривичном поступку. Случај нпр. са истицањем позива,

⁴⁰ Упореди нпр. чл. 163 ст. 3 и чл. 305 ст. 1 тач. 4 Предлога Законика, са чл. 22 и 124 Устава Србије и чл. 18 Повеље о нељудским и мањинским правима).

БЕЗБЕДНОСТ

судских одлука и др. на судском сајту (чл. 194 ст. 3 Предлога), позивање учесника поступка одређеним техничким начинима - SMS порукама (чл. 200 ст. 2 Предлога Законика ...) и сл. Даље, са аспекта општеприхваћених правних стандарда и општепризнатих права појединих учесника кривичног поступка дискутабилне су и одредбе којима се предвиђа обавеза окривљеног, браниоца, оштећеног и његовог пуномоћника, предлагања доказа чим за њих сазнају, као и могућност њиховог кажњавања због неиспуњење такве једне обавезе (чл. 277 ст. 2 и 3 Предлога Законика и чл. 344 ст. 2 и 3 Предлога Законика). Или, посматрано са аспекта његовог процесног положаја у кривичном поступку уопште изузетно је дискутабилна и одредба чл. 388 ст. 4 Предлога Законика, којом је предвиђено да је "Јавни тужилац дужан да изјави жалбу, ако је суд донео ослобађајућу пресуду". Даље, одредбом чл. 390 ст. 2 Предлога Законика на основу које суд аутоматски жалбу одбацује, ако она не садржи податке предвиђене у ст. 1 овог члана, положај окривљеног се у не малом степену погоршава, па је на месту питање њене сагласности са већ цитираним чл. 9 Уставне повеље. Слично је и са одредбом ст. 3 овог члана којом се прописује када суд не разматра у жалби предложене нове чињенице и нове доказе. Уз ово, питање је колико је оваква једна одредба у сагласности и са начелом утврђивања материјалне истине у кривичном поступку.

Међународна правна акта, национално законодавство и Предлог Законика о кривичном поступку

Један од задатака који би морао да буде остварен окончањем рада на реформи кривичнопроцесног законодавства Републике Србије, која према предлагачу треба да се оствари доношењем новог Законика о кривичном поступку, јесте и његово потпуно усаглашавање са међународним правним актима, који су у међувремену прихваћени од стране наше државе, а што се пре свега односи на Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, која је у међувремену ратификована и од стране наше земље⁴¹ као и његово усаглашавање са новим Кривичним закоником Републике Србије⁴² и другим националним законодавством донесеним после Усвајања Законика о кривично поступку 2001. године. (Случај нпр. са Уставном повељом и Повељом о људским и мањинским правима). Није мали број питања које би у циљу остваривања овог задатака требало разрадити у том новом тексту Законика о кривичном поступку. Тако нпр. посматрано само са аспекта његовог усаглашавања са новим Кривичним закоником постоји не мали број питања која морају да претрпе измене у односу на сада важећа решења у ЗКП. Међу њима посебну пажњу заслужују питања која се јављају као последица новог дефинисања кривичног дела, дефинисања продуженог кривичног дела, извршених промена код мере безбедности обавезног лечења

⁴¹ Види: Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Београд, 2005. год.

⁴² "Сл. гласник РС", бр. 85/05, 88/05 и 107/05.

и чувања у здравственој установи, прихватања рехабилитације уместо брисања осуде, условног отпуста као судске установе и јавног објављивања пресуде као мере безбедности.⁴³ Детаљном анализом Предлога Законика може се закључити да ни овај задатак није остварен у потребном обиму. Као илустрацију овакве констатације наводимо само неколико примера. Тако, нпр. у чл. 20 Предлога Законика дат је појам кривичног дела који није у складу са његовим појмом из чл. 22 Кривичног законика Републике Србије. У вези са овим довољно је истаћи само чињеницу да се одредбама процесног закона не може да мења појам одређен Кривичним закоником. Уз то, за тако нечим нема ни неке реалне потребе. Даље, и поред тога што ЗКП није могуће прописивање појавних облика кривичних дела, то се у предлогу законика ипак чини. (Случај нпр. са кривичним делом серијског силовања из чл. 146 ст. 1 тач. 4 Предлога Законика). А ако се овоме дода и потпуна непрецизност тако превиђених појавних облике, онда проблем постаје још већи. Или, Предлог Законика, односно његово поглавље XXXIV, почевши од назива па до појединачних решења, није усаглашен ни са Одредбама Кривичног Законика које се односе на рехабилитацију, уместо брисања осуде и сл. Предње изнесеном додајмо и чињеницу да одредба чл. 550 Предлога Законика није у складу са новоусвојеним Законом о рехабилитацији⁴⁴ будући да и даље искључује могућност понављања кривичног поступка и накнаде штете због неоправдане осуде и неоснованог лишења слободe лицима која су осуђена пре 1. јануара 1954. године, односно њиховим наследницима. Доношењем Закона о рехабилитацији одредба чл. 573 садашњег ЗКП не може бити преузета у нови Законик. Као таква она мора бити изостављена.

Правна техника и Предлог Законика о кривичном поступку

Предње изнесеном треба додати и изузетно велики број контрадикторности, нејасноћа, неспретних формулација, вишеструких понављања једног те истог и других правнотехничких недостатака текста понуђеног Предлога законика (случај нпр. са чл. 5, 62, 64, 74, 118, 121, 298, 376, 380, 408, 413, 430 и др).

Остале одредбе Предлога Законика и општеприхваћени правни стандарди

Поред предње изнесених изузетно је дискутабилан је и не мали број других одредаба из Предлога Законика, и то како због своје садржине тако и због бројних правнотехничких недостатака. Међу одредбама овог карактера, због ограниченог обима рада, наводимо само следеће:

1. Једна од значајнијих особености Предлога Законика дата је у његовом чл. 3 и према истом предвиђене су санкције за физичка и правна лица за

⁴³ Опширније о томе види: Проф. др Момчило Грубач, Усаглашавање Законика о кривичном поступку са новим Кривичним закоником - још један необављен посао, Ревиија за криминологију и кривично право, бр. 1/2006. стр. 29-43.

⁴⁴ "Сл. гласник РС", бр. 33/06.

БЕЗБЕДНОСТ

кршење претпоставке невиности. Наиме, према ст. 3-5 овог члана истражни судија, односно председник суда (у зависности од фазе поступка) су дужни да по службеној дужности или на предлог одређених учесника поступка лицу које крши претпоставку невиности изрекну јавну опомену која се објављује у средствима јавног информисања, односно новчану казну која се вишеструко увећава за сваки нови прекршај, и то за физичка лица од 150.000 до 450.000 динара, а за правна лица од 1.500.000 до 4.500.000 динара. Овако предложене одредбе су вишеструко спорне. Нпр. није јасно о каквој врсти казненог дела се ради, а у зависности одговора на то питање мора да буде зависна и висина прописане новчане казне што сада није случај. Или, спорна је и функционална надлежност за изрицање ових казни, и то посебно за председника суда као не судског органа. Затим, недопустиво је изостављање поступка изрицања ових казни, као и функционална надлежност за одлучивање о евентуалним жалбама против решења о кажњавању. Исто тако, мора се поставити и питање могућности изрицања овако предвиђених санкција изван кривичног поступка и према лицима која са кривичним поступком нису нпр. ни у каквој вези и сл.

2. Међу одредбе о јавном тужиоцу које сасвим оправдано подлежу критици су и чл. 228 ст. 1 и чл. 388 ст. 4 Предлога Законика. чл. 228 ст. 1 Предлога Законика по питању сношења трошкова у кривичном поступку, јавни тужилац је изједначен са приватним тужиоцем и оштећеним као тужиоцем. Наиме, овом одредбом је предвиђено да у случају обуставе кривичног поступка, доношења ослобађајуће или одбијајуће пресуде код кривичних дела која се гони по службеној дужности, трошкови поступка падају на терет буџетских средстава јавног тужиоца. Оправдање за тако нешто, по ставу предлагача, је чињеница да се у таквом случају "ради о неуспешности његовог тужбеног захтева". Оваква једна одредба је неприхватљива из више разлога. Прво, није у складу са процесним положајем јавног тужиоца као посебног, и по низу својих особености изузетно специфичног државног органа. Друго, јавни тужилац нема својих посебних буџетских средстава. Треће, оваква једна одредба и када не би било предње наведених сметњи, би, нема сумње, негативно утицала на практичну реализацију основне функције јавног тужиоца, а то је кривично гоњење учинилаца кривичних дела која се гоне по службеној дужности.

Чл. 388 ст. 4 Предлога Законика прописана је обавеза јавног тужиоца да изјаву и жалбу ако је суд донео ослобађајућу пресуду. Поред његове непрецизности предлог је неприхватљив и због своје несагласности како са неким од неспорних дужности јавног тужиоца тако и са циљем и начином његовог поступања у кривичном поступку уопште. Подсећања ради истичемо опште познате и неспорне чињенице а то су да је, поред осталог, дужност јавног тужиоца и заштита законитости и објективно поступање, а циљ његовог деловања у кривичном поступку постизање законите а не по сваку цену пресуде на штету окривљеног лица. У осталом, као последица овог предвиђена је, сасвим оправдано, и могућност јавног тужиоца да уложи правни лек и у корист окривљеног лица (чл. 388 ст. 3 Предлога Законика). На крају, али не као још и једино, истакнимо и чињеницу да овако нешто није у складу

ни са једним од основних особености кривичнопроцесне странке уопште у вези са правним леком, а то је да она има право али не и обавезу улагања правног лека.

3. Једно од основних начела кривичног процесног права јесте и начело непосредности. С обзиром на његов значај у кривичном поступку уопште, одступања од њега морају да буду само изузетна.⁴⁵ Међутим, за разлику од овог општеприхваћеног правног стандарда Предлог Законика прави, на разноразне начине, неоправдан број одступања од овог начела. Тако нпр. чл. 376 ст. 1 Предлога Законика на недопустиво другачији начин регулише питање доказа на којима се заснива пресуда. Наиме за разлику од чл. 352 ст. 1 важећег Законика о кривичном поступку који прописује да "Суд заснива пресуду само на доказима који су изведени на главном претресу" чл. 376 ст. 1 Предлога Законика овоме додају "или су садржани у записницима, односно другим материјалима, који су у складу са овим закоником, на главном претресу прочитани, односно на одговарајући начин изнесени". Сходно овоме јасно је да Предлог дозвољава могућност заснивања пресуде и на било којим доказима које су нпр. у истрази прибавили јавни тужилац и органи унутрашњих послова, што нема оправдања. Проблем постаје још већи ако се констатује да ово није једино, по нама, неоправдано одступање од начела непосредности. Слично је нпр. и са чл. 355 ст. 6 Предлога Законика.⁴⁶

ОПШТА ОЦЕНА ПРЕДЛОГА ЗАКОНИКА О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ (УМЕСТО ЗАКЉУЧКА)

Предлог ЗКП који је од стране Владе Републике Србије 14. априла 2006. године упућен Народној скупштини на разматрање, садржи велики број решења која у најмању руку не могу да издрже ни најблажу критику струке. Дубоко смо уверени да су она као таква последица, пре свега, до сада незабележене брзине у раду на изради оваквог једног законског текста. Из ових разлога било би више него неопходно да се сачињени текст Предлога Законика још једном стручно критички размотри и да у поступку његове израде и усвајања буду испоштовани сви они захтеви који се постављају у раду на изради и и мање значајнијих законских текстова. Ако се то не би десило, ако би Предложен текста добио снагу Закона, онда би у формалноправном смислу он значао крај реформе кривичнопроцесног законодавства Републике Србије започете доношењем Законика из 2001. године, а суштински би престављао Законик који са самим даном свог доношења, а што значи и пре његовог ступања на правну снагу, намеће неминован почетак рада на његовој реформи, на његовим бројним изменама, или можда чак и на неопходности доношења потпуно новог и тада стварно нужног Законика о кривичном поступку. За тако нешто, морамо се сложити, нема ниједног оправданог разлога.

⁴⁵ О томе види: Lutz Mezer-Gossner, Strafprozessordnung, 46. Auflage, Verlag C. H. Beck, Munchen, 2003., seit. 591.; др Војислав Ђурђић, Основна начела југословенског кривичног процесног права и слободе и права човека и грађанина, Југословенско кривично законодавство и слободе и права човека и грађанина, Удружење за кривично право и криминологију Југославије, Београд, 2001. год., стр. 168.; др Ђорђе Лазин, Основна начела (опште одредбе и њихова конкретна разрада) у Законнику о кривичном поступку, Практична примена новог југословенског Законика о кривичном поступку, Удружење за кривично право и криминологију Југославије, Београд, 2002. год., стр. 175.

⁴⁶ У вези са овим изузецима види чл. 6 ст. 3 тач. д Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода.

**GENERALLY ACCEPTED LEGAL STANDARDS AND CRIMINAL
PROCEDURE BILL**

Abstract: In this paper, the author offers expert and critical considerations of the issues related to the degree to which the proposed new Law on Criminal Procedure of the Republic of Serbia has been harmonized with the generally accepted legal standards in this field.

As regards the structure of the paper, the above mentioned issues have been analyzed through two sets of questions. The first set is dedicated to the analysis of the harmonization degree of the existing criminal procedural legislation in the Republic of Serbia with the generally accepted legal standards in this field. On the basis of such an analysis, the author offers his view of the legislation in the Republic of Serbia with respect to these standards.

The second set of issues is dedicated to an analysis of the degree of harmonization of the Criminal Procedure Bill of the Republic of Serbia with these standards. The questions involved in these considerations have been divided into a number of groups taking the types of generally accepted legal standards in this field as criteria. For instance, one set of questions dealt with the generally accepted legal standards regarding protection of human rights. Another was related to the generally accepted legal standards and normative grounds for a more efficient criminal procedure, etc. The main conclusion of the analyses carried out in this way, which the author gives separately for each individual question and in his closing considerations, is that a number of solutions contained in the proposed Law on Criminal Procedure are not in keeping with the generally accepted legal standards in the field the statute is supposed to cover. The author gives argumentation to support his conclusion.

Key Words: Criminal Procedure Bill, generally accepted legal standards, defendant, defence counsel, public prosecutor, victim, remedy.

Доц. др Горан МИЛОШЕВИЋ,
МУП Републике Србије
Доц. др Дане СУБОШИЋ,
Полицијска академија

ЕЛЕМЕНТИ ЈАВНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Резиме: Јавна безбедност у системском смислу обухвата њено окружење (узрочно-последичне релације са другим системима итд.), функцију (циљеве, послове, задатке итд.) и структуре (људе, средства, њихову међусобну повезаност итд.). То значи да се јавна безбедност може схватати као стање (са аспекта окружења), скуп најразличитијих послова који се обављају с истим циљем. (са аспекта функције), односно као организација у ужем смислу (са аспекта структуре). На још нижем нивоу општости, у елементе јавне безбедности који се налазе у односу међусобне условљености и зависности, убрајамо: *циљеве, кадрове, материјално-техничка средства, унутрашњу структуру, као и правни статус*. Овај рад је посвећен идентификацији основних обележја (иманентних својстава) сваког од наведених елемената јавне безбедности, донекле и њихове међусобне повезаности.

Кључне речи: јавна безбедност, циљеви, кадрови, материјално-техничка средства, унутрашња структура, правни статус.

УВОД

Зависно од аспекта посматрања, јавна безбедност представља стање, функцију или структуру истоименог система (система јавне безбедности). Синтезом наведених аспеката (гледишта), јавну безбедност можемо посматрати као систем, у ужем и у ширем смислу. Наиме, јавна безбедност у ужем смислу обухвата њену функционалну и структурну димензију, а када јој додамо окружење - она представља систем у ширем смислу.

Уопште, стање је тачна информација о прошлости и садашњости свих елемената система (нпр. "пресек стања" у виду извештаја).¹ Стање јавне безбедности је тачна информација о прошлости и садашњости њених *циљева, кадрова, материјално-техничких средстава, унутрашњој структури, као и о правном статусу*. Поред тога, стање јавне безбедности представља елемент њеног функционисања.

¹ Видети шире у: Стевановић О: "Руковођење у полицији", Полицијска академија, Београд, 2003.

БЕЗБЕДНОСТ

Функционисање система представља збир свих активности елемената система (стања, кретања, понашања). При томе, кретање је промена стања елемената система током времена, претварање стања у наредна стања, трансформисање система под дејством окружења (позната и/или непозната узрочно-последична повезаност). Најзад, понашање представља скуп излазних реакција система на његове улазне величине окружења² (такође позната и/или непозната узрочно-последична повезаност).³

Функција у организационом смислу представља скуп најразноврснијих послова који се обављају с истим циљем. Она произилази из циља, као вредности која је изражена потребама људи, а које нису могле бити подмирене њиховим индивидуалним (ванинституционалним) ангажовањем. Дакле, функција у ужем смислу обухвата циљеве⁴ (релативно трајне и константне (нпр. "безбедност", када је у питању полиција као друштвени систем - организација)) и најразличитије послове - задатке (нпр. саобраћајаца, снајпериста, ронилаца, пилота хеликоптера, криминалистичких инспектора и осталих припадника полиције)⁵, али се тиме њихов садржај не исцрпљује. Наиме, садржај функције у ширем смислу обухвата и резултате, критеријуме, начине (полазишта, поступке (технике)), методе, активности, делатности и сл, али и принципе, односно начела, као и тзв. "функционалне прописе".

Да би се дефинисани циљеви остварили, обављењем наведених и ненаведених послова и задатака на прописан и ефикасан начин, потребно је структурирати организацију која је ради њихове реализације настала (нпр, полицију). У ужем смислу, организација (као структура) представља целину међусобно повезаних радних места, на којима су синтетизовани кадрови и материјално-техничка средства, која се користе током њиховог рада.⁶ У ширем смислу, структури друштвених система (организација) припада и област тзв. "структурних прописа".

Циљеви јавне безбедности

Циљеве организација добија или усваја. Ваљани циљеви су они који су легитимни, јасно одређени и реално оствариви. При томе је легитимност циљева

² Ibid.

³ У овоме пасусу имали смо прилику да се на два места сусретнемо са формулацијом "позната и/или непозната узрочно-последична повезаност". Она је присутна због тога што узрочно-последична повезаност у домену кретања и понашања система може бити позната и непозната, што дефинише услове доношења одлука менаџера! У условима када су релевантне информације познате, као и законитост одвијања појава, а сложеност проблема релативно "мала" - одлучивање се у условима извесности. С друге стране, када су релевантне информације мање познате, као и законитост одвијања појава, а сложеност проблема можемо изразити ка "средњу" - одлучивање се у условима ризика. Најзад, када су релевантне информације непознате, као и законитост одвијања појава, а сложеност проблема можемо изразити као "велику" - одлучивање се у условима неизвесности! Овим пасусом, заправо формирамо спону између теорије организационих система и одлучивања у условима неизвесности, као елемената савремене теорије одлучивања, које базирају, како је наведено у раду, на системској анализи (целини системског приступа и анализе као научне методе).

⁴ Циљеви су вредности, које треба остварити или сачувати.

⁵ Намерно су на овако несистематичан начин изабрани наведени послови, јер на најдрастичнији начин указују на њихову међусобну различитост!

⁶ Средства без људи не значе ништа! Када се има у виду да су за поједина техничка средства издвојена велика новчана средства, а да нису у функцији јер нема довољно људи који би их послуживали, онда се таква ситуација може идентификовати са оним које су кроз нашу не тако давну историју називане "промашеним инвестицијама".

посебно значајна, јер захтева од руководиоца да свој рад не обавља изнад, већ у функцији закона!⁷

Циљеви организације или њених поједних организационих целина могу бити: општи, посебни и конкретни; стратегијски, оперативни и тактички; трајни и привремени; крајњи етапни и почетни. Остварују се деобом на послове или задатке (просторне, временске, ближе, следеће, наредне), којима се постиже резултат.⁸ Дакле, циљеви, послови и задаци такође чине подсистеме у односу на систем функција и систем у целини (организацију), односно и сами представљају системе, ако се посматрају као релативно самосталне целине (позитивистички посматрано).

У оперативном смислу циљеви представљају планирани резултат који треба постићи у одређеном времену. Дакле, резултат је мера остварења циља, посла, односно задатка. Мера остварења циља представљају и критеријуми, који са циљевима чине целину познату као "основне замисли" руководиоца.⁹

Циљеви јавне безбедности најуже се везују за улогу државе. Промене у друштвено-економском и политичком систему сваке земље доводе и до промена циљева безбедности. Тако су се нпр. циљеви безбедности у робовласничким и феудалним државама битно разликовали од циљева држава модерне тржишне привреде. Наиме, развојем државе и јачањем њене улоге, повећавају се и потребе за њеном безбедношћу.

Избор жељеног циља препуштен је сфери утицаја политике, морала (етике), културе, обичаја и одређеног времена, на одређеном простору. Посматрано кроз историју, органи унутрашњих послова увек су имали за циљ безбедност државе и њених грађана (касније и свих лица на њеној територији), што се и данас сматра примарним циљем. Наиме, ниједна држава не може остварити своју улогу, ако нису безбедни њени грађани, односно лица на њеној територији.

Значај јавне безбедности огледа се у томе што полиција, остварујући своју улогу, може да допринесе остваривању других државних и друштвених циљева: економских, социјалних, политичких и осталих (здравствених, културних, демографских итд.). У најопштијем, циљ јавне безбедности је:

- заштита безбедности Републике,
- заштита безбедности лица и
- обезбеђење остваривања Уставом и законима утврђених других права и слобода грађана.

⁷ Видети шире у: Стевановић О: "Руковођење у полицији", Полицијска академија, Београд, 2003.

⁸ Ibid.

⁹ Основне замисли представљају водиљу руководиоцима и руководним телима у процесу доношења одлука. За доношење одлука које се односе на начине остваривања циљева јавне безбедности погодне су основне замисли у којима се подциљеви дефинишу као "обавезни", "пожељни" и "пожељни, али мање значајни", при чему су посебно значајни критеријуми законитости и ефикасности. Видети шире у Субошић Д: "Несмиртосна оружја", НИЦ Војска, Београд, 2005.

БЕЗБЕДНОСТ

Кадрови¹⁰ јавне безбедности

Реч кадрови потиче од латинске речи "squadri" - оквири. У савременом свету реч кадар има основ у француској речи "cadre" - кадар. У англосаксонском језичком подручју користи се израз "personal" што значи, лица запослена у предузећима или другим организацијама. Кадар је човек, који нешто, што је друштву (а и њему као члану друштва) потребно, може да оствари, при чему му друштво те способности признаје¹¹.

Људи су кључни елемент и покретачка снага сваке организације, јер: (1) оснивају и укидају организације, (2) су организације творевине људи, (3) без људи нема ни организација и најзад, (4) су сви остали елементи организација у рукама људи. Без људи и њихових потенцијала нема ни организације и њених успеха. Они својом покретљивошћу, унутар и изван организација, без сумње, утичу на промене у самој организацији. Човек као свесно, мисаоно, емотивно и рационално биће, које има идентитет и интегритет, одређене вредности и квалитете, планове и циљеве, као и потребе и интересе, био је и остаје покретач и носилац развоја друштва.

Управљање кадровима и њиховим потенцијалима је сложенији, одговорнији и осетљивији процес од управљања техничким, финансијским и другим ресурсима организације. Да би се у овом процесу остваривали повољнији резултати неопходан је индивидуални приступ, јер човек у организацију не уноси само своје знање и способности, него и жеље, амбиције, наде и очекивања, као и позитивне и негативне особине и навике (врлине и мане).

Кадрови имају пресудан значај за остваривање пројектованих циљева организације. Њихова изузетност и специфичност стављају их у први план, у односу на остале ресурсе, а њихов немерљив значај за организациону успешност чини их најважнијим ресурсима организације. Њихова специфичност и њихов значај, између осталог, огледају се у следећем:

- људски ресурси, за разлику од осталих ресурса, могу да ставе у функцију све умне, физичке и друге потенцијале којима располажу. То су једини ресурси који мисле,
- људски потенцијали, добро укомпоновани и усмерени у правцу тимског концепта рада обезбеђују синергијски ефекат, који укупне резултате рада чини већим од појединачно остварених резултата,
- резултати рада појединаца, група, тимова и организације у целини, између осталог, зависе и од понашања и мотивисаности запослених и менаџера,
- једино човек може обликовати визију, пројектовати стратегију, имати идеје, стварати креације, осмишљавати нове производе и слично,
- појединачна знања и способности и појединачни квалитети и домети представљају особен и по много чему јединствен потенцијал организације,

¹⁰ Интересантно запажање о Србима изнео је Рајс А. у књизи "Чујте Срби": "Нећу скрити од вас ништа битно од онога што сам видео, јер прави пријатељ није онај који вам ласка, већ онај који вам каже истину, целу истину: Нисте велики радници, често одлажете за сутра, чак и за прекосутра, оно што бисте могли да урадите данас. Последница је да се то често, никада и не уради..."

¹¹ Стефановић В: "Менаџмент кадрова", Еуропроект, Ниш, 1996, стр. 13.

нарочито ако се добро укомпонују и на прави начин усмере ка остваривању организационих циљева,¹²

- људски ресурси имају дугорочан утицај на пословање организације, између осталог, и због тога што се дејство одређених одлука и промена може годинама одражавати на укупне ефекте пословања,
- однос организације према људским ресурсима има вишеструко дејство - економске, социјалне и здравствене природе,
- људски ресурси имају способност самообнављања и развоја, тим пре што се употребом не обезвређују и не смањују, него потврђују и повећавају,
- људски ресурси су повезани са свим пословним функцијама, јер је њихово остваривање готово незамисливо без укључивања човека и његових умних и других потенцијала,
- улагање у људске ресурсе је исплативије од улагања у било које друге ресурсе.¹³ У развијеним земљама које дају приоритет човеку и организацији, улажу се значајна средства у најспособније и најпрогресивније кадрове, уз коришћење тимског рада, потпуније ангажовање стручњака и веће присуство науке.

Полазећи од расположивих ресурса и потенцијала, менаџмент организације треба да настоји да се негативне особине појединаца неутралишу или макар минимизирају, а позитивне вредности и расположиви квалитети и други потенцијали препознају, активирају и на прави начин усмере, све у намери да се организациони циљеви остваре, а индивидуални не запоставе.¹⁴ Резултати пословања се не могу повећавати, ако се тиме задовољство радника смањује. На менаџерима је да о томе воде рачуна, како би се између организационих и индивидуалних циљева и интереса успоставила задовољавајућа равнотежа.

Појединци су камен темељац организационих подухвата. Како је већ донекле наведено, они стварају и укидају организације, приступају им и напуштају их, одржавају их и мењају. У њима задовољавају своје потребе и интересе, улажући своје потенцијале за добробит организације и њених циљева. У том двостраном односу, односу запослених према организацији и њеним циљевима и односу организације и њеног менаџмента према запосленима и њиховим потребама и интересима, огледа се спремност и заинтересованост запослених да својим радом допринесу остваривању жељених циљева и способност менаџмента да утиче на њихов развој и њихово понашање.

Запослени се не разликују само по својим личним карактеристикама, типу личности, интересима и циљевима, мотивисаности за рад, ставовима, квалитетима и способностима, него и по многим другим обележјима: изгледу,

¹² Овде треба подсетити на познату изреку да сваки генерал предходно мора да буде обичан војник, али при том је јасно да сваки војник не може и нема способности да буде генерал. У супротном, ради се о негативној селекцији кадрова која свакако не доприноси ефикасном раду и друштвеном напретку.

¹³ Пржуљ Ж: "Менаџмент људских ресурса", Институт за мала и средња предузећа, Београд, 2002, стр. 20 и 21.

¹⁴ Једно од полазишта организационих наука односи се на став да: "У условима добре организованости, исподпросечан појединац постиже надпросечне резултате, а у условима лоше организације, надпросечан појединац постиже исподпросечне резултате".

БЕЗБЕДНОСТ

начину одевања, годинама живота, националној, верској, полној и другој припадности, образовању, искуству, идеолошким схватањима, породичним приликама, стамбеној ситуацији, здравственом стању итд. Поред тога, за организацију и систем руковођења (управљања) посебан значај имају:

- **личне карактеристике запослених** - према резултатима новијих истраживања, оцењује се да су за ефикасност и ефективност пословања, као и за остваривање организационих и индивидуалних циљева неопходни људи, који с обзиром на своје личне карактеристике, нису спремни да буду само слушаоци, извршиоци и пасивни учесници организационих подухвата, него мислиоци, креатори, рационализатори и активни учесници у обликовању визије, пројектовању стратегије, утврђивању циљева, доношењу одлука, остваривању договорених задатака и спровођењу пројектоване политике предузећа,
- **интереси запослених** - веома је важно да се интереси запослених препознају, како би се стварали неопходни предуслови за њихово задовољавање,
- **радна мотивација** - мотивисан човек је спреман на велика прегнућа, јер се не мири с просечним резултатима, а увећано напрезање његових мишића и његових можданих ћелија не обезбеђује се само пуним џеповима, него и испуњеном душом (нпр. добрим међуљудским односима, праведношћу итд.),
- **вредносни ставови** - за организацију и њен менаџмент посебно су значајни ставови којима се изражава однос запослених према раду, радним обавезама, радној дисциплини, организационим циљевима, систему награђивања и напредовања, стратегији развоја, систему управљања, потреби за сталним учењем и усавршавањем, потреби за преузимањем одговорности за доношење одлука и слично,
- **способности и други квалитети** - у сваком човеку се скривају одређене способности, врлине, вредности и могућности, а менаџмент организације је у обавези да их препозна, мобилише, одржава, развија, унапређује и усмерава у правцу остваривања организационих и индивидуалних циљева и интереса.

У систему јавне безбедности кадровску службу не сме да карактерише административно-персонални приступ, већ организационо-стваралачки, уз обавезу праћења социјалног и радног законодавства. Неопходна је координација са установама полицијског образовног система, у погледу изградње траженог профила кадрова и самог плана образовања, јер је систем образовања тај који ствара човека-полицајца неопходног друштву. У супротном, кадрови би били камен спотицања на путу успешног функционисања и рада полиције, а самим тим и друштва у целини. Кадровска политика мора се заснивати на следећим садржајима:¹⁵

¹⁵ Поповић С: Марковић Б, Кузмановић Р: "Основи науке о управљању", Правни факултет, Крагујевац, 2000, стр. 113.

- треба изграђивати и спроводити политику дугорочнијег планирања потреба за кадровима и одређивања профила кадрова и струка на основу техничког програма и перспективе развоја,
- стручно напредовање, материјалну стимулацију, признање и афирмацију кадрова треба темељити искључиво на способностима и резултатима рада, тј. треба омогућити утакмицу стваралачке способности кадрова.

Полиција, као служба са јасно дефинисаним циљевима никада не сме да се задовољи само формалним квалификацијама, запостављајући друге критеријуме. Речи: "немамо одговарајуће кадрове" или "шта ја да радим са њима" не треба да прате рад полиције. Време је и за младе људе, под условом да спадају у најспособније. Диплома је само претпоставка стручности, али не и доказана способност. Свако мора да се доказује својим резултатима рада.

Материјално-техничка средства јавне безбедности

Средства за рад јавне безбедности могу се поделити на нематеријална и материјална. Остварити циљеве и законом утврђену надлежност јавне безбедности, немогуће је без адекватних материјално-техничких средстава. Наведена добра су материјални елемент организације, а можемо их посматрати као техничка и финансијска средства.

Министарство унутрашњих послова, као орган државне управе, остварује, односно добија средства за рад из буџета. Буџет је план прихода и расхода државе, утврђен за одређени период који обично траје годину дана. Буџет треба да обезбеди средства којима се финансирају три категорије јавних потреба: државне функције, јавне службе и интервенције у привреди. У оквиру финансирања државних функција, налази се и систем финансирања државне управе. Својом финансијском делатношћу држава обезбеђује новчана средства да би финансирала функционисање своје законодавне, извршне и судске власти. Све операције њене законодавне, извршне, управне и судске власти могу се представити у буџету у облику различитих ставки, тзв. јавних расхода које су исказане у новцу.¹⁶

Буџетски приходи расподељују се на буџетске кориснике сходно потребама. Како се Министарство унутрашњих послова финансира буџетски, то значи да ће се средства за његов рад и функционисање издвојити из буџета зависно од процењених потреба у датом тренутку. У зависности од обима финансијских средстава који су намењени јавној безбедности зависиће и обим набавке материјално-техничких средстава намењених за њен рад. На пример, финансијска средства добијена расподелом буџета, Министарство унутрашњих послова користи за плате запослених, материјалне трошкове, за набавку и одржавање опреме, инвестиционо одржавање и инвестиције, стручно образовање, оспособљавање, усавршавање кадрова, науку, као и за друге планом утврђене потребе.¹⁷

¹⁶ Поповић Д: "Наука о порезима и пореско право", Институт за отворено друштво/Институт за уставну и законодавну политику, Будимпешта и Савремена администрација, Београд, 1997, стр. 2.

¹⁷ У будућем периоду МУП ће се бавити само стручним оспособљавањем и усавршавањем кадрова.

БЕЗБЕДНОСТ

Функција	Екон. клас.	ОПИС	Средства из буџета	Издаци из додатних прихода органа	Укупна средства
310		МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА			
		Полицијске услуге			
	411	Плате и додаци запослених	16.781.491.000	371.000.000	17.152.491.000
	412	Социјални доприноси на терет послодавца	1.267.500.000	64.000.000	4.331.500.000
	413	Накнаде у натури	96.000.000	26.986.000	122.986.000
	414	Социјална давања запосленима	255.000.000	197.760.000	452.760.000
	415	Накнаде за запослене	79.000.000	20.000.000	99.000.000
	416	Награде, бонуси и остали посебни расходи		5.000.000	5.000.000
	421	Стални трошкови	1.095.000.000	180.000.000	1.275.000.000
	422	Трошкови путовања	550.000.000	36.000.000	586.000.000
	423	Услуге по уговору	537.000.000	35.332.000	572.332.000
	424	Специјализоване услуге	78.000.000	2.000.000	80.000.000
	425	Текуће поправке и одржавање (услуге и материјали)	485.000.000	60.000.000	545.000.000
	426	Материјал	2.000.000.000	316.029.000	2.316.029.000
	441	Отплате домаћих камата	500.000		500.000
	481	Дотације невладиним организацијама	2.510.000	5.000.000	7.510.000
	482	Порези, обавезне таксе и казне наметнуте од једног нивоа власти другом	20.000.000	103.000.000	123.000.000
	483	Новчане казне и пенали по решењу судова и судских тела	20.000.000	5.000.000	25.000.000
	485	Накнада штете за повреде или штету нанету од стране државних органа	10.000.000	5.000.000	15.000.000
	511	Зграде и грађевински објекти	482.400.000	20.000.000	502.400.000
	512	Машине и опрема	1.652.867.000	57.893.000	1.710.760.000
	611	Отплата главнице домаћим кредиторима	21.500.000		21.500.000
Извори финансирања за функцију 310:					
	01	Приходи из буџета	28.433.768.000		28.433.768.000
	04	Сопствени приходи буџетских корисника		1.510.000.000	1.510.000.000
		Укупно за функцију 310:	28.433.768.000	1.510.000.000	29.943.768.000
Извори финансирања за раздео 6:					
	01	Приходи из буџета	28.433.768.000		28.433.768.000
	04	Сопствени приходи буџетских корисника		1.510.000.000	1.510.000.000
		Укупно за раздео 6:	28.433.768.000	1.510.000.000	29.943.768.000

Табела: Раздео 6 буџета Републике Србије за 2005. годину, за Министарство унутрашњих послова

Техничка средства су најдинамичнији елемент сваке организације, с обзиром на модернизацију. Некада су третирана као важнија од људи, с тим да су нешто касније промовисани и ставови који су томе супротни! Ипак, мишљења смо да су и даље средства у сенци људи, с обзиром на чињенице да: (1) средства настају и развијају се управо захваљујући људима (њиховим способностима и ради задовољења њихових потреба) и (2) да постоје само она средства која задовољавају људске потребе, док она која то не обезбеђују бивају замењена новим, модернијим.

Организационе јединице Министарства унутрашњих послова располажу одређеним зградама и објектима. Просторије у њима су наменске и уређене на начин да полиција може остварити своју функцију (пријем странака, привођење, задржавање, саслушање и слично). Најзад, у њима се смештају и техничка средства.

Техничка средства која користи јавна безбедност су бројна и разноврсна, најчешће скупа и наменска, формацијска и приручна. Организационе јединице јавне безбедности користе разноврсна средства, међу којима и принудна, опрему за рад администрације и функционисање система веза, возила различитих намена, рачунарску и телекомуникациону опрему (подсистеме командно-информационог система (КИС)), посебне уређаје за рад специјалних јединица полиције. Јавна безбедност користи и одређена специјална средства и опрему: хеликоптере, пловне објекте, криминалистичко-техничка средства и оружје посебне намене.

Средства за рад јавне безбедности захтевају посебан приступ, дугорочно планирање и пројектовање. При томе, мора се водити рачуна о временском року њихове експлоатације, али и о потреби системског праћења, одржавања и снабдевања. Ова област уређена је одређеним прописима.

Унутрашња структура јавне безбедности

Везе између елемената система представљају израз структурирања односа на релацији "човек - средства", што се синтетизује радним местима. Тиме се везе између елемената система не исцрпљују, већ само представљају основу њиховог повезивања. Дакле, ради њихове потпуности, потребно им је придружити и међусобну повезаност: (1) радних места, као и (2) радних места и организационих јединица, затим (3) међусобни однос организационих јединица унутар органа и најзад, (4) међусобну повезаност органа.

Организациона структура заснива се на хоризонталним и вертикалним везама између организационих делова, односно, између људи и средстава у организацији. Заснива се на циљевима и подели, односно специјализацији рада. Организациона структура има три димензије: хоризонталну (функционална и територијална), вертикалну (организациони нивои) и мешовиту (дијагоналну). Најзад, према својим основним обележјима, организациона структура може бити централизована, децентрализована, функционална, линијска, територијална и мешовита (нпр. линијско-територијална).

БЕЗБЕДНОСТ

Током активности јавне безбедности примењују се одређена правила и принципи. Без њих и њихове примене, активности би се одвијале на начин који не би увек био примерен условима у којима треба да функционише модерна полицијска организација. Стварању и прилагођавању принципа, поред праксе допринела је и наука.

Бројност и разноврсност послова јавне безбедности узрокују примену бројних правила и принципа. Готово свака активност полицијске организације, усмерена у правцу планирања, обезбеђивања, запошљавања, социјализације, развоја, награђивања, мотивисања и заштите запослених, изискује примену одређених стандарда и принципа. Не улазећи у њихову ближу спознају и детаљнију разраду и не доводећи у питање њихов значај и актуелност, чињеница је да постоје принципи који имају универзално значење, тј. који се примењују у свим активностима.

Дакле, ради се о принципима који имају општи значај, јер су актуелни за све активности полиције. Њима се на својеврстан начин одсликава нови однос према људима у организацији и нова улога људских потенцијала у остваривању организационих циљева и очувању јединства функционисања органа унутрашњих послова. Захваљујући, између осталог и њима, створена је нова филозофија, према којој се човек схвата као највреднији и најдрагоценији ресурс организације. Осим тога, њима се појашњава и природа управљачког процеса, значај и делотворност активности, начин сврсисходног предузимања и прилагођавања потребних мера и активности, посредством којих се настоји постизање жељених стања.

Основни принципи организовања и организационог повезивања су:

- принцип поделе рада,¹⁸
- подељена надлежност и одговорност за предузимање управљачких мера и активности.¹⁹,
- колективно деловање, а индивидуално вредновање,²⁰
- повезаност руководних мера и активности полиције и неделотворност њиховог изолованог предузимања,²¹
- принцип централизације и децентрализације,
- принцип хијерархије,²²

¹⁸ Милосављевић Б.: "Наука о полицији", Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 410.

¹⁹ У обављању полицијских активности учествују сви нивои и све структуре организације, свако у границама својих могућности и компетенција, а сви заједно у складу са циљевима и интересима полиције државе и грађана.

²⁰ Наиме, усмеравање свих расположивих људских потенцијала у правцу остваривања циљева јавне безбедности и фаворизовање индивидуалног приступа у сагледавању и вредновању сваког појединца, његових вредности и квалитета, његових могућности и заслуга и његових резултата, јер сваки човек је засебна личност и тако га треба посматрати.

²¹ Мере руковођења и активности полиције врло су повезане, тим пре, што се њиховим изолованим предузимањем не добијају задовољавајући резултати.

²² Милосављевић Б.: "Наука о полицији", Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 412.

- принцип концентрације послова према сродности,²³
- принцип контроле,
- принцип кохезије и координације,²⁴
- принцип узајамности између овлашћења и одговорности.²⁵

Правни статус јавне безбедности

Прописи делују у односу на већину система споља, из окружења. Чак и ако сам систем доноси велики број прописа, део њих мора да усвоји са стране - од других система, с тим да прописе које усваја са стране мора користити као полазиште за израду и примену сопствених прописа! С тог аспекта, прописе можемо сврстати у окружење. На следећем нивоу општости, прописе можемо поделити према њиховом садржају на функционалне и структурне.

На основу изведене анализе стекли су се услови за поделу прописа као елемента система. Наиме, прописи се деле на: (1) законске и подзаконске; (2) организационе, функционалне и мешовите; (3) националне и међународне. Као и у случају претходних подела, наведена представља више елементарних класификација, које се укрштањем критеријума којима су изведене могу трансформисати у комплексне типологије (нпр. законски, мешовити и национални пропис је "Закон о полицији", који је усвојен 14. 11. 2005, док је ступио на снагу 29. 11. 2005. године).

Утицај државе на организацију и систем управљања у полицији остварује се двојачко: 1) посредством нормативне делатности и 2) посредством других активности. Држава доноси читав низ закона и других прописа којима уређује најзначајнија питања и односе у сфери рада и функционисања јавне безбедности. У границама своје надлежности, она успоставља правни систем којим се обезбеђује несметано функционисање и рад органа унутрашњих послова, у оквиру којих се посебна пажња посвећује систему безбедности државе и грађана.

Кроз већи број закона и других прописа држава уређује поједина питања из области јавне безбедности. Наиме, држава утврђује одређена правила и принципе, посредством којих се обезбеђује остваривање и заштита слобода и права човека и грађана (лица уопште). За такво нормирање нису увек неопходни закони, јер мање важна питања могу да се уређују и подзаконским актима. Међутим, основна начела друштвено-економског и политичког устројства државе и основни принципи заштите живота, личне и имовинске сигурности грађана, уређују се Уставом, као највишим правним актом сваке земље.

²³ Наиме, сродне, исте и међусобно повезане послове неопходно је објединити у одговарајуће целине (организационе јединице). Линија разграничења између делокруга појединих организационих јединица мора бити јасно повучена, како би се избегло вишеструко обављање истих послова или могућност да неке послове не обавља ни једна јединица (Ibid, стр. 410.).

²⁴ Овај принцип означава повезаност рада људи у јединствен радни процес и подређивање њиховог деловања једном центру (Ibid.). При томе, треба имати у виду да је овај принцип познатији као "принцип јединства".

²⁵ Ibid, стр. 411.

БЕЗБЕДНОСТ

Одређена правила и принципи у области безбедности, утврђују се и нормама међународног права: конвенцијама и препорукама међународних организација. На другој страни, одређена питања из области јавне безбедности могу се уређивати и актима органа јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе. Међутим, детаљније бављење таквим облицима и нивоима регулативе било би преопширно, због чега пажњу треба усредсредити на акте које доноси држава.

Акти, посредством којих се остварује нормативна делатност државе у сфери јавне безбедности су:

- 1) **Устав**,²⁶
- 2) **Закон**,²⁷
- 3) **Подзаконски акти**.²⁸

Државним правом треба обезбедити довољно простора за афирмацију аутономног права,²⁹ јер интерес државе није и не треба да буде у ширењу нормативних ингеренција на штету аутономне регулативе, него у неговању, развоју и пуној афирмацији те регулативе. Другим речима, држава у области јавне безбедности треба да утврђује минимална правила и принципе, којима се не сужавају нормативне компетенције других субјеката.

Носиоци организације јавне безбедности морају да се старају за стриктно поштовање законских и других прописа којима се утврђују: минимални радни стандарди, минималне зараде, минимална дужина годишњег одмора, општи услови за заснивање радног односа, услови за одлазак у пензију, посебне мере заштите жена и омладине, правила коришћења породилског одсуства, минимална правила заштите на раду и слично. Реч је о правилима и принципима који се на најнепосреднији начин одражавају на систем организације и управљања. Како долазе споља, не могу се мењати, нити избегавати.

Утицаји на организацију и систем јавне безбедности могу се остваривати и путем државне регулативе у области економске, развојне и социјалне политике, политике цена, царинске и пореске политике, кредитне и банкарске политике итд. Законски и други прописи, донети у тим областима могу имати велики утицај на рад јавне безбедности, остваривање организационих циљева, организациону структуру и слично. За управљање и организацију јавне безбедности посебан значај имају прописи који се доносе у области економске политике и предузетништва, јер се у њима често налазе одредбе

²⁶ Уставом се, између осталог, утврђују основна начела економског и политичког устројства државе, основни принципи организовања друштвеног рада и основна правила и принципи заштите живота, личне и имовинске сигурности грађана.

²⁷ Једним законом се не могу уредити сва релевантна питања безбедности државе и грађана, због њихове разноликости и обимности, најчешће се прибегава доношењу већег броја закона, као што су, на пример: Законик о кривичном поступку, Закон о јавном реду и миру, Закон о прекршајима, Закон о полицији, Кривични законик.

²⁸ Поједина питања из области јавне безбедности могу се регулисати уредбама, правилницима, одлукама и другим подзаконским актима, који су по правној снази нижи од закона, а које доноси влада, а ређе и други државни органи или поједини државни функционери - министарства, министри, инспекторати, заводи и слично. Иако је реч о актима који за јавну безбедност, у принципу, немају већи значај, њихов утицај на организацију, њену структуру и њено пословање није увек занемарљив.

²⁹ Аутономно право чине норме садржане у колективном уговору, статуту, правилницима и другим општим актима органа управе и предузећа.

које се на директан начин одражавају на поједине параметре организационе структуре (подела посла и подела на секторе, груписање организационих јединица и координација активности).

ЗАКЉУЧАК

Јавна безбедност представља систем формиран ради остваривања безбедности грађана (лица уопште), при чему се уважава чињеница да се напорима за остварење безбедности грађана (лица) доприноси безбедности државе и обрнуто. При томе, под јавном безбедношћу подразумева се систем међусобно солидарних појава (елемената), у које спадају: 1) циљеви, 2) кадрови, 3) материјално-техничка средства, 4) унутрашња структура и односи, као и 5) правни статус, које сопственим основним обележјима и међусобном интеракцијом стварају претпоставке за остваривање што вишег нивоа безбедности лица. Овде треба имати у виду, да јавну безбедност као систем, чине елементи који су њени подсистеми, а и сами представљају системе (као релативно самосталне целине).

Као основни циљ јавне безбедности, радом је идентификован (под)систем вредности у које спадају: заштита безбедности Републике, заштита безбедности лица и обезбеђење остваривања Уставом и законима утврђених других права и слобода грађана. С друге стране, као најважнији структурни елемент јавне безбедности идентификовани су њени припадници (људи), али и људи уопште, који разматрани систем стварају, развијају, омогућују услове његовог законитог и успешног рада итд. Треће, као најдинамичнији елемент развоја система јавне безбедности идентификована су материјална средства, која су класификована на финансијска и техничка.

Везе између елемената система јавне безбедности представљају израз структурирања односа на релацији "људи - средства", што се синтетизује радним местима. Тиме се везе између елемената система јавне безбедности не исцрпљују, већ само представљају основу њиховог повезивања. Већ на наредном нивоу општости, томе следи међусобно повезивање радних места, организационих јединица и органа јавне безбедности. Наведено повезивање остварује се на релацијама интерног - екстерног. С друге стране, димензионо повезивање система јавне безбедности обухвата успоставу и одржавање хоризонталних, вертикалних и дијагоналних релација. При томе, посебно је наглашена потреба да се приликом структурирања система јавне безбедности обезбеди што интензивније остваривање принципа њеног организовања и организационог повезивања.

Најзад, држава правно уређује област јавне безбедности већим бројем закона и подзаконских аката. Тиме се утврђују прописи, посредством којих се обезбеђује остваривање и заштита слобода и права човека и грађана (лица уопште). Овде треба запазити да за нормирање власти јавне безбедности нису довољни само закони, јер веома осетљива питања (нпр. употреба средстава принуде и задирање у права људи уопште) могу и морају да се уређују и подзаконским актима. Наведена чињеница представља једно од основних обележја правног регулисања система јавне безбедности, с обзиром да се велики број тзв. "полицијских закона" не примењује директно, већ посредством подзаконских аката.

БЕЗБЕДНОСТ

ЛИТЕРАТУРА:

1. "Democratisation and ILO, Report of the Director General, International Labour Conference", 1992.
2. Група аутора: "Менаџмент", ФОН, Београд, 1996.
3. "Закон о полицији": Службени гласник Републике Србије, бр. 101/05, Београд, 2005.
4. Кулић Ж., Г. Милошевић, С. Ристић: "Управљање кадровима и њиховим потенцијалима", Београд, 2005.
5. Марковић Б.: "Наука о управљању", Правни факултет, Крагујевац, 2003.
6. "Међународни пакт о грађанским и политичким правима", Резолуција УН број 2200А (XXI), УН, Њу Јорк, 1966.
7. Милетић С.: "Полицијско право", Полицијска академија, Београд, 2003.
8. Милетић С.: "Основи јавне безбедности - послови и начин рада", ВШУП, Београд, 2004.
9. Милосављевић Б.: "Увод у полицијске науке", Полицијска академија, Београд, 1994.
10. Милосављевић Б.: "Наука о полицији", Полицијска академија, Београд, 1997.
11. Милошевић Г.: "Порез и избегавање пореза", Службени лист, Београд, 2005.
12. Милошевић Г.: "Утврђивање јавних прихода", L@O, Смедеревска Паланка, 2002.
13. Никач Ж.: "Полиција, контрола законитости у раду и едукација у контексту реформе Министарства унутрашњих послова Републике Србије и његовог школског система", (Реформа полицијског школства - Зборник радова), ВШУП, Београд, 2002.
14. Поповић Д.: "Наука о порезима и пореско право", Институт за отворено друштво / Институт за уставну и законодавну политику, Будимпешта и Савремена администрација, Београд, 1997.
15. Поповић С.: Марковић Б., Кузмановић Р.: "Основи науке о управљању", Правни факултет, Крагујевац, 2000.
16. Пржуљ Ж.: "Менаџмент људских ресурса", Институт за мала и средња предузећа, Београд, 2002
17. Рајс А.: "Чујте Срби", (без издавача), Београд, 2004.
18. Самуелсон П. А.: "Економска читанка", Накладни завод Матице Хрватске, Загреб, 1975.
19. Стевановић О.: "Руковођење у полицији", Полицијска академија, Београд, 2003.
20. Стевановић В.: "Менаџмент кадрова", Еуропроект, Ниш, 1986.
21. Субошић Д.: "Несмртоносна оружја", НИЦ Војска, Београд, 2005.
22. Талијан М, Аранђеловић Д, Велимировић Д: "Организација и послови униформисаних припадника полиције", ВШУП, Београд, 2001.
23. De Rover С: "Служити и штитити", МКЦК, Женева, 1998.
24. Чупић Е. М, Тумала Р. М. В: "Савремено одлучивање - метода и примена", Научна књига, Београд, 1991.
25. Harris M: "Human Resource Management, A Practical Approach", The Dryden Press, Fort Worth, 1997.

ELEMENTS OF PUBLIC SECURITY

Abstract: Public Security regarded as a system comprises its surroundings (cause and effect relations with other systems, etc), function (aims, jobs, tasks, etc.) and structures (people, means, their interconnectedness, etc.). This means that public security can be understood as a state (from the aspect of surroundings), a set of very different jobs performed to the same effect (from the point of view of function), or as an organization in its narrow meaning (from the structural point of view). On an even lower level of the general aspect, among the elements of public security that are mutually conditioning and dependable we can include the following: aims, personnel, material and technical means, internal structure, and legal status. This paper is dedicated to identifying main distinguishing features (immanent qualities) of each of the mentioned public security elements and their interconnectedness, to a certain degree.

Key Words: public security, aims, personnel, material and technical means, internal structure, legal status.

Проф. др Зоран КЕКОВИЋ,
Факултет безбедности
Весна НИКОЛИЋ,
Виша школа унутрашњих послова

ПРОЦЕС ИНТЕГРАЛНОГ УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА У ОРГАНИЗАЦИЈАМА

Резиме: Рад описује процес интегралног управљања ризицима, процедуру и кораке у поступањима, са примерима релевантних методологија које парцијално покривају ову област. Заговара се инкрементално-итеративни начин управљања оваквим пројектима, истиче нужност креирања одговора организације на ризике којима је изложена, и указује на недостатак потпуне стандардизације, како би процес менаџмента ризика био интегрисан.

Кључне речи: безбедносни менаџмент, управљање ризицима, менаџмент ризика, мапирање ризика, матрица ризика, анализа ризика, одговор на ризик.

УВОД

Менаџмент ризика обухвата управљање несигурностима и ризицима у циљу постизања најбољих могућих исхода за неку организацију. Важност овог процеса произилази из саме констатације да организација која анализира ризике и креира одговор на њих, штити сама себе од лоших консеквенци ризика и позиционира се, стиче диференциране предности на тржишту уопште и међу конкурентским организацијама. Јасно је дакле да се ризици у организацији не смеју игнорисати, те да се процес управљање ризицима мора одвијати у свакој организацији.

Ризик није ни нешто добро, ни нешто лоше, већ је једноставно мера девијације од очекиваног исхода. Консеквенце ризика могу бити добре или лоше. Последице лоше по организацију црпе јој ресурсе, ометају функције и процесе, утичу на финансијску стабилност и на способност испуњавања мисије организације. Добре последице продукују боље од очекиваних резултата и/или неочекиване могућности и шансе за организацију. Ради што бољег разумевања парадигме менаџмента ризика треба дефинисати главне категорије ове области:

- предности (штићене вредности) су ствари које су изложене ризицима, а то може бити сам систем, ствари контролисане/управљане системом или ствари из окружења система.
- хазарди или слабости јесу фундаменталне претње штићеним вредностима. Хазард је стање система које је произведено негативним условима окружења, а које доводи до акцидента или инцидента.
- филтрирање - детерминисање на глобалном нивоу ризика који су ниски (слабе јачине, фреквенције), па се надаље неће анализирати
- најзначајнији фактор - сценарио или иницијални догађај (узрок), који ако није спречен (превентивном мером) или редукован, може резултовати акцидентом
- безбедносне мере - систем или контрола за редуковање фреквенције појаве (нај)значајних фактора или вероватноће и/или јачине акцидента
- фреквенција - скор који индицира очекивани број појављивања у току једне године релевантних категорија акцидента
- индекс ризика *RIN* (*risk index number*) - релативна мера општих ризика повезаних са акцидентима
- матрица ризика - матрица која описује профил ризика у циљу анализе. Свака ћелија представља број акцидента који имају одређену фреквенцију и консеквенце.
- опсег фреквенције - горња и доња граница која репрезентује процењену фреквенцију појављивања категорије акцидента.

МЕНАЏМЕНТ РИЗИКА КАО ДИНАМИЧКИ ПРОЦЕС

За управљање ризицима није довољан менаџер ризика, већ је потребно и снажно ангажовање топ менаџмента организације, организованост процеса анализе и одговора на ризике, као и додела одређене одговорности везане за ризике и извођење оперативних мера. Често заборављана безбедносна култура запослених мора бити на адекватном нивоу, тако да сваки запослени разуме ризик и своју улогу у менаџменту ризика.

Тим за управљање ризицима формира се и ојачава да би приступио управљању ризицима, који се могу појавити из/или током активности у којима учествује организација, или активности које имају последица за окружење. Тим потом креира препоруке управљачком телу организације у вези са ризицима. Од свих запослених се захтева да учествују у овим напорима заједно са тимом.

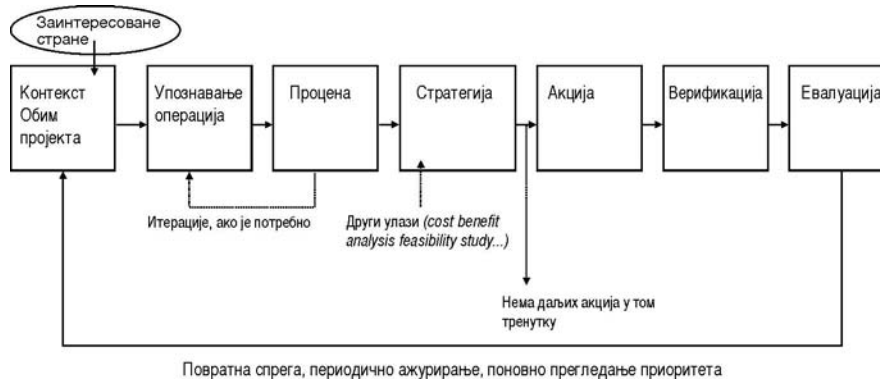
Менаџмент ризика као динамички, живи процес, односно пројекат који се континуирано одвија у организацији, подразумева следеће процедуре:

- постављање контекста проблема у безбедносном окружењу
- идентификовање потенцијалних ризика
- анализу и оцену ризика

БЕЗБЕДНОСТ

- дизајнирање стратегије управљања ризицима
- имплементацију и интегрисање просеца управљања ризицима
- мерење и мониторинг ефикасности, профитабилности и слабости успостављеног система за управљање ризицима.

Управљање ризицима у савременим методологијама третира се као инкрементално-итеративни процес, са обавезном повратном спрегом у систему, који се разматра кибернетским приступом (*feed-back*, "црна кутија"). Периодично понављање мерења у свим значајнијим деловима, пре и после имплементације мера за управљање ризицима, представља кључну повратну информацију која смањује ризик самог процеса/пројекта управљања ризицима и доноси предност оваквог начина вођења пројекта у односу на класично пројектовање где се грешка са почетка преноси, увећава касније и тешко елиминише (слика бр.1).

Слика 1 Управљање ризицима - кибернетски приступ пројекту менаџмента ризика

Захтеви безбедности система сачињавају се на основу анализе засноване на ризицима. Безбедносно критични системи имају независно развијене технике за генерисање захтева зависности (анализа хазарда и слабости). Последица анализе је фокусирање на проблем који се може појавити и избегавање, толерисање и редуција утицаја на те проблеме. Технике анализе засноване на ризицима третирају хазарде/слабости и ризике по утицајима на доступност, перформансе и стабилност система.

Стратегије управљања ризицима генерално категоришемо на следеће типове:

- ширење граница - локални ауторитети/заинтересоване стране узимају учешће у планирању
- трансфер - треће стране изводе безбедносне мере, спроводе хитне одговоре
- прихватање - без извођења акција

- избегавање - уопште не дозволити арбитражање у датој ситуацији
- редукација - конкретне мере које се спроводе у систему ради смањења консеквенци фреквенције ризика.

Фактори који утичу на процес одлучивања о прихватљивости ризика су свакако фамилијарност са материјом, фреквентност ризика, контрола и надзор ризика, медијска пажња усмерена на организацију/проблем, консеквенце ризика, фактор изненађења од консеквенци, лично насупротив социјеталном посматрању проблема, добит и свеprisутна стрепња појединца, заједнице и организације.

Елементи у развоју стратегије управљања ризицима су:

- Елиминисање хазарда, односно избегавање стања које доводи до претњи безбедности система
- Превенција иницијалних догађаја (инцидената) као спречавање негативних догађаја у систему одговарајућим безбедносним мерама и акцијама
- Ојачавање безбедносних мера тј. континуиране операције на побољшању заштите система
- Ојачавање поузданости безбедносних мера у виду операција надзора и провера које ће учинити постојеће мере што поузданијим
- Редуковање консеквенци, у облику реализованих стратегија које ће довести до смањења штетних дејстава на систем
- Редуковање ефеката, као стратегија које ће учинити да изазвана штета на систем има што слабије дејство.

ГЕНЕРАЛНИ МОДЕЛ ЗА УПРАВЉАЊЕ РИЗИЦИМА У ОРГАНИЗАЦИЈАМА И БЕЗБЕДНОСТ У ГЛОБАЛНОМ ОКРУЖЕЊУ

Опште усвојена методологија за управљање ризицима не може се препоручити, већ се мора бирати или чак креирати потпуно нова методологија, у зависности од окружења система, специфичности система и пројектованих циљева тј. вредности које се штите и ризика којима се управља. У креирању свеобухватног програма уобичајено се издвајају сегменти процеса названи оцена и контрола ризика.

Оцена ризика обухвата идентификацију (листа ризика, декомпозиција, анализа вођена одлукама, анализа претпоставки), анализу (модел перформанси, модели трошкова, анализа мрежа, анализа одлука, анализа фактора квалитета) и приоритетизацију ризика (изложеност ризицима, пренос ризика, интегрисана редукација ризика). Контрола ризика обухвата планирање управљања (сакупљање информација, избегавање ризика, трансфер ризика, редукација ризика, планирање елемената ризика, интеграција плана ризика), одлучивање о предлогу управљања (прототипови, симулације, референтне тачке, људски ресурси, анализа) и мониторинг ризика (проналажење кључних тачака, трагање за "топ 10", поновна оцена ризика, корективне акције).

БЕЗБЕДНОСТ

У управљању ризицима данас се у многама користе могућности специјализованих информационих система за управљање ризицима и подршку одлучивању, као што су *COBRA security risk assessment and security risk analysis product*, *INFOGuard risk management tools*, *CRAMM - UK Government's risk analysis and management method*, *SysTrust information databases and systems assurance program*, *WebTrust - web commerce assurance and privacy documents* и др.

Упутства за анализу ризика могу се грубо поделити на неформална, базирана на структурној анализи и знању појединаца и на детаљна упутства која укључују идентификацију и вредности оцене, оцењују нивое претњи повезане са слабостима, тако да пројектовани ниво безбедности може бити идентификован. Стандарди за општу анализу/оцену ризика нису регулисани на светском нивоу, већ су углавном сепаратно усвајани, препоручивани по областима које покривају, као нпр. финансијско пословање, информациони системи, транспорт, војна индустрија, хемијска индустрија, нуклеарна постројења и др. Нека од тих упутстава су *ISO17799: 2000 Code of Practice for Information Security Management*, *ISO13335 Guidelines for Management of IT Security (GMITS)*, *National Institute for Standards and Technology 800-12: An Introduction to Computer Security-Handbook*, *Managing Business Risks: An Integrated Approach*, *AICPA (Institute of Certified Public Accountants)*, *RAM-W* методологија за оцену слабости у коришћењу воде - *Sandia National Laboratories* у сарадњи са федералним агенцијама САД у контексту унутрашње безбедности, *RAMPART software* за оцену ризика у федералним зградама у САД, *VAM* методологија безбедности у хемијској индустрији у САД- Одељење за Војску *Pamphlet 190-51 (US military assets)*, *Oak Ridge National Laboratory VISAC Code*, преглед исхода инцидената у нуклеарној и индустријској области САД, *The Department of Transportation RMSEF framework* - ризици транспорта у САД итд.

КОРАЦИ У ПРОЦЕСУ УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА

Корак 1: Изградња ризика као приоритета

Подршка топ менаџмента је одлучујућа у овом сегменту. Сваки запослени боље реагује и спроводи акције уколико зна да је и руководству овај процес важан, а резултати су најбољи уколико се запосленима коректном комуникацијом објасне циљеви и процедуре управљања ризицима. У том смислу креира се и дистрибуира програм мисије који дефинише управљање ризиком као приоритет, документ потписан од стране управљачких тела организације.

Корак 2: Именовање лидера тима за ризике

Лидер профилише акције и напоре тима у циљу преузимања одговорности за програм управљања ризицима, детерминише обим и циљеве пројекта, развија основе које треба следити, координира и планира развој и имплементацију пројекта и извештава о напредовању топ менаџмент организације. Он регрутује чланове и води састанке тима. Особине које лидер треба да поседује су добре комуникационе и организационе способности и наравно интересовање за област ризика.

Корак 3: Дефинисање обима и циљева активности тима за ризик

Лидер дефинише циљеве и активности у писаном облику и доставља их топ менаџменту и руководиоцима одељења у организацији. Ако су чланови тима већ одабрани и они могу учествовати у тој активности. Обим активности на пројекту зависи од тога да ли се програм реализује у читавој организацији, или само у неколико оперативних подручја са високом стопом ризика, па потом примењује у читавој организацији. Резултати процеса зависиће од конзистентности акционог плана са обимом активности.

Корак 4: Регрутовање чланова тима

Тим за управљање ризицима мора бити довољно мали да ради ефикасно, а са друге стране довољно велики да се обаве планиране активности. Укључује чланове који су поуздани и обавезани, а који имају приступ ресурсима (истраживања, публикације, колеге из струке, професионалне организације итд.). Чланови морају имати знање о организацији и операцијама које се у њој обављају, али не морају сви бити експерти у пољу ризика.

Корак 5: Креирање матрице ризика

Категоризација и мапирање ризика обухвата опис рањивих тачака и "уских грла", у облику идентификовања врсте, вероватноће и степена угрожености и ризика (пословних и безбедносних - пожарна, еколошка, саобраћајна, логистичка, криминална, саботажна, терористичка и обавештајна угроженост, угроженост на радним местима и под утицајем природних несрећа...). Инструментариј овог истраживања представља матрица за снимање и оцену угрожености и модел и матрица за оцену безбедносних ризика. У оквиру категоризације и мапирања обављају се анализе добити и трошкова (*cost-benefit analysis*), у виду компарације трошкова финансијских програма, ризика и добити, као и студија изводљивости ако за тим има потребе.

Картографија ризика јесте начин утврђивања везе између вероватноће и консеквенце догађаја и представља меру ризика. Помоћно средство картографије јесу мапа и матрица ризика. Фактор ризика који одлучује у категоризацији рачунамо према принципијелној једначини:

$$RF \text{ (risk factor)} = \sum Ki \cdot Ri = \sum Ki \cdot Fi(xi) = K1 \cdot f1(xi) + K2 \cdot f2(xi) + \dots + Kn \cdot fn(xi),$$

где је К тежински фактор, а R вероватноћа индивидуалних ризика која зависи од различитих фактора f(x).

Прелиминарна матрица ризика табеларно репрезентује изложеност организације ризицима и потенцијалне ефекте на ресурсе организације. Свака ћелија матрице представља ефекат одређеног ризика на важне ресурсе. Матрица ризика обезбеђује структуру за систематичну анализу ризика, стимулише размишљање о ретким догађајима и помаже у сакупљању и додели одговорности члановима тима за ризик

Корак 6: Анализа ризика

Анализа ризика укључује идентификацију ризика, процену потенцијалних консеквенци и постављање приоритета у акцијама. Анализа се може изводити тимски или индивидуално, у форми анализе ограничена на област

БЕЗБЕДНОСТ

оперативне експертизе и анализе која укључује перцепцију ризика у другим оперативним областима. Ако се изводи индивидуална анализа, потребно је сакупити потом тим, развити дискусију ради уважавања мишљења сваког члана, а у циљу успостављања консензуса. Алати анализе су матрица ризика која стимулише размишљање у смеру ризика и њихових ефеката, као и документ о фреквенцији и јачини ризика који служи за снимање потенцијалних ризика.

Оцена потенцијалних последица обухвата естимацију фреквенције, односно колико често се губитак појављује и јачине, односно колико лоше кумулирају губици одређеног типа. У изради естимација треба користити постојеће записе о догађајима из поља од интереса, информације од запослених, колега, полиса ризика и осигурања, *brainstorming* и друге адекватне методе. Наравно оцену треба разматрати у контексту дате организације, јер оно што је штета за малу организацију није и за велику корпорацију са снажним ресурсима. Процену када год је то могуће треба изразити у новцу (губитак у новцу због прекида операција, недоступности система, губитке услед нежељених ефеката на окружење итд.). Ради једноставности, најчешће се додељују термини "висока" или "ниска" јачина/фреквенција за сваки тип очекиваних губитака.

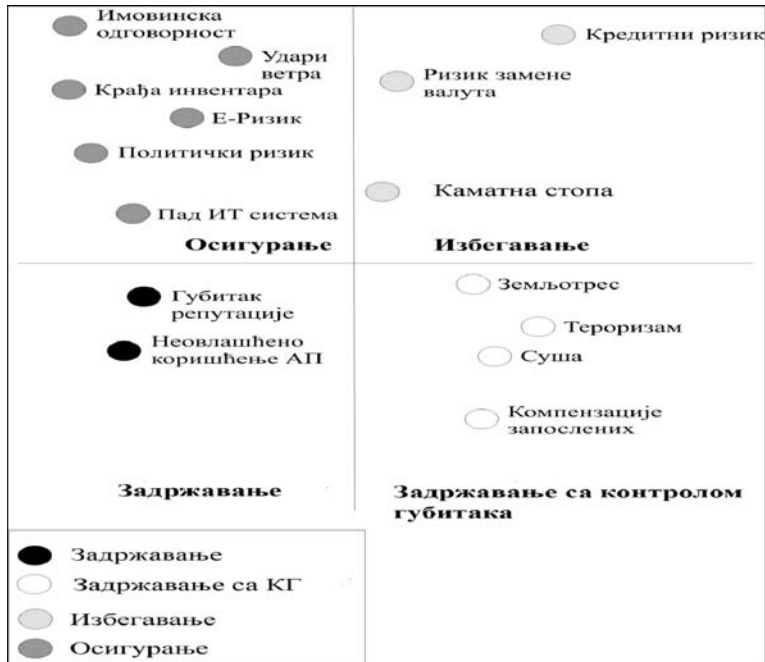
Методe карактеризације ризика могу се поделити на квантитативне и квалитативне. Квантитативне методе су процена у поенима, категоризација и дистрибуција вероватноће. Квалитативне методе су субјективна приоритетизација, рангирање основних сценарија и рангирање сценарија заснованих на критеријумима.

Приоритетизација ризика обухвата процедуре одабира ризика који ће први бити адресирани, као што су:

- ризик који може узроковати високу јачину штете, чак иако су такви догађаји ретки
- висока фреквенција догађаја, али ниска јачина штете која може исцрпети финансијске ресурсе својим кумулативним трошковима
- ризици за које постоје очигледна решења, повољна по питању трошкова, која могу бити лако имплементирана
- ризици који прете јавном угледу и репутацији организације (пример ризика визуелизованих на слици бр. 2).

Способност организације да апсорбује губитке процењују чланови тима и финансијски стручњаци у виду естимације ефеката губитака и способности организације (еластичности, одрживости) да настави пословање и операције. Треба узети у обзир и да губици могу бити субјективно виши/јачи него што је Управни одбор "отпоран" на њих, као и да поједини догађаји могу донети и добитак.

У одлучивању је пожељно достићи консензус међу члановима тима, па у том циљу треба одржати и више састанака ако је потребно, извести и додатна истраживања, а у току овог процеса објективношћу се морају избећи међусобни сукоби чланова тима.

Слика 2 Пример интегралне мапе ризика

Корак 7: Одговор на ризике

Креирање акционог плана

Са установљеним приоритетима тим може сада да се окупи ради прегледа резултата и креирања исцрпног акционог плана, да би се третирали ризици највишег приоритета. Пажња је свакако усмерена на ризике који прете највећим последицама, али без игнорисања осталих. Издвајају се четири генерална типа стратегије као одговора на ризике:

- избегавање тј. потпуно елиминисање ризика елиминисањем активности која је узрок, што може бити јако ефикасно, али не и практично за значајне функције организације
- редукција у виду превентивних акција на смањењу фреквенције или јачине последица
- контрола односно акције после догађаја да би се консеквенца (нанета штета) свела на минимум
- трансфер у форми премештање ризика на неку трећу страну (организацију).

БЕЗБЕДНОСТ

Развој акционог плана

У развоју акционог плана обавезно је радити са оперативним одељењима, надзорницима и запосленима, који ће засигурно имати добре идеје у којима ће адресирати ризике. Запослени који су (про)активно укључени у развој плана касније ће га одговорно и примењивати. Кључна тачка у процесу је разматрање способности организације да имплементира пројектовану стратегију, како финансијски тако и организационо. Као прва линија одбране профилишу се акције на спречавању губитака. Трансфер губитака и контрола обима губитака након што се појаве јесте друга линија одбране. Идентификација ризика од губитака који се појавио након имплементирања акционог плана и креирање плана за трансфер или редуковање тих ризика, рефлектује трећу линију одбране. Након завршетка сепаратних планова потребно је систематизовати изабране стратегије у акциони план ризика потписа од стране вође и чланова тима. Потом се план прослеђује топ менаџменту и/или надлежним структурама власти. Са деловима плана треба упознати руководиоце одељења, одсека безбедности односно ризика и друге запослене на које се активности одражавају. Са општим информацијама о акционом плану треба упознати све у организацији.

Имплементација, мониторинг, евалуација и модификација акционог плана

Лидер тима надзире имплементацију плана и евалуацију његове ефикасности. Тим за ризике континуирано се састаје, полугодишње или чешће, да би извршио ревизију примене и/или самог акционог плана. Акциони план ризика је стога "жив" документ и текући процес. Кључ за успех је мониторинг, евалуација и ажурирање, након што су једном основе имплементирани. Ако је план био пилот програм, примењен на неколико оперативних области, а даје резултате, треба га применити на целокупну организацију. Тим треба да врши мониторинг промена у операцијама (идентификује нове активности и оперативна подручја, примене у смеру у ком се воде операције) и модификује акциони план да би адресирао нове области изложене ризицима.

Опсежна стратегија превенције/акције треба да обухвати више сегмената, а то су :

- ангажовање локалне заједнице

У циљу информисања становништва потребно је израдити обавештења која на једноставан, прилагођен начин презентују заједници податке о проблемима у сфери безбедности. У овом делу треба потенцирати повратне информације, у смислу прикупљања обавештења од грађана, од којих се касније израђују анализе за заинтересоване факторе. Особито је важна доступност информација у оба правца, што да сада у пракси код нас није био случај.

- ангажовање кључних фактора

Још у фази планирања потребна је координирана, стратешка сарадња кључних фактора из области безбедности - полиције, приватног сектора, војске, агенција, судства и других релевантних подручја - привреде, медија, локалне заједнице. Сервиси аналитике своје експертизе треба да промовишу, како би сарадња кључних фактора била што ефикаснија и свеобухватнија, како би указали својим моделима на правац у активностима. Ради успешности сарадње кључних партнера потребно је сачинити што комплетнију слику о безбедности на неком подручју, почевши од повезивања места и догађаја који производе ризик, преко сакупљања информација од органа унутрашњих послова и локалног становништва, проучавања демографије и географије подручја, до упитника и анкета међу грађанима, сарадње са медија и истраживања образовних и истраживачких установа.

- израда предлога за превенцију криминала и подизања нивоа безбедности система

Статистичке анализе повезују теорију и праксу, дајући листе активности које треба предузети, предлажући моделе и методе за примену, начине за евалуацију, а помажу и у сегменту управљања буџетом пројеката из области безбедности система.

ЗАКЉУЧАК

Када год је могуће захтеве о безбедности система треба генерисати тако да осигуравају, да су основни узроци угрожавања сигурности избегнути, или детектовани и кориговани. У идентификацији, оцени и контроли корених узрока нарушавања безбедности, као и њиховог комбинованог дејства, значајно помаже интегрални приступ управљању ризицима. Овакав приступ безбедности заговара интегрисање резултата анализе и оцене, коришћење инкрементално-итеративног управљања пројектом ове врсте у организацији, као и уважавање међусобне везе организације и локалног и глобалног безбедносног окружења. Операције детекције и корекције стања система по питању изложености хазардима и ризицима, претњама, слабостима, предностима и могућностима организације, специфицирају како ће се констатовати грешке и управљати грешкама у систему, каква ће бити ограничења дизајна који подржава толеранцију на грешке и опоравак система и каква ће бити дијагностика (поруке о грешкама, размена информација...).

Свака организација треба да јасно дефинише своју политику, односно смернице у менаџменту ризика, да препозна своју обавезу за управљање фондом у одговорном маниру, који укључује идентификовање, адресирање и адекватно управљање било којим ризиком који може утицати на безбедност и добро стање запослених и грађана, финансијску стабилност, способност за испуњавање мисије, или способности развоја и интеграције у заједницу. Безбедносна политика организације јасно ће показати да се ризици свакако не могу избећи, али да се њима мора и може управљати.

БЕЗБЕДНОСТ

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ratz, T., Hillson, D., *A Comparative Review of Risk Management Standards*. Risk Management: An International Journal, december 2005, Volume 7, No 4, 53-66.
2. <http://www.callio.com>, 14. 01. 2006.
3. <http://www.cramm.com>, 10. 02. 2006.
4. <http://www.infoguard.net>, 29. 12. 2005.
5. <http://www.patronglobal.com>, 13. 01. 2006.
6. <http://www.riskwatch.net>, 15. 01. 2006.
7. <http://www.riskworld.net>, 10. 01. 2006.
8. <http://www.rmahq.org>, 16. 11. 2005.
9. <http://www.uscg.mil>, 28. 12. 2005.

PROCESS OF INTEGRATED RISK MANAGEMENT IN ORGANIZATIONS

Abstract: The paper describes the process of integral risk managing, procedure and steps in proceeding, with examples of relevant methodologies that partially cover this field. We advocate an incremental-iterative way of managing such projects, emphasize the necessity for creating response of an organization to risks it is exposed to, and we also point out to the lack of complete standardization that would integrate the risk management process.

Key Words: security management, risk handling, risk management, risk mapping, risk matrix, risk analysis, risk response.

Мр Љиљана ДАПЧЕВИЋ-МАРКОВИЋ,
Виша школа унутрашњих послова

ЕЛЕМЕНТИ ХАРМОНИЗАЦИЈЕ ПРАВА У ЗАКОНУ О ПОЛИЦИЈИ

Резиме: Процес придруживања, односно интеграције, подразумева прихватање посебног правног система наднационалне организације. Придруживањем се држава припрема за будуће чланство, а што је посебно карактеристично код придруживања Европској унији, где државе кандидати прихватају сет правила која треба да их припреме да постану део Уније. Споразумом о придруживању утврђују се права и обавезе, посебно креиране за сваку од придружених држава, а односе се на прихватање политичких, економских и правних стандарда. У раду је дат појам стандарда и појам правних стандарда, као и њихова заступљеност у Закону о полицији. Посебно је анализирана заступљеност тзв. "начела квалитетне управе" дефинисаних у Уговору из Нице и Повељи о фундаменталним правима, у најновијем Закону о полицији. Такође је указано на одређена очекивања у хармонизацији права унутрашњих послова. У процесу реформе који је у току потребно је донети прописе усклађене са одговарајућим европским стандардима у тој области, како би се процес придруживања наставио у жељеном правцу.

Кључне речи: хармонизација, придруживање, европске интеграције, стандарди, Закон о полицији, начела полицијског поступања.

ХАРМОНИЗАЦИЈА ПРАВА И ПРОЦЕС ПРИДРУЖИВАЊА

Регионално организовање држава створило је нови тип организација које у свом деловању имају значајне елементе надржавности. Отуда и основно значење *наднационално*, *надржавно* или *супранационално* указује да се ради о наднационалним организацијама које "могу доносити одлуке које су директно обавезујуће за правна и физичка лица индивидуалних држава чланица, без интервенције влада тих држава".¹ Коришћење термина *супранационално* указује да је реч о организацији која има више федералних обележја него типична међународна организација, те својим карактеристикама више подсећа на државу. За сада, једини пример супранационалности

¹ Према: Robertson, A, *Legal Problem of European Integration*, Hague Academy of International Law, 91 Recueil des Course 105, 1957, p. 144.

БЕЗБЕДНОСТ

јесте Европска унија, а процес између суверених држава које јој приступају означава се као *процес европских интеграција*.

Оно што процесу европских интеграција даје животност и кохерентност јесу стални изазови и амбициозни циљеви. Овакав развој наднационалних обележја ЕУ познат је и као *бициклическа теорија интеграције*, чија суштина се објашњава тиме да се пад спречава константним кретањем напред (отуда асоцијација на возњу бицикла), а што се сагледавањем историјског развоја Уније и потврђује.²

Овакав тип организација које су класификоване у групу *интеграција*, односно организација са наднационалним обележјима, доносе одлуке које имају непосредну примену на територији држава чланица и директан утицај на држављане тих држава. Сам термин *интеграција* се користи да би "означио споразум и административну машинерију, који ствара организацију са способношћу доношења одлука у значајним питањима, улазећи у директан контакт с појединцима и слободну од контроле националних влада".³

За успех оваквих организација врло је битан "један елемент културне "конверзије" на нивоу заједничких вредности и норми новопримљених држава чланица".⁴

Норма може бити дефинисана као стандард понашања чинилаца датог идентитета.⁵ Дифузија међународних норми у домаћу праксу замишљена је као процес социјализације који је дефинисан као "привођење нових чланова...начинима понашања фаворизованим у друштву".⁶ Ова социјализација подразумева постојање специфичног колективног схватања понашања чланова тог "интернационалног друштва", и поред разлика у политичком, економском и правном систему. Прихватање тог колективног схватања врши кроз процес који означавамо као трансфер норми, који се одвија кроз три фазе: уочавање постојања норми, њихово постепено прихватање и, коначно, њихово потпуно усвајање.

Анализом језика норми научници могу да сагледају унутрашњу структуру институција, да проуче њихове саставне делове и начин на који се ти елементи временом прекомпонују у нове аранжмане, те се, на основу тога, стварају нови политички обрасци.⁷ Међународне норме служе као средство за разумевање сложених међусобних односа и деловања различитих савремених политика на свим нивоима. Сматра се да су норме извори акције на три начина: *конститутиван* - дефинисањем шта је то што се сматра одређеном

² Somek, Aleksandar, *On Supranationality/ European Integration on-line Papers*, Vol. 5 (2001) p. 1. (према: Мишчевић, Тања, *Придруживање Европској унији*, Београд, 2005, стр. 8.).

³ Према: Reuter, Paul, *International Institutions*, Praeger University Series, New York, 1961, p. 300.

⁴ Опширније: Fluri, H, Philipp, *Управљање сектором безбедности и реформа тог сектора у земљама Југоисточне Европе - кратка студија трансфера норми*, Људска безбедност, Београд, 2004.

⁵ Finnemore, Martha и Sikkink, Kathryn, *Динамика међународних норми и политичка промена*, Међународна организација, 52, 4, Јесен 1998, стр. 891.

⁶ Fluri, H, P., *op. cit*, стр 5 и даље.

⁷ *Ibid*, стр, 8 и даље.

активношћу, *рестриктиван* - захтевањем од чинилаца да се понашају на одређен начин и *афирмативан*-тако што дозвољавају одређене акције.⁸ "Глобализација" је нагласила значај норми у стварању међународног друштва. То како државе препознају своје интересе и одређују ширину акције коју сматрају примереном у појединој области вођења политике, зависи од тога како креатори политике схватају проблеме.

Европска унија, као систем који је педесетих година прошлог века створен за шест држава, а касније дограђиван да може да прихвати двадесет и пет држава, посебно је интересантан за треће земље које теже да постану њени чланови. Ти односи Уније са трећим земљама успостављају се на основу "форме правних односа са одговарајућим правима и обавезама која се назива *придруживање*, и која подразумева такав однос какав не постоји нити код једне друге међународне организације која прихвата ову форму односа са државама које не испуњавају услове да постану њена чланица".⁹ Питање придруживања је утолико интересантније, јер се ради о придруживању јединој наднационалној организацији, где је веза између држава чланица чвршћа и где се формира посебан правни систем наднационалне организације.

Придруживање представља *припрему државе за будуће чланство*. То је посебно присутно код придруживања Европској унији, јер држава почиње да преузима сет правила - стандарда који треба да је припреме да постане део Уније. *Споразумом о придруживању* утврђују се права и обавезе, које држава треба да оствари како би се приближила "клубу успешних". Те обавезе су посебно креиране за сваку од придружених држава, а односе се на прихватање политичких, економских и правних стандарда. Ове обавезе и њихово испуњење део су реформских процеса у придруживању. Постизање стандарда Уније заправо значи достизање оног нивоа економског и политичког развоја који се очекује од модерне, економски развијене, демократски стабилне државе Европе XXI века. "Због тога између процеса транзиције и процеса европске инеграције постоји знак једнакости: оба су добровољно изабрана и представљају једини одговор који европска држава може имати у доба глобализације".¹⁰

Процес хармонизације пред којим се нађу источно европске земље често наилази на отпор. Разлоге томе налазимо у ставу да је очување правног наслеђа значајно за очување националног суверенитета и културног идентитета. Тада се, обично, тражи компромисно решење како се ни једно национално законодавство не би промовисало као европско, а тиме повредио принцип равноправности држава чланица. Стога се инсистира на дефинисању принципа и правних стандарда који ће бити обавезујући за државе чланице, чији крајњи циљ јесте даљи развој националног законодавства на европским стандардима, те формирање једнообразних наднационалних правила на нивоу ЕУ.¹¹

⁸ *Ibid*, стр 8 и даље.

⁹ Опширније, Мишчевић, Т, *op. cit.* стр. 15 и 19.

¹⁰ *Ibid*, стр. 180.

¹¹ Опширније: *The Europeanisation of Law: The Legal Effects of European Integration*, (ed. Francis Snyder), Oxford-Portland Oregon, 2000.

БЕЗБЕДНОСТ

Имајући у виду принцип *point of no return* за земље које су кренуле ка ЕУ, међу којима смо и ми, намеће се питање стандарда који се односе на све области управе, као и оних специфичних за полицију, а које треба да усвојимо.

Препоруке којима се утврђују проблеми у процесу транзиције и дефинишу даље активности, а које је усвојила Консултативна радна група (*Joint Consultative Task Force - CFT*) децембра 2000. године, када је и донета формална одлука о укључивању наше земље у Процес стабилизације и укључивања, подељене су у *опште* и *секторске*. Обе групе препорука односе се на рад управе, а самим тим и на рад полиције: *опште*, у делу који се односи на демократизацију нашег друштва и успостављање стабилних демократских институција, владавину права и поштовање људских права; *секторске* путем констатовања стања у правној регулативи појединачних области и потребом тзв. ране хармонизације са стандардима ЕУ, па између осталих, и у области унутрашњих послова.

Каснији развој и праћење наше успешности у испуњавању препорука ишао је кроз установљавање Унапређеног сталног дијалога (*Enhanced Permanent Dialogue - EPD*), као директног дијалога званичника Србије и Црне Горе и представника Европске комисије. Састанак одржан јула 2003. године у потпуности је био посвећен реформама правосуђа и унутрашњих послова.¹²

Два су основна правца препорука:

- усвајање усклађених закона који би пратили европске стандарде у датој области;
- дефинисање инструмената имплементације како би се поставили одговарајући административни капацитети и механизми реализације хармонизованих закона.

ДЕФИНИСАЊЕ СТАНДАРДА У РАДУ УПРАВЕ И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА РАД ПОЛИЦИЈЕ

Дефинисање *европског управног простора* (па и европског управног права), наилази на потешкоће које проистичу из тога што се управно право, као део јавног права земаља чланица ЕУ, као и оних које то желе да постану, заснива на начелима који проистичу из традиције, националних особености, специфичне организације државе и, самим тим, особеним делатностима које обавља. Стога је јавно право, а у оквиру њега и управно право, мање подложно променама услед спољних утицаја, па је управна доктрина "дуго заузимала становиште да су особености националних управних система толико значајне да и само њихово поређење приозводи тешкоће, док се о њиховој хармонизацији уопште не може говорити".¹³

Међутим, последњих година оваква тврдња доведена је у питање интеракцијом између управног права ЕУ и националних управних права земаља

¹² Видети интернет страницу Канцеларије за придруживање ЕУ Владе Србије: www.seio.sr.gov.yu.

¹³ Према: Nizzo, C, *National Public Administration and European Integration*, SIGMA papers, OECD, web site: www.oecd/puma/sigmaweb.

чланица, те је процес "интеграције путем права" (*integration through law*) обухватио и област управе.¹⁴ Развија се и постепено усваја заједнички систем вредности и принципа у управном поступању, уједначава се управно право земаља чланица,¹⁵ а истовремено са тим, пред земље са којима је започет процес преговарања за улазак у ЕУ, се поставља услов усвајања, прихватања и ефикасне примене *acquis communautaire*, као и изградње административних капацитета који ће омогућити безболан улазак у "европски управни простор". Под "европским управним простором" подразумева се "релативно усклађени скуп начела и минималних стандарда којима се одређује организација, делатност и функционисање органа државне управе на основама *Acquis Communautaire*".¹⁶

У циљу развоја европског управног простора 1993. године дефинисани су *Копенхагенски критеријуми* за приступање земаља Централне и Источне Европе Европској унији.¹⁷ Према овим критеријумима, земље кандидати за чланство у Унији треба да испуне следеће услове:

- стабилност институција које гарантују обезбеђење демократије, принципа владавине права, људских права и поштовање заштите мањина;
- постојање тржишне економије;
- способност преузимања обавеза које се односе на политичке и економске циљеве и монетарну политику ЕУ. Овај услов, иако се изричито не помиње област управе, индиректно се односи на њен развој како би могла прихватити обавезе које јој намеће хуманитарно право и чланство у ЕУ.

Следећи корак у развоју "европског управног простора" јесте закључак са састанка Савета министара ЕУ у Мадриду 1995. године, на коме је истакнуто да интеграција земаља Централне и Источне Европе захтева прилагођавање управних система тих земаља како би се европско законодавство ефективно примењивало у раду државне управе и судова.¹⁸

У *Агенди 2000*, представљеној 1997. год., Европска комисија је указала на услове у развоју националних администрација које треба испунити: децентрализација, јавност рада управе, побољшање процеса доношења одлука, стално образовање на раду, запошљавање и напредовање према исказаним резултатима и квалитетима, као и успостављена сарадња међу земљама чланицама пре приступања ЕУ.

При оцени испуњености услова и постигнутих административних капацитета земаља чланица битни су критеријуми које је развио СИГМА програм, а финансира се из програма ЕУ. Ови критеријуми су основни стандарди ЕУ којима се оцењује квалитет и ефикасност јавне управе у земљама кандидатима, а

¹⁴ Опширније. Schwarze, J, *Administrative Law under European Influence*, London, 1996.

¹⁵ Види: SIGMA Paper No. 23, *Preparing Public Administrations for the European Administrative Space*, OECD, 1998, web site: www.oecd.org/puma/sigmaweb, стр. 14-15.

¹⁶ Кавран, Д, *Европски управни простор, реформа и образовање државне управе*, Правни живот, 9/04.

¹⁷ The Copenhagen Criteria, Agenda 2000, For a stronger and wider Union, Bulletin of the European Union, Supplement 5/97, стр. 39 и даље.

¹⁸ Види: European Commission Paper, The European Union Still Enlarging, Luxembourg, 2000, p. 8-11.

БЕЗБЕДНОСТ

извештаји о томе се исказују у годишњим извештајима Европске комисије о напретку потенцијалних земаља чланица Уније. Основни стандарди обухватају следеће области:

- процес формулисања управне политике и механизме интерминистарске координације;
- статус, права и дужности службеника;
- финансијски менаџмент;
- јавне набавке,
- интерна финансијска контрола и
- главна контрола.¹⁹

За нас су као усмеравајући значајни следећи акти објављени у оквиру програма PHARE, 1998. и 1999. године: "Припрема јавних управа (држава кандидата) за Европски управни простор" - *Preparing Public Administrations for the European Administrative Space*, и "Европски принципи јавне управе" - *European Principles for Public Administration*.

На самиту ЕУ у Ници 2000. године истакнуто је право грађана на "квалитетну управу" које је и утемељено у *Повељи о фундаменталним правима* (чл. 41 и 42), која је прикључена тексту Уговора о Европској унији. Могуће је разликовати две групе начела: *материјална* - начело законитости, начело једнакости и забране дискриминације, начело пропорционалности и начело заштите легитимних интереса. У групу начела *процесне* природе спадају: начело саслушања странке, начело образложења одлуке, начело брижљивог вођења поступка, право приступа информацијама и др.²⁰

Имајући у виду да се на овакав начин стварају одређени стандарди, нешто што представља образац, узор кога треба да прихвате управе земаља Уније, а посебно управе оних земаља које теже ка чланству у ЕУ, онда је то свакако и обавеза полиције као важног ресора управе. Сам израз *стандард* потиче од енглеске речи *стандард* која означава "сваку законом утврђену меру, нормалну меру, мерило, законску новчану стопу и сл., нешто што важи као узор, образац, што је признато као класично."²¹ Из овога се може извести појам *правног стандарда*, као део правног правила, односно одредив правни појам, односно одредба. Правни стандарди подразумевају правна правила која могу да важе на подручју једне земље, те су националног карактера, као и правила која су утемељена у разним међународним актима, било да су непосредно прописана или произлазе из тих аката. Предмет међународне пажње одувек је била потреба регулисања етичких и правних стандарда у вези са употребом силе и ватраног оружја од стране полиције и заштите људских права при том поступању. Међународна заједница донела је читав

¹⁹ Опширније: Кавран, Д. Вукашиновић, З, *Европски управни простор и реформа јавне управе*, Наука, безбедност, полиција, бр. 2-3, 2004, стр. 16.

²⁰ Опширније о овим начелима: Кавран, Д. Вукашиновић, З, *op.cit.* стр. 20; Рабреновић, А, *op. cit.* стр. 158.

²¹ Према: Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1980, стр. 869.

низ аката који садрже правила полицијског рада са очекивањем да они постану део националног права којим се уређује поступање полиције, као и да их припадници полиције доследно спроводе.

У овоме значајну улогу има Европска унија. Постављањем трећег стуба Уније - *сарадња у области правосуђа и унутрашњих послова*, настојало се да се обезбеди квалитетније утврђивање одређених политика и процедура у овим областима и хомогенији третман најважнијих питања. За реализацију овога Уговором из Мастрихта одређени су специфични инструменти (члан К.3); заједнички ставови, усвајање заједничких акција, као и закључење конвенција у областима од заједничког интереса. Поред тога, Унија има овлашћења да доноси обавезне прописе, као и правно необавезујуће акте, којима се могу флексибилније ускладити политике и активности, јер одражавају заједничке ставове на нивоу ЕУ.

ХАРМОНИЗАЦИЈА ПРАВА И РЕФОРМА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

Идеја о реформи сектора безбедности и унутрашњих послова наглашена је сазнањем и уважавањем изузетног значаја ових области за успостављање стабилности и потпун успех процеса транзиције једне државе. Успостављањем реформе сектора унутрашњих послова и безбедности стварају се темељи за демократску транзицију држава, и то кроз процес стабилизације унутрашње политике, повећање јавности рада и стабилност државе у процесу реформи који може бити угрожаван од стране оних који јој се противе, формирају се оквири и механизми за темељан надзор и транспарентност тог сектора, и то како од стране легитимне власти, тако и од стране цивилног друштва.

Норме ЕУ о реформи сектора унутрашњих послова садржане у "Копенхагенским критеријумима" 1993. године, чиме је Европски савет понудио перспективу чланства у ЕУ земљама Централне и Источне Европе, при чему је наглашена неопходност "*стабилности институција којима са гарантују демократија, владавина права, људска права и поштовање те заштита мањина*".²² Европски парламент прихватио је Копенхагенске критеријуме у Резолуцији "Агенда 2000" и дао смернице за успостављање "*правне одговорности полиције, војске и тајних служби*..."²³

Два су основна правца *препорука* посвећених реформи унутрашњих послова и правосуђа: једне се односе на *усвајање усклађених закона* који би пратили европске стандарде у овим областима, а друге на *дефинисање инструмената имплементације* како би се поставили одговарајући капацитети и механизми реализације хармонизованих закона.²⁴ У област унутрашњих послова посе-

²² Опширније: http://www.europe.eu.int/enlargement/ec/cop_en.htm.

²³ www.europarl.eu.int.

²⁴ Ово су препоруке са састанка тзв. Унапређеног сталног дијалога (Enhanced Permanent Dialogue-EPD) као директни дијалог званичника Србије и Црне Горе и представника Европске комисије, који је одржан јула 2003. године и у потпуности био посвећен области унутрашњих послова и правосуђа. Опширније: интернет страница Канцеларије Владе Србије за придруживање.

БЕЗБЕДНОСТ

бно су значајни стандарди и инструменти који су резултат активности *Уједињених нација, ОЕБС и Савета Европе*. Чланице Савета Европе су, у циљу развоја демократије, заштите људских права и владавине права, развиле одређене механизме за њихову заштиту. Сви међународни стандарди људских права, без обзира на то како су исказани (преко уговора или правила и смерница уграђених у кодексе или скупове принципа) представљају преваходно и једино позитиван израз доброг поступања и најбоље праксе неопходне за ефикасан, законит и хуман рад полиције. Покушаћемо да укажемо на заступљеност тих стандарда у најновијем Закону о полицији.

ЗАКОН О ПОЛИЦИЈИ

Закон о полицији Србије, донет крајем 2005. године,²⁵ одређује да се при обављању полицијских послова полиција "придржава националних стандарда полицијског поступања, захтева утврђених законима и другим прописима и актима Републике Србије, као и међународним уговорима и конвенцијама које је усвојила Република Србија. При обављању полицијских послова, у складу са ставом 1 овог члана, полиција се придржава и међународних стандарда полицијског поступања, а нарочито захтева утврђених међународним актима који се односе на: дужност служења људима; поштовање законитости и сузбијање незаконитости; остваривање људских права; недискриминацију при извршавању полицијских задатака; ограниченост и уздржаност у употреби средстава принуде; забрану мучења и примене нечовечних и понижавајућих поступака; пружање помоћи настрадалим лицима; обавезу заштите поверљивих података; обавезу одбијања незаконитих наређења и отпор подмићивању, корупцији. *Полиција обезбеђује да поступање полицијских службеника у пракси не буде испод, нити у супротности са европским стандардима полицијског поступања*" (чл. 12).

У делу у коме говори о начелима рада полиције, Закон очигледно усваја већину набројаних "начела квалитетне управе" која су се нашла у одговарајућим актима ЕУ (Уговор у Ници, чл. 41 и 42 Повеље о фундаменталним правима, која је прикључена тексту Уговора о Европској унији): *начело законитости* као основно начело сваке модерне државе и формални облик принципа правне државе, *начело сразмерности*, *начело супсидијарности*, као и *начела професионализма и сарадње*.

У Закону о полицији *начело сразмерности* помиње се у делу о начелима обављања полицијских послова (чл. 11), као и у делу који се односи на принципе и опште услове за примену полицијских овлашћења. Ово начело води порекло из немачког права, његов назив у немачком праву је *Verhältnismässigkeit*, и сматра се да се на њему темеље неке одредбе Устава Немачке. Слично овом, и у енглеском праву постоји начело "оправданости". Генерално посматрано, ово начело значи да државна власт не може грађанину наметнути обавезе изузев у оном обиму који је неопходан како би се

²⁵ Сл. гласник бр. 101/05.

у јавном интересу постигао циљ изречене мере. Овај, како се често износи *разуман однос између циља и средстава* подразумева следеће: прво, да се са разлогом може очекивати да ће средства довести до остварења циља и, друго, да штета оних који су мером повређени не сме бити у несразмери са коришћењем коју друштво тиме добија. Значај овог начела у европском праву види се и по његовим уношењем у Уговор о Европској заједници, где стоји да "мере Заједнице неће прелазити оквире онога што је неопходно да би се постигли циљеви овог Уговора". Протокол о примени принципа пропорционалности који је додат Уговору из Амстердама предвиђа да ће "при вршењу својих овлашћења свака институција Уније примењивати принцип пропорционалности". Један од недостатака који се појављује код примене овог принципа јесте *непостојање прецизних критеријума* према којима се може утврдити да ли је одређена мера пропорционална или не, те да ли је достигнута тачка јасног и очигледног нарушавања начела пропорционалности.

У Закону о полицији ово начело је посебно наглашено код примене полицијских овлашћења, која не сме изазивати веће штетне последице од оних које би наступиле да полицијско овлашћење није примењено. "Између више полицијских овлашћења примениће се оно којим се задатак може извршити са најмање штетних последица и губљења времена. Приликом примене средстава принуде настојаће се да њихова употреба буде *поступна*, односно од најлакшег према тежем средству принуде и, у сваком случају, уз минимум неопходне силе" (чл. 36). Овај став посебно апострофира поступност у употреби средстава принуде, што је у неким полицијским системима наглашено као посебан стандард. Сразмерност и поступност при употреби средстава принуде садржи и члан 84 Закона о полицији у коме се наглашава да ће Овлашћено службено лице употребити средства принуде само ако се на други начин не може извршити задатак и то "суздржано и сразмерно опасности која прети законом заштићеном добру и вредности, односно тежини дела које се спречава или сузбија." У Закону се даље наглашава да ће "овлашћено службено лице увек употребити најблаже средство принуде које јамчи успех, сразмерно разлогу употребе и на начин којим се службени задатак извршава без непотребних штетних последица". Већ смо истакли да оживотворење овог начела јесте посебан и озбиљан задатак којим треба да нормативно уредимо прецизне, лако схватљиве и примењиве критеријуме. Ово је посебно значајно код употребе ватреног оружја. Пракса Европског суда правде, Европске комисије за људска права и Европског суда за људска права полако расветљава и дефинише ове критеријуме и тиме утире пут овом принципу.²⁶

Начело једнакости (недискриминације) заступљено је у великом броју норми Уније (чланови 2, 3, 12, 34, 137 и 138 Уговора о Европској заједници). Деловањем и праксом Европског суда ово начело добило је карактер општег

²⁶ Види случајеве: *Mc Cann и остали против Уједињеног краљевства*, *Гулес против Турске*, *Осман против Уједињеног краљевства*, *случај Томаси*, *случај Аксоу против Турске* и др. у приручнику *Људска права и полиција*, Савет Европе, 2002. стр. 81 и даље.

БЕЗБЕДНОСТ

начела права Европске уније.²⁷ Садржина начела недискриминације јесте третман грађана на исти начин у истим или сличним ситуацијама, осим у случајевима када се утврди да је разлика у третману физичких или правних лица под датим околностима била оправдана. Чланом 5 став 3 Нацрта Кодекса начела "квалитетне управе" забрањује се дискриминација на основу националности, пола, расне и етичке припадности, религије или уверења инвалидитета, година или сексуалне опредељености. Закон о полицији ово начело дефинише на следећи начин: "овлашћено службено лице у примени полицијских овлашћења поступа непристрасно, пружајући свакоме једнаку заштиту и поступајући без дискриминације лица по било ком основу" (члан 35 став 1).

У Закону о полицији присутни су и други међународни полицијски стандарди као нпр. *поштовање и заштита људских права* - "приликом примене полицијских овлашћења овлашћено службено лице поступа у складу са законом и другим прописом и поштује стандарде постављене Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, Основним принципима УН о употреби силе и ватреног оружја од стране службених лица која спроводе закон, Европским кодексом полицијске етике и другим међународним актима који се односе на полицију" (чл. 31 ст. 5), *доступност информацијама и заштита података о личности* (чл. 73, 77, 78, 80 и 82), *отпор подмићивању и корупцији* (чл. 7), *забрану мучења, нечовечних или понижавајућих поступака* (чл. 7), *обавеза одбијања незаконитог наређења* (чл. 130), *чување тајне* (чл. 136).

Поред ових правних стандарда у функционисању, као и у досадашњем току реформе свих сегмената полиције, дошло је до постепеног прихватања, уз неопходно прилагођавање, одређених стандарда које можемо означити стандардима у ширем смислу, као система заједничких вредности и критеријума, поступака и процедура, који су као добра пракса опште прихваћени, те фактички имају карактер стандарда. Ови стандарди односе се на стратешко планирање, селекцију, образовање и кадровску политику, контролу полиције, успостављање веће одговорности полиције, као и на полицијску културу.

На прихватање ових стандарда утичу одређени унутрашњи чиниоци, као нпр. политички услови, затечена правна, политичка, организациона и административна култура, економске могућности, као и спремност на промене.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

На овим странама начињен је покушај да се укаже на то како процес придруживања Европској унији утиче на хармонизацију права из области полицијског поступања. Нажалост, не можемо се похвалити доношењем неких од закона на чију одавну превазиђеност смо већ указивали. При томе

²⁷ Опширније: Hartley, D. C., *op. cit.* стр. 142.

до нас допиру све чешћа подсећања на потребу њихове измене и доношење неких нових (подсетимо се Закона о азилу, чије доношење се посебно наглашава, или доношење новог Закона о граници којим треба да се успостави интегрисани гранични режим., или потреби издавања нових, сигурних идентификационих и путних докумената, а што не могу да испрате прописи који су стари по тридесет и више година). Уколико желимо да направимо целовиту анализу правног система унутрашњих послова и да развијемо стратешки план реформе тог дела, потребно је то урадити и са становишта трансфера норми. На претходним странама писали смо о фазама тог трансфера, У већини сегмената још увек је заступљена прва фаза, а очекивано је да смо на прагу треће. Предстоји нам велики напор и та "вожња бицикла" у којој сваки престанак значи и пад, за нас ће бити напорна и тешка. Али, они који су то прошли дали су нам лекције о томе какве грешке не треба да учинимо, и то нам олакшава пут. Доношење Закона о полицији представља одређени помак у том кретању напред. Наше мисли посвећене су том путу. Верујемо да ће наша поступања успети да испрате мисли.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Вујаклија, М, *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1980
2. *Europeanisation of Law: The Legal Effects of European Integration* (ed. Francis Snyder), Oxford - Portland, Oregon, 2000.
3. Илић, Гасми, Г, *Реформа Европске уније-институционални аспекти*, Београд, 2004.
4. Јањевић, М, "Трећи стуб" *Европске уније*, Београд, 2003.
5. Кавран, Д, Вукашиновић, З, *Европски управни простор и реформа јавне управе*, Наука, безбедност, полиција, бр. 2-3, 2004.
6. Кавран, Д, *Европски управни простор и образовање државне управе*, Правни живот, 9/04.
7. Митровић, М, Д, Рачић, О, *Право Европске уније*, Зборник радова, Београд, 1996.
8. Мишчевић, Т, *Придруживање Европској унији*, Београд, 2005.
9. Nizzo, C, *National Public Administration and European Integration*, SIGMA papers, OECD.
10. Рабреновић, А, *Начела "квалитетне управе" у праву Европске уније*, Јавна управа, број 1/02.
11. Robertson, A, *Legal Problem of European Integration*, Hague Academy of International Law, 1957.
12. Reuter, P, *International Institutions*, Praeger University Series, New York, 1961.
13. Fluri, H, P, *Управљање сектором безбедности и реформа тог сектора у земљама Југоисточне Европе*, Људска безбедност, II/1, Београд, 2004.
14. Finnemore, M, Sikkink, K, *Динамика међународних норми и политичка промена*, Међународна организација, 52, 4, Јесен, 1998.
15. Schwarze, J, *Administrative Law under European Influence*, London, 1996.

ELEMENTS OF HARMONIZATION OF LAW IN THE POLICE ACT

Abstract: The process of integration calls for the acceptance of a special legal system of a super-national organization. By joining the integration process, a state prepares itself for its membership-to-be, and this applies in particular to joining the European Union, where the applicant states accept all the rules which are supposed to prepare them for becoming part of the Union. An agreement on joining establishes rights and obligations, is created separately for each country, and it is related to accepting standards in the field of politics, economy, and law. The paper defines the concept of these standards and the very notion of legal standards, as well as their presence in the Police Act. There is a detailed analysis of the presence of the so-called principle of quality administration defined in the Agreement of Nizza and the Charter on Fundamental Rights in the latest Police Act. Besides, attention has been drawn to certain expectations regarding harmonization of law in the field of internal affairs. The undergoing process of reform calls for providing regulations harmonized with relevant European standards in this sphere, so as to enable the process to develop in a desirable direction.

Key Words: harmonization, joining, European integration, standards, Police Act, principles of police actions.

СТРУЧНИ РАДОВИ

Проф. др Мићо БОШКОВИЋ,
Полицијска академија

КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ ПРИКРИВАЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА УБИСТВА ФИНГИРАНИМ ДОГАЂАЈЕМ

Резиме: Учиниоци кривичних дела настоје да разним начинима прикрију кривично дело, односно да га прикажу да није кривично дело и да отклоне сумњу од себе и усмере оперативну делатност полиције у неком другом правцу, што је посебно карактеристично за тежа кривична дела, међу којима спада и убиство. У том циљу они предузимају разне радње и мере међу које спадају и фингирана кривична дела и фингирани догађаји. Фингирани догађаји су посебно карактеристични јер се ради о некриминалним догађајима, па ако се не успе доказати да се њима прикрива одређено кривично дело онда је учинилац успео да избегне кривичну одговорност. У раду се говори само о фингираним догађајима којима се прикрива кривично дело убиства и то о оним облицима који су најприсутнији у савременој криминалистичкој пракси, с освртом на основни поступак у њиховом откривању и разјашњавању.

Кључне речи: фингирање, догађај, кривично дело, убиство, самоубиство, задесна смрт, природна смрт, пожари, откривање, разјашњавање.

ПОЈАМ И ОБЛИЦИ ФИНГИРАЊА ДОГАЂАЈА

Када се разматра проблематика фингирања догађаја, онда се мора претходно направити разлика у односу на фингирање кривичних дела. Фингирано кривично дело није стварно извршено кривично дело, или, пак, није извршено на начин као што је то приказано, већ се оно инсценира ради прикривања неког другог претходно извршеног кривичног дела, порока, настраности или неке друге људске слабости, избегавања одређених обавеза, као и отклањање сумње у односу на учиниоца (фингирано убиство), приказујући да је учинилац неко друго, познато или непознато лице. Код фингираних кривичних дела најчешћи су случајеви да учинилац фингира једно кривично дело да би прикрио претходно извршено кривично дело, мада су присутна фингирања и из других мотива, чиме жели да прикаже да су последице настале услед извршеног фингираног кривичног дела којег он пријављује као да је стварно

БЕЗБЕДНОСТ

извршено од стране непознатог учиниоца. Међутим, код фингираних догађаја не фингира се неко друго кривично дело, већ некриминални догађај који сам по себи не представља инкриминисану радњу, па ако се успешно не разјасни и утврди право чињенично стање, онда учинилац избегава кривичну одговорност. Под фингираним догађајем подразумева се она ситуација када се извршено кривично дело прикрива инсценираним некриминалним догађајем, што са становишта предмета овог рада значи да се извршено кривично дело убиства приказује као да није извршено, већ да је смрт неког лица наступила у склопу неог догађаја који не представља било какву инкриминацију. Према томе, фингирани догађај представља прикривање кривичног дела убиства инсценираним догађајем који не представља кривично дело.

Када се говори о прикривању кривичног дела убиства фингирањем догађаја, од могућих облика фингирања најприсутније је фингирано самоубиство, а присутни су и фингирана задесна смрт, фингирана природна смрт, а у одређеним ситуацијама и фингирани пожар.

ФИНГИРАНО САМОУБИСТВО

Самоубиство је некриминални догађај, с обзиром на то да је реч о сопственом лишењу живота одређеног лица. Међутим, у пракси постоје и такве криминалистичко-тактичке ситуације у којима није једноставно утврдити да ли је у питању самоубиство, или је посредно убиство које се прикрива тако што се инсценирањем трагова приказује као самоубиство, што фактички представља садржај фингираног самоубиства. Фингирано самоубиство је криминални догађај, јер подразумева прикривање претходно извршеног кривичног дела убиства. Криминалистичко-тактичка ситуација која указује на то да није реч о самоубиству представља криминални догађај, чије чињенично стање у току увиђаја треба утврдити и записнички фиксирати, па на основу тога предузети и друге радње доказивања (вештачење, обдукција, реконструкција) и оперативно-тактичке радње и мере (прикупљање обавештења, провера, осматрање, праћење и сл.), како би се са сигурношћу утврдило да је у питању фингирано самоубиство.

Од начина и средства извршења фингираног самоубиства зависиће и који се трагови могу наћи на лицу места, укључујући и трагове лица које је фингирано самоубиство. Врста, количина и изглед појединих материјалних трагова, нарочито биолошких, зависиће и од места извршења, временских прилика, начина долажења, понашања, кретања и одлажења учиниоца са лица места, као и од чињенице да ли је учинилац кривичног дела убиства повређен приликом извршења убиства или фингирања самоубиства. У том контексту нужно је тимским радом уочити одређене разлике између пронађених трагова на лицу места и положаја, изгледа и количине трагова који би требало да буду на лицу места да је стварно извршено самоубиство, при чему посебну пажњу треба поклонити негативним чињеницама.

Код фингираног самоубиства, током увиђаја, пажњу треба усмерити на проналажење и фиксирање следећих трагова:

- Трагове крви, који не морају бити присутни код свих начина убиства (тровање, вешање, утопљење и сл.), као ни код самоубиства, ако је извршено на исти начин, односно истим средствима. Међутим, ако је убиство извршено на неки други начин, а самоубиство фингирано на начин где нема трагова крви или бар не у адекватној количини, онда постоје негативне чињенице које указују на контрадикторност пронађених трагова и презентованог начина самоубиства. Битно је открити трагове крви и правилно их тактички и процесно фиксирати и утврдити да ли су људског порекла. Посебну пажњу треба обратити на облик трага крви, тј. да ли је у виду капи, прскотине, локве или брисотине, као и на траг сливања крви на покривеним и непокривеним деловима тела леша, водећи рачуна о томе да ли је крв наишла на материју која упија течност. Сваки облик трага крви има своје криминалистичко значење, па је на лицу места потребно то утврдити ситуационим вештачењем које ће обавити одговарајући вештак, како би се констатовале специфичности које нису типичне за самоубиство.
- Трагове мириса, на које одмах треба обратити пажњу по сазнању о догађају, па ако постоје повољни услови предузети мере ради довођења пса трагача са водичем, који у многим случајевима може да пружи корисне оперативне информације.
- Трагове ватреног оружја, уколико је оно коришћено за извршење убиства и фингирање самоубиства, мада постоје и случајеви у којима је убиство извршено на неки други начин (гушење, дављење и сл.), па је убица потом из пиштоља испалио у леш један пројектил, фингирајући самоубиство, тако што је пиштољ оставио у руци леша или у његовој непосредној близини. Сигурно да ће вештак-лекар специјалиста судске медицине у току обдукције констатовати да су повреде ватреним оружјем нанете посмртно, а такође и вештак балистичке струке даће свој налаз и мишљење о распореду барутних честица на руци леша, из које је наводно пуцано.
- Трагове вешања који су најприсутнији код самоубиства, али и у ситуацијама када се извршено убиство прикрива фингираним самоубиством. Битно је утврдити да ли је смрт проузрокована вешањем лица, или су, пак, повреде вешањем нанете посмртно. У ситуацији када су повреде вешањем нанете после наступања смрти код одређеног лица несумњиво да је реч о фингираном самоубиству. Уколико је узрок смрти наступи услед вешања, пажњу треба усмерити на постојеће трагове вешања који, као индиција, могу да укажу на сумњу да је у питању фингирано самоубиство, што свакако захтева планирање даље оперативне делатности. С обзиром на место и начин њиховог настајања, трагови вешања се могу поделити на: трагове на греди, трагове на канапу и трагове канала.

Трагови на греди - На греди, преко које је пребачен канап који служи за вешање, настају одређене промене које се разликују код самоубиства и убиства, односно фингираног самоубиства. Промене на греди настају услед притиска канала проузрокованог тежином обешеног лица. Криминалистичко-тактичка ситуација у којој је, на месту додира канала и греде, ситно иверје греде (влакна греде) усмерено према доле, наводи на закључак да је у

БЕЗБЕДНОСТ

питању самоубиство, за разлику од ситуације у којој је ситно иверје греде усмерено према горе и која наводи на супротан закључак и омогућава постављање верзије о фингираном самоубиству. Осим ових трагова, такође услед притиска канапа, на греди или некој другој одговарајућој подлози, стварју се лукови и жлебови и то на обе горње ивице греде, по којима се може одредити правац силе вучења канапа.

Трагови на канапу - На канапу који служи за вешање такође остају одговарајући трагови који настају услед затезања канапа (смоубиство), односно услед вучења канапа (убиство, фингирано самоубиство). Уколико су влакна канапа у додиру са гредом окренута према горе може се поставити верзија о самоубиству, за разлику од ситуације у којој су влакна канапа у додиру са гредом окренута према доле и где се може стећи сумња да се ради о фингираном самоубиству.

Трагови канапа - Трагови канапа се могу наћи на длановима и одећи леша, јер је логично да они буду присутни на тим местима код лица које се одлучило да изврши самоубиство вешањем, па као негативна чињеница могу да укажу на сумњу да је у питању фингирано самоубиство. Одређени криминалистички значај могу имати и трагови у виду излизаности канапа и прскања његових основних влакана, као и његова дужина.

– Трагови разних средстава извршења, као и трагови папиларних линија, длака, одеће, обуће, влакана, мокраће, измета, прашине и земље такође могу бити присутни у поједином криминалистичко тактичким ситуацијама и пружити релевантне информације.

Када се анализирају трагови вешања треба узети у обзир и чињеницу да се фингирано самоубиство вешањем, ради прикривања извршеног кривичног дела убиства, може извршити на исти начин као и самоубиство, под условом да је било више учинилаца, па тада неће постојати трагови који настају вучењем канапа по греди и који су карактеристични за фингирано самоубиство. Такође, не треба запоставити чињеницу да остављање трагова канапа зависи од многих фактора, као што су врста канапа, његов квалитет, да ли је мокар или сув, да ли је уздужно пукао, од врсте и облика греде, односно подлоге која служи за вешање и слично. Због тога су могуће и такве криминалистичко-тактичке ситуације где се неће увек пронаћи поменути трагови, што никако не сме да буде основ за доношење дефинитивног закључка. Све то указује на релативност закључака донетих на основу трагова вешања, што не умањује њихов оперативни значај, с обзиром на то да се добијене оперативне информације по том основу морају анализирати и разматрати у склопу осталих прикупљених чињеница, па тек тада поставити верзију о фингираном самоубиству и планирати оперативну делатност у правцу прикупљања доказа.

Од изузетног криминалистичког значаја јесте да се током увиђаја констатују чињенице које се односе на дужину и јачину канапа, јер канап у моменту извршења самоубиства мора да буде такве дужине да самоубица не може да додирне подлогу ногама, као и одговарајуће јачине која ће моћи да издржи

његову тежину тела. Делатност такође треба усмерити и на утврђивање врсте везаног чвора, јер он може да има одређен криминалистички значај.

На лицу места, пре било каквог прегледа, треба фотографисати и скицирати положај канапа и леша. Приликом скидања леша треба водити рачуна о томе да се не оштете трагови на подлози и канапу, па је потребно снажним потезом пресећи канап изнад омче на врату, тако да се омча одвоји од другог дела канапа који и даље остаје привезан за подлогу, односно греду. На делу канапа који је остао на подлози не сме се одвезивати чвор, јер би то могло да проузрокује оштећење трагова који се налазе на греди и канапу и губљење њихове релевантности. У том делу канап се пресеца, али се чвор не одвезује. Такође, и омча око врата обешеног се не дира док је не прегледа лекар специјалиста за судску медицину. Део канапа који је био на греди као и омча која је скинута са врата обешеног и даље служе за криминалистичке потребе, па се не смеју превртати рукама или бацати на земљу, по поду, односно вући, јер би то могло оштетити постојеће и проузроковати нове нерелвантне трагове. Стога је потребно да криминалистички техничар одмах, уз помоћ одговарајућих техничких помагала, прегледа оба дела канапа ради проналажења и фиксирања релевантних трагова.¹

Веома је значајно да се пре скидања леша обележе спољне стране канапа, тј. страна која није била у контакту са гредом. Након прегледа, криминалистички техничар треба адекватно да упакује канап (најбоље у картонску кутију) како се не би оштетили или уништили постојећи трагови.

Када се заврши преглед канапа приступа се детаљном прегледу греде или неке друге подлоге, која је коришћена за вешање у конкретном случају. Потребно је прво голим око, а потом и одговарајућим техничким средствима, прегледати сву површину греде (подлоге) преко које је клизао канап, а нарочито ивице где је канап услед тежине обешеног имао највећи притисак. Део греде на коме се пронађу карактеристични трагови треба исећи (уколико постоји таква могућност) и то неколико цм даље од трагова са сваке стране, а у дужини од 2-3 см. Исечке греде треба обележити да би се знао њихов положај док су били саставни део подлоге, као и горњу и доњу страну. Такво фиксирање има одређени криминалистички значај, јер се лако може знати како су били окренути лукови, те са које стране су исечени, јер се у супротном не би могло утврдити у ком правцу је било окренуто ситно иверје на греди.²

Нема сумње да су увиђај, обдукција и одређена ситуациона и друга потребна вештачења, а према потреби и реконструкција, основне радње доказивања, чијим се спровођењем открива и разјашњава фингирано самоубиство и обезбеђују докази да је у питању кривично дело убиства. Међутим, ове истражне радње нису једине и увек довољне да се чињенице у потпуности разјасне и утврди материјална истина. У неким криминалистичко-тактичким ситуацијама биће потребно извршити и претресања, али, у сваком случају,

¹ Др В. Водинелић, Трагови на канапу и подлози код вешања, Народна милиција, Београд, број 11/58, стр. 53-61.

² Др М. Бошковић, Криминалистичка оператива, први део, ВШУП, Земун, 2002. стр. 179-180.

БЕЗБЕДНОСТ

потребно је предузети и низ других оперативно-тактичких радњи и мера ради прокупљања оперативних информација, провере одређених чињеница и утврђивања појединих околности, чиме се сигурно прикупљају нове индиције, потврђују постојеће или постављају нове верзије. Такође, на овај начин се обезбеђују и извори личних доказа и услови за спровођење појединих истражних радњи ради обезбеђења материјалних доказа.

При разјашњавању фингираног самоубиства, чињенично стање утврђено током увиђаја и другим радњама, треба довести у везу са прикупљеним информацијама које се односе на личност "самоубице", као и са утврђеним мотивом. Стога је потребно оперативну делатност усмерити на утврђивање чињенице постојања опроштајног писма и на његово проналажење, након чега треба прикупити информације које ће указати на то да ли је "самоубица" стварно написао опроштајно писмо, када и на ком месту, а затим проверити његов садржај, како би се констатовале одређене супротности и не-логичности у односу на поједине чињенице из његовог живота. Такође је потребно прикупити и све друге податке о "самоубици" који могу бити релевантни при разјашњавању криминалног догађаја, нарочито ако нема опроштајног писма, јер се тако може открити мотив који ће указати на фингирано самоубиство³.

Оперативну делатност треба усмерити у правцу утврђивања свих битних чињеница и околности које су карактеристичне и типичне за конкретан начин извршења самоубиства, како би се елиминацијом дошло до сумње да је у питању фингирано самоубиство. При том треба обратити пажњу на криминалистички значај трагова и предмета који одступају од типичног чињеничног стања самоубиства извршеног на презентирани начин. Треба што пре покушати да се утврди мотив, као важна индицијална чињеница од изузетног криминалистичког значаја за разјашњавање фингираног самоубиства. Пошто постоји сумња да је реч о убиству које се прикрива фингираном самоубиством, криминалистички је исправно да се утврђује не само мотив који наводи лице на самоубиство, него и мотив који је иницирао извршење кривичног дела убиства, јер ако се констатује да је у питању фингирано самоубиство онда ће мотив указати на осумњичено лице.

Изузетно је значајно да оперативни радник на лицу места што пре уочи разлику између лажних и аутентичних трагова, да формира сопствено мишљење о целом догађају, при чему мора водити рачуна да лажни трагови на први поглед могу изгледати као стварни доказ и да, уколико оперативни радник не открије њихову праву природу, омогућио је учиниоцу да и даље глуми улогу честитог и непорочног грађанина, и обратно, ако је разоткрио лажне трагове извешће и правилан закључак да је реч о фингираном самоубиству, којим догађајем се прикрива извршено кривично дело убиства и предузеће одговарајуће криминалистичке радње и мере на његовом разјашњавању и доказивању.⁴

³ Др М. Бошковић, Криминалистика методика, Полицијска академија, Београд, 2005. стр. 493.

⁴ Др В. Водинелић, Криминалистика-откривање и доказивање, Факултет безбедности, Скопје, 1985. стр. 491.

Након утврђеног чињеничног стања увиђајем, обезбеђених доказа спроведеним истражним радњама и прикупљених информација о предузетим оперативно-тактичким и техничким радњама и мерама, на основу којих се и поставља верзија о фингираном самоубиству, оперативни радник ће моћи да створи конфликтну ситуацију у односу на осумњичено лице. Тада ће он бити у могућности да примењује методу рефлексивног мишљења (рефлексивних игара) добијајући жељене одговоре који воде разјашњавању фингираног самоубиства, односно утврђивању да је извршено кривично дело убиства.

Пошто није једноставно извршити убиство и фингирати га самоубиством, будући да то захтева и одређено планирање, извиђање ситуације и места где се планира извршење убиства, односно фингирања самоубиства, потребно је знање да се ове чињенице искористе у склопу оперативне делатности. Она ће се усмерити у правцу проналажења лица која су била у ситуацији да запазе кретање или поједине радње учиниоца у склопу припремања убиства, односно фингираног самоубиства. У моменту запажања појединих чињеница, лицу које их је уочило није ни могло бити јасно да је реч о припремању убиства и његовом прикривању фингираним самоубиством, али након сазнања о фингираном самоубиству и повезивањем запажених чињеница са тим криминалним догађајем, постаје му јасно да су и њему познате неке чињенице које могу имати релевантан значј и као такве допринети разјашњавању фингираног самоубиства. Имајући у виду значај тако прикупљених информација и постојања објективне могућности да се предузетим оперативно-тактичким радњама и мерама оне благовремено обезбеде, веома је битно да се приликом планирања криминалистичке обраде предвиди одговарајућа делатност у прикупљању тих информација, јер се тиме обезбеђују и извори личних доказа.

ФИНГИРАНА ЗАДЕСНА И ПРИРОДНА СМРТ

У многим ситуацијама се дешава да човек изгуби живот несрећним случајем, односно да наступи задесна смрт. У таквим случајевима није у питању самоубиство, јер лице није желело да себе лиши живота, већ сплет околности које лице није могло да предвиди или их није у потпуности предвидело, или их је у одређеној мери потценило, па је поступало необазриво и без неопходне предострожности, што је и проузроковало смрт мимо његове воље, али без кривице другог лица. У појединим ситуацијама биће одмах јасно да је реч о задесној смрти која представља некриминални догађај који искључује потребу за оперативном делатношћу органа унутрашњих послова. Полazeћи од чињенице да у пракси постоје случајеви да се извршено кривично дело убиства прикрива фингирањем задесне смрти, то у одређеним криминалистичко-тактичким ситуацијама неће одмах бити јасно да ли је реч о задесној смрти, убиству или чак и самоубиству. Ако се предузетим криминалистичким радњама и мерама утврди да је у питању задесна смрт или самоубиство онда је то некриминални догађај, а ако је по среди убиство, потврђује се да конкретна криминалистичко-тактичка ситуација представља криминални догађај.

БЕЗБЕДНОСТ

Задесна смрт подразумева губитак живота неког лица без његове воље, али и без радњи неког другог лица, па је тако искључена кривична одговорност, што посебно погодује учиниоцу убиства да га прикрије фингираном задесном смрћу. У сваком случају, фингирана задесна смрт представља прикривање извршеног кривичног дела убиства некриминалним догађајем, који је ван кривичне одговорности.

У пракси су чешћи случајеви фингираних задесних смрти него прикривања убиства фингираном природном смрћу. Фингирана природна смрт не постоји само у кругу породице, где се убиство неког члана приказује као да је умро природном смрћу, него и у другим срединама које објективно омогућавају да се убиство прикрије фингираном природном смрћу. Не може се свако убиство фингирати природном смрћу, будући да спољашње видљиве повреде одмах доводе у сумњу верзију природне смрти. Због тога се убиство мора извршити на начин који ће омогућити да се оно прикрије фингирањем природне смрти, а да не изазове сумњу да је реч о кривичном делу. То све захтева одређено планирање и припрему, што свакако омогућује да се прикупе информације током предузете оперативне делатности, која и почиње када се посумња да је посредни кривично дело убиства, односно да је у питању фингирана природна смрт.

Поједине нанете повреде могу се фингирати природном смрћу, па површни прилаз конкретної ситуацији може довести до погрешног закључка у односу на чињеницу шта се стварно десило, што доводи до могућности да убиство остане неоткривено и да се убијени сахрани као да је умро природном смрћу. Такође, у мањим срединама, где се људи међусобно познају и где се многе породичне тајне не могу у потпуности сакрити, значајне информације се могу прикупити и јавним поговарањем, као једним од извора сазнања о криминалном догађају, односно о извршеном кривичном делу, па је криминалистички неисправно да се она одбацују без одговарајућих провера.

При разјашњавању фингираних задесних и природних смрти, увиђај, вештачење и обдукција имају изузетан оперативни и процесни значај. У многим криминалистичко-тактичким ситуацијама, након извршених ових радњи, утврђено чињенично стање ће омогућити постављање верзије о извршеном кривичном делу убиства прикривеног задесном, односно природном смрћу. Међутим, потпуно разјашњавање криминалистичко-тактичке ситуације, за коју постоји сумња да је у питању фингирана задесна или природна смрт, није могуће без предузимања одговарајућих оперативних тактичких и техничких радњи и мера, као што су: прикупљање обавештења, провера, праћење, осматрање, провера алибија, утврђивање идентитета и друго. Када прикупљени подаци указују на место сакривања средства извршења убиства, или на могућност проналажења других трагова и предмета у вези са убиством, извршиће се претресања с циљем да се прикупе материјални докази.

У спровођењу радње увиђаја битно је пронаћи, обезбедити и фиксирати све трагове и предмете на лицу места, како би се њиховом анализом, уз помоћ вештака одговарајуће струке, довели у везу са презентираним начином

задесне или природне смрти и утврдило да ли се уклапају у целину тако представљеног догађаја, или пак указују на сумњу да је реч о криминалом догађају. У склопу тога посебно је значајно обратити пажњу на све видне промене на лешу и да то обавезно учини лекар специјалиста судске медицине, који ће констатовати све повреде, оценити њихово значење у односу на узрок смрти и могућност њиховог настјања у случају да је стварно дошло до задесне смрти, односно да је наступила природна смрт. То посебно указује на криминалистички значај правилне процене утврђених негативних чињеница. Видно констатоване повреде на лешу које се не уклапају у догађај, јаке су индикације за верзију убиства, након чега обавезно следи истражна радња обдукција ради утврђивања правог узрока смрти и закључака да ли је у питању фингирана задесна или природна смрт.

Ако се посумња да није реч о задесној или природној смрти, потребно је у мисаоној реконструкцији претпоставити и фазу одређених припрема, планирања и саме реализације и у тим оквирима тражити лица која могу да пруже корисне информације за разјашњавање конкретне криминалистичко-тактичке ситуације и у том смислу са њима треба водити информативне разговоре. Такође треба утврдити и све чињенице које говоре о боравку и деловању лица у моменту задеса, његовом претходном начину живота, раду, дружењу, бављењу одређеним хобијем, а посебно о мотиву који може да елиминише самоубиство и убиство и укаже на задесну смрт као једину могућност, наравно у склопу са осталим прикупљеним чињеницама. Када се посумња да је реч о фингираној природној смрти, треба прикупити све информације о животу умрлог лица и његовој болести и посебну пажњу обратити на карактер односа тог лица са ужом и широм породицом, на радном месту и у кругу људи с којима се најчешће дружио, како би прикупљене индикацијалне чињенице могле указати на разлоге који не иду у прилог природној смрти.

Као што досадашња пракса потврђује, у појединим криминалистичко-тактичким ситуацијама постојаће и остаће сумња да је реч о кривичном делу убиства, без обзира на то што се оно није могло доказати, будући да су прикупљене чињенице омогућавале и постављање верзија о самоубиству или задесној смрти, што такође није могло бити потврђено. Због тога је потребно детаљно анализирати све прикупљене индикацијалне чињенице и доказе, да би се могла поставити основана и аргументована верзија, па ако чињенично стање претеже ка верзији да је у питању кривично дело убиства, онда та верзија и представљњ основу за планирање даљег тока оперативне делатности, с циљем прикупљања доказа ради утврђивања постојања убиства и откривања његовог учиниоца.

У свим криминалистичко-тактичким ситуацијама где постоји сумња да је у питању кривично дело убиства, без обзира на начин његовог прикривања, потребно је предузети одговарајуће оперативне-тактичке и техничке радње и мере и поједине радње доказивања како би се оно разјаснило и доказало. Погрешна је пракса да се иде линијом мањег отпора, па уколико постоји и мала сумња у самоубиство или задесну смрт, да се одмах некритички прихвати та верзија, а искључи верзија постојања убиства и да се обустави

БЕЗБЕДНОСТ

даљи оперативни рад. Такав, криминалистичко неприхватљив однос омогућава да се, без неког озбиљнијег, стручнијег и солидног оперативног рада, не утврди материјална истина у односу на чињеницу постојања кривичног дела убиства које се прикрива фингирањем. Учиниоцу убиства то омогућава успешно извођење фингиране задесне или природне смрти, а самим тим и његово неоткривање као учиниоца кривичног дела убиства. Фактички, остало је неоткривено кривично дело убиства са малим шансама да буде откривено и да се обезбеде докази о кривичном делу и његовом учиниоцу.

ФИНГИРАНИ ПОЖАР

Пожар може бити изазван људском радњом, умишљајно или нехатно, и тада представља криминални догађај, односно у радњама учиниоца су садржани елементи одређеног кривичног дела, али пожар може бити изазван и независно од деловања људског фактора (гром, земљотрес и др.) и тада се ради о некриминалном догађају, јер није произведен људском радњом. Различити су мотиви због којих се намерно изазива пожар (освета, мржња, користољубље, алкохолисаност, завист и сл.), као и из других разноврсних побуда.

Пожар се може фингирати да би се прикрило неко претходно извршено кривично дело, као што су нпр. саботажа, тешка крађе, злоупотреба службеног положаја, проневера, као и за прикривање кривичног дела убиства, а у одређеним ситуацијама пожар се фингира и из мотива користољубља.

Како је већ истакнуто пожаром се фингира и кривично дело убиства, јер је учиниоцу позната чињеница да ватра уништава многе релевантне трагове и предмете који су у вези са извршеним убиством. Учиниоца може претходно да изврши убиство, па да потом изазове пожар у циљу приказивања да је смрт наступила услед пожара. Такође, учинилац може да исценира такву ситуацију у којој истовремено изазива пожар и врши убиство, односно пожар му је средство извршења убиства. Наиме, учинилац најчешће претходно онесвести жртву, па је потом баца у ватру. У обе претходне ситуације резултати обдукције ће указати на чињеницу да то лице није било мртво у време када је бачено у ватру, па је пажњу потребно усмерити на претходно нанете повреде на жртви, на трагове борбе, мотив и на узрок пожара.

При разјашњавању фингираних пожара којима се прикрива кривично дело убиства, битно је да на лице места што пре стигне оперативни радник, криминалистички техничар, вештак судско медицинске струке, као и други потребни вештачи. Без обзира на то што се увиђај не може вршити док траје пожар, ипак присуство вештака има изузетан криминалистички значај, нарочито у прикупљању иницијалних чињеница битних за постављање верзија и планирање оперативне делатности. На лицу места је битно прикупити све релевантне чињенице и вештачењем утврдити узрок пожара. Након утврђивања узрока и прикупљања осталих релевантних чињеница може се извести закључак о томе да ли је пожар изазван људском радњом,

што упућује на усмеравање оперативне делатности у правцу утврђивања мотива. Мотив је веома битна чињеница у оваквим ситуацијама, јер управо може да укаже на то да ли је у питању намерно изазвани пожар (паљевина), односно фингирани пожар којим се прикрива кривично дело убиства.

Потпуне одговоре на претходна питања могуће је добити тек након извршеног увиђаја и одговарајућих вештачења. У том контексту треба посматрати и изузетан криминалистички значај пронађених трагова и предмета на лицу места, за разјашњавање фингираног пожара којим се прикрива кривично дело убиства. Стога је уз помоћ вештака и криминалистичког техничара потребно констатовати врсту трагова, њихов облик, положај, начин и редослед настајања, па сходно томе сагледати постојање и значај негативних чињеница. Криминалистички значај пронађених трагова, предмета, негативних чињеница и утврђених околности и могућност њиховог оперативног коришћења, заједно процесују оперативни радник, вештак и криминалистички техничар. Они воде рачуна о томе да нелогичност појединих чињеница, у склопу целовитог чињеничног стања, може да укаже и на мотив лица које је изазвало пожар, што свакако представља индицијалну чињеницу на основу које се може поставити верзија о кривичном делу убиства, које се прикрива фингираним пожаром.

Још у току увиђаја, одмах након што је пожар угашен и створени услови за рад увиђајне екипе, оперативну делатност је потребно усмерити на проналажење оних специфичних трагова који могу указати на то да се фингираним пожаром прикрива извршено кривично дело убиства (трагови борбе, посебно повреде на лешу, трагови стопала, одеће, обуће, трагови доласка и одласка другог лица, као и предмети којим указују на присуство другог лица, трагови средства са којим је изазван пожар, мотив и др.) Спровођењем обдукције треба утврдити узрок смрти, односно заживотне и посмртне повреде на лешу, како би се могло констатовати да ли је лице било живо у моменту избијања пожара, или је већ било убијено, а пожар изазван ради прикривања убиства. Уколико је лице било убијено у време избијања пожара, онда је основана верзија да је пожар фингиран ради прикривања убиства, Уколико је лице било у животу и смрт наступила услед пожара, онда се мора кроз даљи оперативни рад, уз коришћење пронађених и фиксираних трагова и предмета на лицу места и прикупљених других индицијалних чињеница проверавати верзија да је пожар фингиран ради прикривања убиства одређеног лица чија смрт је и наступила услед пожара. У сваком случају када се потврди верзија да се ради о кривичном делу убиства које се фингира пожаром, онда се у даљем току оперативног рада примењује методика разјашњавања и доказивања кривичног дела убиства.

ЗАКЉУЧАК

Чињеница је да у апсолутно највећем броју случајева учинилац кривичног дела убиства настоји да остане неоткривен и у том циљу предузима разне мере, међу којима и фингирање одговарајућих некриминалних догађаја, настојећи да прикаже да у конкретној ситуацији није извршено кривично дело убиства. Учинилац кривичног дела убиства, исто најчешће прикрива финги-

БЕЗБЕДНОСТ

раним самоубиством, а у одређеним ситуацијама и фингираном задесном и природном смрћу, односно фингирањем пожара. Треба доста вештине и знања да би се адекватно фингирало убиство са неким од наведених некриминалних догађаја, али исто тако потребно је и одговарајуће знање, стручност и искуство на страни припадника криминалистичке полиције који учествују у откривању и разјашњавању ових облика фингирања, како би са успехом могао разрешити случај. То све налаже и одговарајуће облике едукације и специјализације у циљу усавршавања припадника криминалистичке полиције, како би успешно могли да примењују методику откривања и разјашњавања фингираних кривичних дела.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Алексић, Ж. Шкулић, М. (2002). Криминалистика, Досије, Београд.
2. Белкин, Р. С. (2001), Курс Криминалистки, Государство и право, Москва.
3. Бошковић, М. (1990) Материјални докази у криминалистичкој обради, Нова просвета, Београд.
4. Бошковић, М. Криминалистика методика, (2005), Полицијска академија, Београд.
5. Бошковић, М. Бановић, Б. (1998), Методика откривања и разјашњавања фингираних кривичних дела, ВШУП, Земун.
6. Водинелић, В. (1958), Трагови на канапу и подлози код вешања, Народна милиција, бр.11, Београд.
7. Водинелић, В. (1985) Криминалистика-откривање и доказивање, Факултет безбедности, Скопље.
8. Водинелић, В. (1996), Криминалистика, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
9. Мандић, С. (1994), Истраживање узрока покушаја самоубиства у Београду, Безбедност бр. 2, МУП Р Србије, Београд.

CRIME INVESTIGATING ASPECTS OF MURDER COVER-UPS BY SIMULATED ACTS

Abstract: Perpetrators of criminal offences strive to conceal their acts in various ways and to present them as non-incriminating, as well as to disperse any suspicion that may fall upon them, directing in this manner operative actions of police in another direction. This is particularly typical of serious crimes, including murder. It is to this effect that they take many steps and measures, which include simulated criminal acts and feigned events. Feigned events are characteristic because these are not criminal activities, so if the investigation fails to prove that they are a cover up for a criminal offence, the perpetrator manages to avoid criminal liability. The paper deals with feigned events aimed at covering up the criminal offence of murder and it focuses on manifestations that are most frequent in contemporary crime investigating practice, featuring the main procedure in their detecting and solving.

Key Words: simulating, event, criminal offence, murder, suicide, accidental death, natural death, fire, detecting, solving.

Проф. др Драган ЈОВАСЕВИЋ,
Правни факултет у Нишу

ДИНАМИКА И СТРУКТУРА КРИВИЧНИХ ДЕЛА ИЗ ЗАКОНА О ЈАВНОМ РЕДУ И МИРУ

Резиме: У раду се анализира структура и динамика кривичних дела из чл. 23 (ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира) и чл. 24 (спречавање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности и заштити јавног реда и мира) из Закона о јавном реду и миру Републике Србије из 1992. године. Наведена криминолошка и кривичноправна анализа посматраних кривичних дела се заснива на расположивим подацима: органа унутрашњих послова, јавног тужилаштва и суда и компаративно су постављени подаци за целу Републику, град Београд и град у унутрашњости земље.

Кључне речи: кривично дело, закон, ометање, спречавање, овлашћено службено лице, послови, безбедност, јавни ред и мир, кривична одговорност, санкција.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

У Републици Србији се правна заштита безбедности припадника полиције пружа Кривичним законом¹ и Законом о јавном реду и миру². Последњи закон (ЗОЈРМ) предвиђа два кривична дела: 1) ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности, или одржавању јавног реда и мира у чл. 23 и 2) спречавање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира у чл. 24³.

Пре него што пређемо на анализу структуре и динамике кривичних дела којима се нападају, повређују или угрожавају припадници полиције у обављању службене дужности, потребно је указати на опште стање криминалитета (према броју пријављених кривичних дела). У том смислу нам илус-

¹ Више: Драган Јовашевић, Коментар Кривичног закона Републике Србије, Номос, Београд, 2003. године.

² Више: Драган Јовашевић, Јавни ред и мир и оружје и муниција - Збирка закона са коментаром и праксом, Службени лист, Београд, 2005. године.

³ Опширније: Драган Јовашевић-Тарик Хашимбеговић, Кривичноправна заштита припадника полиције, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002. године.

БЕЗБЕДНОСТ

тративно могу послужити подаци Окружног и општинских јавних тужилаштава на подручју града Београда.

Број извршених кривичних дела на територији града Београда у периоду 1992-1998. године

година	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
број кривичних дела	9.965	17.011	15.777	15.074	15.239	13.820	12.421

Већ први поглед на актуелне статистичке податке о кретању криминалитета у нашој земљи не само да не даје потврду закључку да постоји изражени тренд пораста криминалитета, већ даје повода управо сасвим супротном закључивању - криминалитет у нашој земљи се налази у константном и знатном опадању последњих година. Из изложених података произилази да је 1993. године достигнут највиши ниво извршених кривичних дела, што је и разумљиво када се има у виду целокупна политичка, економска и социјална ситуација у земљи, као и ратно окружење односно систем економских санкција које је међународна заједница наметнула нашој земљи. После повећане стопе криминалитета уопште, уследио је период 1994-1998. године са стагнацијом, а потом и постепеним падом стопе криминалитета за скоро 30%. Све то води закључку да је уследио период стабилности бар када је у питању динамика криминалитета.

СТРУКТУРА И ДИНАМИКА КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПОВРЕДЕ И УГРОЖАВАЊА ПРИПАДНИКА ПОЛИЦИЈЕ

Даље ћемо посматрати структуру и динамику извршених кривична дела према Закону о јавном реду и миру којима се штите припадници полиције у обављању службене дужности при вршењу послова безбедности, или одржавања јавног реда и мира. Наиме, овај закон предвиђа два кривична дела ове врсте:

1) ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности, или одржавања јавног реда и мира (чл. 23). Дело се састоји у ометању овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавању јавног реда и мира увредом, злоставом, претњом напада, покушајем напада, нападом или на други начин и

2) спречавање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира (чл. 24). Дело се састоји у спречавању овлашћеног службеног лица да предузме службену радњу у оквиру обављања послова безбедности, или одржавања јавног реда и мира нападом или на други начин⁴.

⁴ Љубиша Јовановић-Војислав Ђурђић-Драган Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Службени гласник, Београд, 2004. године, стр. 346-351; О облицима испољавања ових кривичних дела у судској и криминалистичкој пракси више: Војислав Ђурђић-Драган Јовашевић, Практикум за кривично право, Књига прва и Књига друга, Службени гласник, Београд, 2003. године.

СТРУЧНИ РАДОВИ

Тако од укупно пријављених 15.777 кривичних дела на територији града Београду (према подацима Округног и општинских јавних тужилаштава) у току 1994. године, кривичних дела којима се нападају, повређују или угрожавају овлашћена службена лица у обављању послова безбедности, или одржавању јавног реда и мира било је укупно 232 односно 1,49% да би тај број 1997. године износио 182 кривична дела против припадника полиције у односу на 13.820 укупно извршених кривичних дела те године (што чини 1,36%). У том смислу нам пластичну слику пружају следећи подаци:

Структура пријављених кривичних дела против припадника полиције на територији града Београда у периоду 1994-1998. године

	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
крив. дело из чл. 23	205	210	138	166	124
крив. дело из чл. 24	27	18	29	16	28
укупно крив. дела	15.777	15.074	15.239	13.820	12.421

У односу на податке јавних тужилаштава, подаци Министарства унутрашњих послова Републике Србије показују знатно већи обим извршених кривичних дела ометања или спречавања овлашћених службених лица у обављању послова безбедности, или одржавања јавног реда и мира. То је и логично јер сва извршена кривична дела (прво нису сва дела пријављена надлежним органима унутрашњих послова - тзв. сива или тамна бројка криминалитета) нису дошла до сазнања од стране јавног тужилаштва, а потом многа од пријављених дела нису оптужена, већ је из законом предвиђених разлога дошло до одбачаја кривичних пријава односно одустајања од оптужбе.

Обим извршених кривичних дела из Закона о јавном реду и миру у Републици Србији у периоду 1998-2002. године (према подацима МУП Србије - Управа за аналитику)

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
крив. дело из чл. 23	412	451	529	521	794
крив. дело из чл. 24	95	128	121	116	161
укупно ових крив. дела	507	579	650	637	955

Из наведених података произилазе следећи закључци:

1) У посматраном периоду забележен је константан пораст ових кривичних дела, с тим што је блага стагнација па чак и пад забележен само у току 2000. и 2001. године да би наредне 2002. године био забележен велики пораст и то за скоро 50%.

2) И друго, приметно је већи број и то скоро четири пута извршених кривичних дела ометања овлашћеног службеног лица (из чл. 23 ЗОЈПМ) него кривичних дела спречавања тих лица (из чл. 24 ЗОЈПМ). Највећи број кривичних дела из Закона о јавном реду и миру у посматраном периоду је извршен на подручју града Београда.

БЕЗБЕДНОСТ

Обим извршених кривичних дела из Закона о јавном реду и миру на подручју града Београда у периоду 1998-2002. године
(према подацима СУП Београд)

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
крив. дело из чл. 23	88	93	124	127	206
крив. дело из чл. 24	41	43	43	40	56
укупно ових крив. дела	129	136	167	167	262

И према подацима о извршеним кривичним делима у Београду произилази пређашњи закључак: и овде је знатно већи број извршених кривичних дела из чл. 23 ЗОЈПМ у односу на кривично дело из чл. 24 и, друго, и једна и друга кривична дела су у посматраном периоду забележила перманентан пораст (који је израженији код кривичног дела из чл. 23 ЗОЈПМ).

Однос извршених кривичних дела из ЗОЈПМ у периоду 1998-2002. године у Републици Србији и у Београду

Кривично дело из чл. 23 ЗОЈПМ

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
Србија	412	451	529	521	794
Београд	88	93	124	127	206
%	21,36	20,62	23,44	24,38	25,94

Кривично дело из чл. 24 ЗОЈПМ

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
Србија	95	128	121	116	161
Београд	41	43	43	40	56
%	43,16	33,60	35,54	34,48	34,78

Из наведених података о извршеним кривичним делима из Закона о јавном реду и миру у Републици Србији и у Београду могу се извући интересантни закључци у погледу просторне распрострањености ових дела (географска слика криминалитета):

1) Тако кривична дела из чл. 23 ЗОЈПМ извршена у Београду чине од 1/5 до 1/4 укупно извршених кривичних дела ове врсте у Републици Србији. Тај се проценат креће од 20,62% у току 1999. године до 25,94% у току 2002. године, што практично и одговара учешћу становништва у Београду у односу на укупно становништво у нашој Републици.

2) У погледу броја извршених кривичних дела из чл. 24 ЗОЈПМ ситуација је другачија. Процент учешћа извршених кривичних дела је у Београду знатно већи у односу на укупно извршена дела у Републици Србији. Он се наиме креће од 43,16% (дакле скоро 50%) у току 1998. године до 34,48% у току 2001. године.

Да би стекли што реалнију слику о динамици и структури ових кривичних дела извршених у нашој републици, погледаћемо статистичке податке о извршеним кривичним делима у неким другим градовима у нашој Републици.

У том случају нам могу послужити подаци за територију општине Краљево (подаци СУП Краљево)⁵ према којима је такође забележен знатно већи број извршених кривичних дела из чл. 23 у односу на кривично дело из чл. 24 Закона о јавном реду и миру. Такође у посматраном периоду је присутна осцилација у учешћу ових кривичних дела извршених на подручју општине Краљево у односу на укупно извршена кривична дела ове врсте у целој републици. Тако се тај проценат учешћа код кривичног дела из чл. 23 ЗОЈРМ креће од 2,08% у току 2000. године до 6,55% у току 2002. године. Учешће извршених кривичних дела из чл. 24 је знатно мање и оно се креће од 0,78% у току 1999. године до 1,86% у току 2002. године где је забележен процентуално највећи број и једних и других кривичних дела у погледу учешћа у укупном броју извршених кривичних дела из Закона о јавном реду и миру у целој Републици Србији.

Оно што је интересантно за анализирање кривичноправне заштите припадника полиције у обављању службене дужности јесу и подаци о врстама послова и задатака у вршењу службене дужности обављања послова безбедности, или одржавања јавног реда и мира, при чијем обављању најчешће и долази до извршења ових кривичних дела, односно начини и средства на које су предузете делатности радње извршења кривичних дела из чл. 23 и 24 Закона о јавном реду и миру.

У овом погледу ћемо посматрати податке о употребљеним начинима и средствима у извршењу кривичних дела на подручју града Београда. Тако се могу идентификовати послови и задаци при чијем обављању је најчешће и долазило до ометања и спречавања овлашћених службених лица у вршењу службене дужности. То су следећи послови:

1. одржавање и успостављање нарушеног јавног реда и мира,
2. контрола и регулисање саобраћаја,
3. легитимисање,
4. привођење,
5. задржавање,
6. лишење слободе,
7. пружање помоћи (асистенције) других државним органима и
8. посебни задаци⁶.

Радње ометања и спречавања овлашћених службених лица су у посматраном периоду предузимане на следеће начине: 1. употребом физичке снаге, 2. употребом ватреног или хладног оружја, 3. коришћењем моторног возила, 4. вербално (најчешће усмено), 5. другим погодним и природним средствима. Статистички подаци нам дају праву слику о интензитету употребљених средстава и примењених начина.

⁵ Више: Зборник радова са саветовања које је организовала Полицијска академија у Београду: Заштита безбедности припадника полиције - Облици угрожавања и систем заштите, Београд, 2003. године.

⁶ Зборник радова, *ibid.*

БЕЗБЕДНОСТ

Употребљена средства при извршењу кривичних дела из чл. 23 и 24 Закона о јавном реду и миру на подручју Београда у периоду 1998-2002. године

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
физичка снага	41	32	22	19	81
ватрено оружје	3	5	1	3	9
моторно возило	9	4	0	15	11
вербално	6	4	0	0	0
друга средства	6	6	2	1	6

Међу пословима и задацима у области безбедности при којима је у великом броју случајева долазило управо до ометања или спречавања овлашћених службених лица, јесу и послови контроле саобраћаја што их статистички гледано сврстава у "високо ризичне" послове. У прилог ових схватања говоре и статистички показатељи према којима је у Републици Србији у периоду 1998. до 2002. године забележено 406 кривичних дела ометања овлашћених службених лица у обављању послова контроле саобраћаја, а 71 кривично дело спречавања овлашћених службених лица.

Кривична дела из ЗОЈРМ извршена при контроли саобраћаја у Републици Србији у периоду 1998-2002. године

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
крив. дело из чл. 23	50	43	88	84	141
крив. дело из чл. 24	10	9	8	14	30

Динамика извршених кривичних дела из чл. 23 ЗОЈРМ на подручју Округног суда у Београду у периоду 1998-2004. године

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
крив. дело из чл. 23	4	5	2	5	5	3	4
укупно крив. дела	760	564	618	695	887	1363	1825
%	0,53	0,89	0,32	0,72	0,56	0,22	0,22

Динамика извршених кривичних дела из чл. 24 ЗОЈРМ на подручју Округног суда у Београду у периоду 1998-2004. године

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
крив. дело из чл. 24	3	3	5	5	3	12	6
укупно крив. дела	760	564	618	695	887	1363	1825
%	0,39	0,53	0,81	0,72	0,34	0,88	0,33

Ако се упореде наведени статистички показатељи за подручје града Београда у периоду 1998. до 2002. године, који су добијени од стране органа полиције и јавног тужилаштва, може се констатовати да од више десетина кривичних дела из чл. 23 и 24 Закона о јавном реду и миру који се воде у полицијској евиденцији, од стране јавног тужилаштва у поступку се сведу на свега неколико предмета.

СТРУЧНИ РАДОВИ

Однос "извршених" кривичних дела из ЗОЈРМ на подручју Београда у периоду 1998-2002.године према подацима полиције и јав. тужилаштва

Кривично дело из чл. 23 ЗОЈРМ

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
подаци полиције	88	93	124	127	206
подаци тужилаштва	4	5	2	5	5

Кривично дело из чл. 24 ЗОЈРМ

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
подаци полиције	41	43	43	40	56
подаци тужилаштва	3	3	5	5	3

Интересантни су и подаци који говоре о учешћу кривичних дела из Закона о јавном реду и миру у скупу укупно извршених кривичних дела, који су били у раду код окружног и општинских тужилаштава у Београду у периоду 1998. до 2002. године. Ти подаци говоре о релативно малом проценту учешћа посматраних кривичних дела у структури укупног броја кривичних дела, која су процесуирана од стране надлежних јавних тужилаштава у Београду.

Однос кривичног дела из чл. 23 ЗОЈРМ у структури кривичних дела на подручју Окружног суда у Београду у периоду 1998-2004. године

1998. године

	пренето из ранијег периода	примљено	укупно у раду	решено	нерешено
крив. дело из чл. 23	3	4	7	3	4
укупно крив. дела	426	760	1186	834	352
%	0,70	0,53	0,50	0,36	1,14

1999. године

крив. дело из чл. 23	4	5	9	5	4
укупно крив. дела	352	564	916	576	340
%	1,14	0,89	0,98	0,87	1,18

2000. године

крив. дело из чл. 23	4	2	6	2	4
укупно крив. дела	340	618	958	536	422
%	1,18	0,32	0,63	0,37	0,95

2001. године

крив. дело из чл. 23	4	5	9	3	6
укупно крив. дела	422	695	1117	605	512
%	0,95	0,72	0,81	0,50	1,17

2002. године

крив. дело из чл. 23	6	5	11	4	7
укупно крив. дела	513	887	1400	812	588
%	1,17	0,56	0,79	0,49	1,19

БЕЗБЕДНОСТ

2003. године

	пренето из ранијег периода	примљено	укупно у раду	решено	нерешено
крив. дело из чл. 23	7	3	10	4	6
укупно крив. дела	588	1363	1951	961	990
%	1,19	0,22	0,51	0,42	0,61

2004. године

крив. дело из чл. 23	6	4	10	4	6
укупно крив. дела	990	1825	2815	1408	1407
%	0,61	0,22	0,36	0,28	0,43

На исти начин се сликовито може приказати однос учешћа кривичног дела из чл. 24 ЗОЈРМ у структури укупно извршних кривичних дела на подручју Округног суда у Београду, која су процесуирана у периоду 1998. до 2004. године.

Однос кривичног дела из чл. 24 ЗОЈРМ у структури кривичних дела на подручју Округног суда у Београду у периоду 1998-2004. године

1998. година

	пренето из ранијег периода	примљено	укупно у раду	решено	нерешено
крив. дело из чл. 24	4	3	7	5	2
укупно крив. дела	426	760	1186	834	352
%	0,94	0,39	0,59	0,60	0,57

1999. године

крив. дело из чл. 24	2	3	5	1	4
укупно крив. дела	352	564	916	576	340
%	0,57	0,53	0,55	0,17	1,18

2000. године

крив. дело из чл. 24	4	5	9	4	5
укупно крив. дела	340	618	958	536	422
%	1,18	0,81	0,94	0,75	1,18

2001. године

крив. дело из чл. 24	5	5	10	3	7
укупно крив. дела	422	695	1117	605	512
%	1,18	0,72	0,90	0,50	1,37

2002. године

крив. дело из чл. 24	7	3	10	4	6
укупно крив. дела	513	887	1400	812	588
%	1,36	0,34	0,71	0,49	1,02

2003. година					
	пренето из ранијег периода	примљено	укупно у раду	решено	нерешено
крив. дело из чл. 24	6	12	18	5	13
укупно крив. дела	588	1363	1951	961	990
%	1,02	0,88	0,92	0,52	1,31
2004. година					
крив. дело из чл. 24	13	6	19	7	12
укупно крив. дела	990	1825	2815	1408	1407
%	1,31	0,33	0,67	0,50	0,85

Из наведених статистичких података евидентно је изузетно мали проценат учешћа кривичних дела из Закона о јавном реду и миру, који се уопште налазе у процесуирању према одредбама Законика о кривичном поступку од стране надлежних јавних тужилаштава за подручје града Београда. Такође је приметан и мали проценат оваквих предмета у раду у односу на укупан број процесуираних кривичних дела, па је логично да је на крају и релативно мали број решених предмета ове врсте. При томе нам расположиви подаци не дају показатеље ефикасности и економичности у раду тужилаштва, односно не може се са сигурношћу рећи који су предмети решени у одговарајућој години (да ли кривични случајеви који су извршени те или неке од претходних година - на што указују подаци о броју пренетих предмета из ранијег периода).

КАЗНЕНА ПОЛИТИКА СУДОВА ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА ИЗ ЗАКОНА О ЈАВНОМ РЕДУ И МИРУ

И коначно, последњу групу показатеља коју треба изнети јесу они који се односе на коначно и правоснажно решене предмете у којима су се стекла обележја кривичних дела из Закона о јавном реду и миру, при чему су надлежни судови учиниоцима ових дела и изrekli одговарајућу врсту и меру кривичне санкције⁷. То су подаци који се грубо могу подвести под назив "казнена политика судова" који практично показују ефективно изречену кривичну санкцију у односу на законом прописану казну затвора у релативно дугом трајању.

У току 1998. године учиниоцима кривичног дела из чл. 23 ЗОЈРМ изречене су две врсте санкција и то: једна условна осуда и једна васпитна мера. Исте године је учиниоцима кривичног дела из чл. 24 ЗОЈРМ изречена једна казна затвора до једне године и по једна мера безбедности из чл. 64 ОКЗ⁸ - обавезно психијатријско лечење на слободи и из чл. 65 ОКЗ - обавезно лечење алкохоличара и наркомана. Изречене санкције су далеко испод при-

⁷ Љубиша Јовановић-Драган Јовашевић, Кривично право, Општи део, Номос, Београд, 2002. године, стр. 247-256.

⁸ Драган Јовашевић, Коментар Кривичног закона СР Југославије, Службени гласник, Београд, 2002. године, стр. 187-193.

БЕЗБЕДНОСТ

роде и тежине законом прописане казне за ова дела и то казне затвора. У последња два случаја ради се о лицима код којих су постојала одређена опасна стања везана за психолошку личност, што је резултирало изрицањем медицинских мера безбедности⁹.

Следеће, 1999. године изречене су следеће врсте и мере кривичних санкција учиниоцима кривичних дела из Закона о јавном реду и миру и то: учиниоцима кривичног дела из чл. 23 ЗОЈРМ изречене су: једна казна затвора до једне године, једна условна осуда, једна мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи из чл. 63 ОКЗ и две мере безбедности одузимања предмета из чл. 69 ОКЗ и то средства којим је извршено кривично дело.

У току 2000. године учиниоцима кривичних дела из Закона о јавном реду и миру изречене су следеће санкције: 1) учиниоцу кривичног дела из чл. 23 ЗОЈРМ изречена је једна казна затвора распона од три до пет година и две условне осуде, као и једна мера безбедности из чл. 69 ОКЗ - одузимања предмета; 2) учиниоцу кривичног дела из чл. 24 ЗОЈРМ изречене су четири казне затвора у различитом временском трајању и то: једна казна у трајању до једне године, једна казна у трајању између једне и три године и једна казна у трајању од три до пет година, као и једна казна у трајању од пет до десет година, као и једна мера безбедности одузимања предмета из чл. 69 ОКЗ.

И у току 2001. године забележена је релативно блага казнена политика судова у погледу изрицања кривичних санкција учиниоцима ових кривичних дела. Тако је према учиниоцима кривичног дела из чл. 23 ЗОЈРМ изречена једна казна затвора до једне године и једна казна затвора између једне и три године, једна условна осуда, као и три мере безбедности одузимања предмета. У истом периоду је учиниоцима кривичног дела из чл. 24 ЗОЈРМ изречена једна казна затвора у трајању између једне и три године.

У току 2002. године учиниоцу кривичног дела из чл. 23 ЗОЈРМ је изречена једна казна затвора у трајању до шест месеци и једна условна осуда, док је учиниоцима кривичног дела из чл. 24 ЗОЈРМ изречена само једна казна затвора у трајању до једне године и једна мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи из чл. 63 ОКЗ.

У току 2003. године настављен је тренд изузетно благе казнене политике београдских судова приликом утврђивања кривичне одговорности и пресуђења кривичних дела извршених против безбедности припадника полиције, сходно законском опису из Закона о јавном реду и миру. Тако су за кривична дела из чл. 23 ЗОЈРМ у току ове године изречене: две осуде на казну затвора до једне године, једна осуда на казну затвора до три године и две условне осуде. У истом периоду су за кривична дела из чл. 24 ЗОЈРМ изречене и следеће врсте и мере кривичних санкција: једна осуда на казну затвора до једне године, две осуде на казну затвора до три године

⁹ Зоран Ђирић, Основи судске психијатрије, Бона фидес, Ниш, 2004. године, стр. 312-324.

и једна осуда на казну затвора до пет година, те по једна условна осуда и једна мера безбедности одузимања предмета из чл. 69 ОКЗ.

И коначном, у последњој посматраној години за кривична дела из чл. 23 ЗОЈРМ изречене су следеће кривичне санкције: две осуде на казну затвора до једне године и три условне осуде. У истом периоду су за кривична дела из чл. 24 ЗОЈРМ изречене следеће кривичне санкције: једна казна затвора до једне године и чак три условне осуде.

У свим наведеним случајевима ради се о правоснажно пресуђеним кривичним стварима. Но, број тих пресуђених случајева је изузетно мали у односу на број пријављених односно број стварно извршених напада, ометања или спречавања овлашћених службених лица у обављању службене дужности - одржавању безбедности или јавног реда и мира. Такође може се закључити да је према учиниоцима ових кривичних дела релативно ретко изрицана безусловна казна затвора и да је она чак и када је изрицана - изрицана у мањим износима.

Шта више она је често замењивана условном осудом после претходног ублажавања утврђене казне затвора. Интересантно је да ни у једном случају учиниоцима ових дела није изречена новчана казна нити судска опомена. А међу мерама безбедности које су и најчешће изрицане санкције према учиниоцима ових дела разликују се: 1) мера одузимања предмета - средства којим је дело извршено или покушано и 2) медицинске мере лечења било у психијатријској установи, или на слободи, или у виду лечења алкохоличара или наркомана.

Постојећи статистички подаци нам егземпларно указују на трендове пораста односно смањења броја извршених кривичних дела, али још више ови подаци указују и на често висок проценат непроцесуирања "извршених кривичних дела" против припадника полиције, односно висок степен "губљења" криминалитета ове врсте. И даље број утужених и потом пресуђених кривичних дела и њихових учинилаца који су дошли у фазу пресуђења у релативно малом броју случајева је завршавао осуђујућим пресудама. Чак и тада су изречене казне биле готово симболичног трајања. Када се овом закључку дода чињеница која се често може пронаћи у кривичноправној литератури да су "судови блага рука строгог закона" онда је јасно да се овакав тренд правосудних органа захтева темељиту криминолошку и криминално политичку анализу која у предстојећој фази реформе кривичног законодавства у нашој земљи треба да буде идеја водилца у правцу реалнијег вредновања степена, обима и интензитета друштвене опасности кривичних дела која за објект напада имају припаднике полиције, њихову безбедности и службену дужност коју врше.

ОМЕТАЊЕ ОВЛАШЋЕНОГ СЛУЖБЕНОГ ЛИЦА У ОБАВЉАЊУ ПОСЛОВА БЕЗБЕДНОСТИ ИЛИ ОДРЖАВАЊА ЈАВНОГ РЕДА И МИРА - ПОЈАМ И КАРАКТЕРИСТИКЕ

Члан 23 Закона о јавном реду и миру Републике Србије предвиђа кривично дело ометања овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности

БЕЗБЕДНОСТ

или одржавања јавног реда и мира. Ово се дело састоји у ометању овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавању јавног реда и мира увредом, злоставом, претњом напада, покушајем напада, нападом или на други начин¹⁰.

Радња извршења основног облика кривичног дела из чл. 23 Закона о јавном реду и миру се састоји у ометању овлашћеног службеног лица. Практично се ова радња састоји у различитим делатности успоравања, отежавања, усложњавања да се службена радња овлашћеног службеног лица изврши на законом предвиђени начин, благовремено, квалитетно и ефикасно.

То ометање се може извршити на различите начине које закон алтернативно одређује као: вређање, злостављање, претња нападом, покушај напада, напад или други начин. Радња извршења је у сваком случају позитивна делатност, активна радња чињења учиниоца. Али се она исто тако може предузети, истина ретко, и пасивном, негативном делатношћу нечињењем. То је случај када на позив овлашћеног службеног лица учинилац неће да покаже личну карту или другу исправу, неће да изађе из аутомобила, легне на земљу и неће да устане или неће да откључа врата свога стана или да преда тражене исправе, предмете или лица чиме се омета овлашћено службено лице у одржавању јавног реда и мира¹¹. Нечињењем је учинилац ометао овлашћена службена лица и када милиционере није пустио у своје двориште тиме што је одбио да веже свог пса¹².

Извршилац овог кривичног дела може да буде свако лице. Посебан елемент бића овог дела представља својство пасивног субјекта. Наиме, ово се дело предузима према овлашћеном службеном лицу које обавља послове безбедности или одржава јавни ред и мир. За постојање овог кривичног дела закон на страни учиниоца тражи постојање умишљаја.

За учиниоца овог кривичног дела закон је прописао казну затвора у трајању од шест месеци до три године.

Ово кривично дело има два квалификована облика испољавања.

Први тежи облик овог кривичног дела постоји ако је приликом извршења основног дела овлашћеном службеном лицу прећено употребом оружја, или се учинилац маши за оружје, или је пак овлашћеном службеном лицу нанета лака телесна повреда. За ово је дело прописана казна затвора од једне до пет година.

Други тежи облик овог дела постоји када је учинилац приликом предузимања радње извршења основног дела потегао оружје на овлашћено службено лице, или је употребио оружје, или је пак овлашћеном службеном лицу нанео тешку телесну повреду. За ово је дело прописана је казна затвора најмање три године.

¹⁰ Драган Јовашевић, Лексикон кривичног права, Службени лист, Београд, 2002. године, стр. 631.

¹¹ Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 561/96 од 21. 5. 1996. године.

¹² Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2463/97 од 2. 12. 1997. године.

СПРЕЧАВАЊЕ ОВЛАШЋЕНОГ СЛУЖБЕНОГ ЛИЦА У ОБАВЉАЊУ ПОСЛОВА БЕЗБЕДНОСТИ И ОДРЖАВАЊА ЈАВНОГ РЕДА И МИРА - ПОЈАМ И КАРАКТЕРИСТИКЕ

Кривично дело из чл. 24 Закона о јавном реду и миру састоји се у спречавању овлашћеног службеног лица да изврши службену радњу у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира нападом или на други начин.

Радња извршења основног дела се састоји у спречавању овлашћеног службеног лица да предузме службену радњу у обављању послова безбедности, или одржавања јавног реда и мира. Службена радња¹³ је прописана радња коју предузима овлашћено службено лице у оквиру својих овлашћења у смислу одредаба Закона о унутрашњим пословима.

Спречавање се стога састоји у онемогућавању и то насилним путем предузимања службене радње и то било њеног започињања или настављања под условом и на начин који је предузет у оквирима прописаним законом и другим актима. Овде се практично ради о противстајању на службену радњу овлашћеног службеног лица, па се ово кривично дело појављује као специјалан или посебан облик спречавања службеног лица у вршењу службене дужности из чл. 213 КЗ РС¹⁴.

Спречавање се мора односити на конкретно предузету једну или више службених радњи, а не уопште на службену дужност овлашћеног службеног лица у ком случају би могло да постоји неко друго, а не ово кривично дело. Спречавање као радња извршења овог кривичног дела значи заправо предузимање такве делатности, која је управљена на онемогућавање уопште, или на том месту или у то време или на тај начин или у том поступку овлашћеног службеног лица да изврши службену радњу коју предузима у оквиру својих овлашћења.

За постојање овог кривичног дела даље потребно је да овлашћено службено лице предузима службену радњу, да је она законито предузета на начин, по поступку и под условима законом одређеним, и да учинилац овакву радњу пасивног субјекта спречава управо предузетим нападом или на други сличан начин. То значи даље да није свака радња спречавања истовремено и радња извршења овог кривичног дела, већ је то само она радња која је предузета на законом предвиђен начин - нападом или на други сличан начин.

У теорији казненог права¹⁵ под спречавањем се подразумевају само активне делатности чињења које су усмерене на онемогућавање извршења службене радње, тако да само "отежавање" вршења предузете службене радње у виду пасивног спречавања овлашћеног службеног лица у вршењу службене

¹³ Више: Слободан Милетић, Полицијско право, Полицијска академија, Београд, 1997. године; Слободан Милетић, Појмовник полицијског права, Службени гласник, Београд, 2004. године.

¹⁴ Драган Јовашевић, Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, Номос, Београд, 2003. године, стр. 538-541.

¹⁵ Група аутора, Коментар Кривичног закона Републике Србије, Савремена администрација, Београд, 1995. године, стр. 773.

БЕЗБЕДНОСТ

радње не представља радњу извршења овог кривичног дела (нпр. када учинилац неће да устане и пође са службеним лицем на његов захтев, када неће да отвори врата свога стана или да отвори ормар, сто, сандук или други затворени простор).

Учинилац је спречио овлашћено службено лице у обављању службене радње - његовог легитимисања, када је приметивши милиционера да му прилази, закључао врата на свом возилу, стартовао мотор и на позив да изађе возилом кренуо и тако се удаљио¹⁶.

Спречавање као делатност учиниоца овог кривичног дела мора бити предузето истовремено са службеном радњом овлашћеног службеног лица, или непосредно пре њеног предузимања. Наиме, до спречавања заправо и долази увек када овлашћено службено лице треба непосредно да предузме или је већ предузело службену радњу у оквиру својих овлашћења, па све док траје и само вршење службене радње. При томе је без значаја природа, карактер и форма службене радње овлашћеног службеног лица коју учинилац на овај начин спречава. Битно је да се ради о службеној радњи овлашћеног службеног лица, која је законито предузета у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира.

Последица и овог кривичног дела се састоји у угрожавању живота и телесног интегритета овлашћеног службеног лица, односно спречавању законитог, целисходног, ефикасног и благовременог обављања послова и задатака из области безбедности и одржавања јавног реда и мира.

Извршилац дела може да буде свако лице, а у пракси је то најчешће оно лице према коме (или према њему блиском лицу) овлашћено службено лице и предузима службену радњу у границама свога овлашћења, док је пасивни субјект - овлашћено службено лице које обавља послове безбедности и одржавања јавног реда и мира. У погледу виности потребно је постојање умишљаја учиниоца.

Закон је за основно дело прописао казну затвора од једне до пет година.

У чл. 24 ст. 2 и 3 Закона о јавном реду и миру предвиђена су два тежа, квалификована облика кривичног дела спречавања овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности, или одржавања јавног реда и мира.

Први тежи облик постоји у случају потезања оружја на овлашћено службено лице, или наношења лаке телесне повреде том лицу. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од најмање три године.

Други тежи облик овог кривичног дела постоји ако је приликом извршења основног дела учинилац према овлашћеном службеном лицу употребио оружје, или му је нанео тешку телесну повреду. За овај најтежи облик кривичног дела закон је прописао казну затвора најмање пет година.

¹⁶ Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2130/98 од 15. 10. 1998. године.

ЗАКЉУЧАК

Иако је републичким кривичним правом (основним законом - Кривичним законом Републике Србије и споредним, помоћним законом - Законом о јавном реду и миру) предвиђена квалитетна и солидна основа за ефикасну, закониту и благовремену кривичноправну заштиту безбедности (живота, тела, здравља, части, угледа, службене дужности) припадника полиције (овлашћених службених лица) у обављању службене дужности на пословима одржавања и заштите безбедности и јавног реда и мира, ипак судска и криминалистичка пракса показују да између прописаних законских решења и конкретних реакција друштва - државе у свакодневним животним, конкретним ситуацијама постоји знатно размимоилажење.

Оно се огледа у два правца: 1) у погледу примењених правних квалификација у смислу законских прописа од стране овлашћених органа кривичног правосуђа у третирању различитих облика и видова повређивања и угрожавања безбедности припадника полиције и 2) у погледу благе казнене политике судова према учиниоцима кривичних дела против припадника полиције које се огледа у честом (и безразложном и неоправданом) ублажавању казне и замени прописане казне условном осудом у случајевима када се кривични прогон не заустави "пре времена" одбачајем кривичне пријаве, или одбијањем оптужног предлога, односно одустанком јавног тужиоца од поднетог оптужног предлога.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Чејовић Б., Миладиновић В., (1996), Кривично право, Посебни део, Бона Фидес, Ниш.
2. Ђурђић В., Јовашевић Д., (2003), Практикум за кривично право, Књига прва, Општи део, Књига друга, Посебни део, Службени гласник, Београд.
3. Јовановић Љ., Јовашевић Д., (2002), Кривично право, Општи део, Номос, Београд.
4. Јовановић Љ., Ђурђић В., Јовашевић Д., (2004), Кривично право, Посебни део, Службени гласник, Београд.
5. Јовашевић Д., (2002), Лексикон кривичног права, Службени лист, Београд.
6. Јовашевић Д., (2002), Коментар Кривичног закона СР Југославије, Службени гласник, Београд.
7. Јовашевић Д., (2003), Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, Номос, Београд.
8. Јовашевић Д., (2004), Закон о оружју и муницији Републике Србије са коментаром, праксом и пратећим прописима, Службени гласник, Београд.
9. Јовашевић Д., (2004), Законик о кривичном поступку, Службени лист, Београд.
10. Јовашевић Д., (2005), Јавни ред и мир и оружје и муниција, Службени лист, Београд.
11. Јовашевић Д., Хашимбеговић Т., (2002), Кривичноправна заштита припадника полиције, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.

БЕЗБЕДНОСТ

12. Лазаревић Љ., (1988), Кривично право, Посебни део, Савремена администрација, Београд.
13. Лазаревић Љ., (1995), Коментар Кривичног закона Републике Србије, Савремена администрација, Београд.
14. Лазаревић Љ., Вуковић Б., Вучковић В., (2004), Коментар Кривичног законика Републике Црне Горе, Обод, Цетиње.
15. Симић И., Петровић М., (1998), Кривични закон Републике Србије - Практична примена, Пословна политика, Београд.
16. Стојановић З., Перић О., (1996), Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе са објашњењима, Службени лист, Београд.
17. Стојановић З., Перић О. (2002)., Кривично право, Посебни део, Службени гласник, Београд.

DYNAMICS AND STRUCTURE OF CRIMINAL OFFENCES IN THE LAW ON PUBLIC ORDER

Abstract: The paper analyzes the structure and dynamics of criminal offences under Section 23 (interfering with a law enforcement officer's performance of duties related to security or public order) and Section 24 (preventing a law enforcement officer from performing his duties related to security and public order) as defined by the 1992 Law on Public Order of the Republic of Serbia. The said analysis of these offences, performed from the aspects of criminology and criminal law, has been based on available data provided by the police, public prosecutor's office, and courts. A comparison of data has been made for the entire Republic, the capital city of Belgrade, and another city in the country.

Key Words: criminal offence, statute, interfering, preventing, law enforcement officer, duties, security, public order, criminal liability, sanction.

Петар ДУЈКОВИЋ,
пензионер Више школе унутрашњих послова

ПОЛИЦИЈСКА ПОТЕРА И ПРИНУДНО ЗАУСТАВЉАЊЕ ВОЗИЛА ИСКУСТВА ВИШЕ ШКОЛЕ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА У ОБУЦИ СТУДЕНАТА И ПОЛАЗНИКА КУРСЕВА

Резиме: Рад садржи преглед поступака старешина, дежурних у полицијским станицама, шефова смена и полицајаца на терену, приликом предузимања потере за лицем, односно за возилом чији возач је одбио да се заустави, одбија сарадњу са полицијом или друге околности указују да је потребно извршити принудно заустављање и лишавање слободе лица из возила. У припреми ове теме коришћена су и искуства стечена у обуци која је реализована у сарадњи са полицијским инструкторима и истакнутим стручњацима полиција земаља Европске уније, САД, Канаде, Аустралије и других.

Кључне речи: заустављање возила, високоризична ситуација, потеря, принудно заустављање, лишење слободе, опасно лице.

УВОД

Обављајући полицијске послове овлашћена службена лица (полицајци) су често пута у ситуацији да се упусте у потеру за лицем или групом лица. Потера је сложена оперативно-тактичка радња полиције, како по врсти и сложености овлашћења утврђених законом [15]¹ - која полицајци током потере примењују, тако и по броју активних учесника у истој. Због тога сви полицајци у потеру треба строго да се придржавају поступака који се примењују у предузимању ове радње. При томе треба да имају у виду да ни један задатак није толико важан, нити његово извршење толико неопходно да би се тиме угрозила безбедност учесника у истом [4, 5, 6, 7, 8, 13]. Како би се остварили наведени захтеви и стандарди полицијског рада, најбоље би било уколико би се поступци полицајаца на терену и осталих

¹ Бројеви у загради означавају број под којим се налази коришћена литература у попису литературе на крају рада.

БЕЗБЕДНОСТ

учесника у потери прецизно регулисали путем обавезне инструкције. Овај рад је можда мали допринос изналажењу најоптималнијих решења такве инструкције.

ПОЈАМ И ВРСТЕ ПОТЕРА

Потера је активни покушај полиције да лиши слободе (ухапси) једно или више лица која се превозе у возилу а возач је свестан потере, покушавају да побегну, одупиру се хапшењу, задржавајући или повећавајући брзину, ометајући полицајце да их зауставе (осумњичена лица). Потера може да буде за лицима у возилу или лицем које се креће без возила - ауто и пешачка потера.

Ауто-потера је сложена и координирана оперативно-тактичка радња у коју се активно укључује више учесника: патроле на терену, дежурни у полицијским станицама, дежурни шеф смене и дружурни старешина. Између свих њих мора да постоји потпуна координација и веома прецизно мора да се уважава принцип субординације и једностарешинства. Сваки учесник потере мора тачно да зна шта му је задатак и шта треба да предузме. Полицајци који полицијским возилима учествују у потери могу да прекрше саобраћајне прописе, али не смеју да угрожавају безбедност учесника у потери, или других учесника у саобраћају.

Од потере треба разликовати свакодневне ситуације када полицајци у патроли предузимају мере ради заустављања лица које је починило прекршај и одбило да се застави на знак патроле. Међутим и овакве радње треба предузимати крајње опрезно, јер полицајцима у том тренутку нису познати сви разлози и мотиви за такве поступке лица. Могуће је да се у току редовне контроле возила у саобраћају стекну услови за предузимање потере.

ПРАВНИ ОСНОВИ ЗА ПРЕДУЗИМАЊЕ И РЕАЛИЗАЦИЈУ ПОТЕРЕ

Када се осумњичено лице да у бекство овлашћено службено лице (полцајац) на терену, без икакве дилеме, мора да крене за њим, пешке или патролним возилом, зависно од начина на који осумњичено лице покушава да побегне. На такав поступак уосталом упућује и правна норма која се налази у члану 225 Законика о кривичном поступку према којој је полицајац дужан, када постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, да предузме потребне мере да се пронађе учинилац кривичног дела, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ у кривичном поступку.

Дакле, полицајац ће увек предузети потеру, уколико су за то испуњени потребни услови и уколико је то рационална и ефикасна радња. Примарни циљ полиције је заштита људских живота и имовине. Уколико се потером полицајац, осумњичено лице или случајни грађанин изложи непотребном ризику од повреде или штете, такве оперативно-тактичке радње нису у потпуности усагалашене са зацртаним циљем. Потера је оправдана само онда када поли-

цајац поуздано зна, или основано верује да је лице починило, или покушава да почини теже кривично дело и да ће највероватније, уколико не буде смеџта лишено слободе, некога да повреди, односно када је неопходност лишења слободе преча од опасности коју потеря може да проузрокује.

Предузимајући потеру полицајци су у ситуацији да у складу са законом [15] примењују неколико овлашћења: упозорење и издавање наређења, заустављање и прегледање лица, предмета и саобраћајних средстава. Најчешће примењивана средства принуде су: физичка снага, средства за везивање, средства за спречавање и принудно заустављање возила и као крајње средство ватрено оружје. С обзиром да је правни основ за примену наведених овлашћења утврђен новим Законом о полицији [15], нужно је подробније размотрити нека од њих на овом месту, а посебно: заустављање и прегледање лица, предмета и саобраћајних средстава, коришћење средстава за запречавање, принудно заустављање возила и употребу ватреног оружја.

ЗАУСТАВЉАЊЕ И ПРЕГЛЕДАЊЕ ЛИЦА, ПРЕДМЕТА И САОБРАЋАЈНИХ СРЕДСТАВА

Овлашћено службено лице овлашћено је да заустави и изврши преглед лица, предмета које лице носи са собом и саобраћајног средства када је то неопходно, ради проналаска предмета подобних за напад или самоповређивање.

Приликом заустављања овлашћено службено лице, пре него што приступи прегледу, саопштава лицу да ли је заустављено ради вршења прегледа због превентивне контроле, због његовог или туђег прекршаја, или кривичног дела, или из другог безбедносног разлога.

Прегледом лица, сматра се увид у садржај одеће и обуће.

Прегледом саобраћајног средства, сматра се преглед свих отворених и затворених простора саобраћајног средства и предмета који се превозе.

Преглед предмета које лице носи са собом обухвата преглед предмета који су код лица или у његовој непосредној близини или предмета лица по чијем се налогу у његовој пратњи они превозе.

Преглед лица мора вршити лице истог пола, изузев када је неопходан хитан преглед лица ради одузимања оружја, или предмета подобних за напад, или самоповређивање.

Приликом прегледа овлашћена службена лица овлашћена су да користе техничка средства и службеног пса.

При предузимању мера овлашћено службено лице овлашћено је да принудно отвори затворено саобраћајно средство, или предмет који лице носи са собом.

Ако постоје основи сумње да лице код себе, у саобраћајном средству или у предмету који носи са собом има предмете који могу послужити као доказ у кривичном или прекршајном поступку, овлашћено службено лице овлашћено је да задржи лице до прибављања налога за претрес, а најдуже шест часова.

БЕЗБЕДНОСТ

Средства за запречавање

Средствима за запречавање сматрају се средства за принудно заустављање возила и средства за запречавање проласка лица.

Приликом употребе, средства за запречавање штити потребан број овлашћених службених лица, које одреди њихов непосредни старешина.

Принудно заустављање возила

За принудно заустављање возила могу се употребити ради: спречавања бекства лица које је затечено у вршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности; спречавања бекства лица које је лишено слободе, или за које постоји налог за лишавање слободе; спречавања незаконитог проласка државне границе возилом; спречавања недозвољеног приступа возилу до објекта или подручја где се налазе лица која овлашћено службено лице обезбеђује.

Средствима за принудно заустављање возила сматрају се уређаји за те намене, као и бодљикаве траке и друга наменска средства којима се возило у покрету може принудно зауставити.

Испред постављених средстава за принудно заустављање возила на одговарајућој удаљености у складу са прописима о безбедности саобраћаја на путевима, постављају се саобраћајни знакови забране претицања и обавезног заустављања, ако је то у датој ситуацији могуће.

Наведени начин уређења пункта за принудно заустављање утврђена су законом [15], као минимум мера безбедности. Ради подизања безбедности акције, могу се постављати и други саобраћајни знаци - ограничење брзине, "стоп полиција", и друга сигнализација - трепачи, пластичне купе исл.чн.

ВАТРЕНО ОРУЖЈЕ

При обављању службеног задатка овлашћено службено лице може употребити ватрено оружје само ако употребом других средстава принуде не може постићи резултат у извршењу задатка и кад је апсолутно нужно да се: заштити живот људи; спречи бекство лица затеченог у извршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности и за које је прописана казна затвора у трајању од десет година или тежа казна, а у случају непосредне опасности по живот; спречи бекство лица законито лишеног слободе, или лица за које је издат налог за лишавање слободе због извршења предходно наведених кривичних дела, а у случају непосредне опасности по живот; од себе одбије непосредни напад којим се угрожава његов живот; одбије напад на објекат или лице које обезбеђује, а у случају непосредне опасности по живот.

Употребом ватреног оружја ради заштите живота људи сматра се употреба ватреног оружја за заштиту живота једног или више лица, које је друго или више других лица напало, а постоји непосредна опасност по живот нападнутог или нападнутих.

Употребом ватреног оружја ради спречавања бекства лица затеченог у извршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности и за које је прописана казна затвора у трајању од десет година или тежа казна, а у случају непосредне опасности по живот, сматра се употреба ватреног оружја у време или непосредно после извршења кривичног дела ради спречавања бекства лица затеченог на месту, или у непосредној близини где је предузело радње извршења кривичног дела, или где су наступиле последице кривичног дела, односно спречавања бекства лица код којег су предмети којима је извршило кривично дело, или предмети настали извршењем кривичног дела.

Употребом ватреног оружја да спречи бекство лица законито лишеног слободе, или лица за које је издат налог за лишавање слободе због извршења предходно наведених кривичних дела, а у случају непосредне опасности по живот, сматра се употреба ватреног оружја ради спречавања бекства лица за које је у налогу за лишавање слободе, односно налогу за довођење изричито наведено да ће овлашћено службено лице употребити ватрено оружје ради спречавања бекства тог лица.

Пре поступања по налогу за лишавање слободе, односно за довођење лица, овлашћено службено лице упозориће то лице да ће употребити ватрено оружје ако покуша бекство.

Употребом ватреног оружја ради одбијања од себе непосредног напада којим се угрожава живот овлашћеног службеног лица, сматра се употреба ватреног оружја ради одбијања напада ватреним оружјем, опасним оруђем или другим предметом којим се може угрозити живот, напад од стране два или више лица, или напад на месту и у време када се не може очекивати помоћ.

Нападом ватреним оружјем на овлашћено службено лице сматра се и само потезање ватреног оружја или покушај да се оно потегне.

Потезањем ватреног оружја сматра се покрет ватреним оружјем ради његовог доношења или стављања у положај за употребу, а покушајем потезања сматра се покрет учињен према ватреном оружју.

Употребом ватреног оружја да одбије напад на објект или лице које обезбеђује, а у случају непосредне опасности по живот, сматра се употреба ватреног оружја ради одбијања непосредног напада и за време трајања непосредног напада на објект или лице које се обезбеђује.

Непосредним нападом на објект који се обезбеђује сматра се свака радња усмерена на оштећење тог објекта или његових делова, или на онемогућавање функционисања објекта оштећењем, или уништењем уређаја на објекту, или на други начин.

Непосредним нападом на лице које се обезбеђује сматра се сваки напад ватреним оружјем, опасним оруђем или другим предметом којим се може угрозити живот тог лица, или напад од стране два или више лица.

Пре него што овлашћено службено лице употреби ватрено оружје, мора, кад околности то допуштају, лице према коме ће употребити ватрено оружје, упозорити повиком: **"Стој, полиција, пуцаћу!"** и упозоравајућим пуцњем.

БЕЗБЕДНОСТ

Употреба ватреног оружја није дозвољена кад доводи у опасност живот других лица, осим ако је употреба ватреног оружја прописана законом једино средство за извршење задатака.

ЗАДАЦИ УЧЕСНИКА У АУТО-ПОТЕРИ ЗА ВОЗИЛОМ

Током потере за возилом, активно се укључују у акцију:

- патроле у непосредном гоњењу - примарна и секундарна патрола;
- дежурни у полицијској станици;
- дежурни шеф смене;
- дежурни старешина и
- патроле на терену које су у случају потребе задужене за постављање блокаде и препрека за принудно заустављање.

Осим полицијских патрола у акцијама потере могу се као подршка ангажовати санитетске, ватрогасне и екипе за уклањање хаварисаних возила, као и техничке екипе за постављање и уклањање средстава за запречавање.

Најчешће одлуку о предузимању потере доносе полицајци у патролама на терену, шеф смене или дежурни старешина. Ипак примарна је процена полицајаца на терену. Дежурни, односно старешина могу да нареду полицајцима на терену да сагледају услове за предузимање потере. Међутим, дежурни мора да уважи предлоге и процену полицајаца на терену. Уколико је њихова процена да постоје несумњива и беспотребна опасност по полицајца и друге учеснике у саобраћају која превазилази потребу тренутног хапшења, потера се неће предузимати. У наведеном случају наорочито се неће предузимати потера уколико је идентитет осумњиченог установљен, тако да се лишење слободе може извести касније. У тактици поступања појединих полиција земаља Европске уније, потера се неће предузимати и ако су видљивост, временски услови или услови на путу такви да ограничавају могућности за безбедно и успешно предузимање потере [2, 13].

Основна **дужност полицајца на терену** током потере увек ће бити употреба службеног возила на правилан и безбедан начин. Када предузму потеру за возилом, полицајци на терену морају одмах преко дежурног у полицијској станици да обавесте шефа смене или старешину вишег ранга о започињању потере, локацији, правцу и брзини кретања. Затим је потребно дати податке о возилу (марка, тип, боја, регистарски број), број и структура лица у возилу и по могућности њихов опис. Основни задатак патрола у непосредном гоњењу је да одрже визуелни контакт са возилом у бекству и активно прате и извештавају о променама.

Полицајци у потери по правилу не би смели да пуцају током потере

Дежурни у полицијској станици током потере: прима и бележи све информације које пристижу о гоњеном возилу; одмах обавештава шефа смене и дежурног старешину о започињању потере; обавештава остале патроле и полицајце на терену да је потера у току, дајући им све важне информације; контролише сву комуникацију која се одвија преко радио уређаја током по-

тере на станичном подручју; координира рад патрола које пристижу у помоћ, а које је упутио шеф смене или старешина вишег ранга и прати ток потере све док се не оконча.

По пријему обавештења о започињању потере **шеф смене** мора да успостави стање на терену тако да у потери учествује само неопходан, односно потребан број патрола. Уколико акција потере превазилази територијалну надлежност полицијске станице на чијој територији је отпочела потера, шеф смене преузима руковођење потером, одобрава или наређује постављање блокада и до окончања потере задржава потпуну контролу ситуације. Уколико пак потера превазилази границе округа, што је иначе чест случај, координацију потере преузима шеф смене у Оперативном центру Министарства унутрашњих послова.

У случају да информације са терена постану отежане или дуже времена престану да пристижу, шеф смене по правилу треба да изда наређење за обуставу потере и наложи трагање за возилом.

Задаци **дежурног старешине** су да координира активност учесника у потери, наређује предузимање одређених оперативно-тактичких мера и радњи, контролише потеру упућујући патроле да се прикључе односно одустану од потере, одређујући ко има примарну а ко помоћну улогу. Дежурни старешина може да донесе и одлуку о одустајању од потере.

Након обавештавања дежурног, полицајци у примарној патроли која се налази у непосредној потери и секундарне патроле која је упућена као појачање, настављају гоњење. Возила које се налазе у потери користеће за све време трајања потере посебне уређаје за емитовање звучних и светлосних знакова (ротационо светло и сирене).

Препоручује се да сувозач у патролном возилу буде задужен за комуникацију тако, да се возач може концентрисати на вожњу без непотребног узнемиравања.

Возач возила над којим је предузета потера треба да буде свестан ситуације, односно да му је на то несумњиво поступцима полицајаца и знацима које дају стављено до знања. Патрола у потери за возачем моторног возила који није свестан потере, мора да ураде следеће:

- да постави возило у такав положај, да би возач моторног возила могао да уочи и/или чује сигнале које му даје,
- да му непрестано даје звучне и светлосне сигнале, све док их он не постане свестан, и
- да постави возило у такав положај, да може да посматра возача моторног возила као и остале путнике, што боље може.

Током потере, у непосредној близини осумњиченог возила не треба да учествују више од два патролна возила (примарно и секундарно возило). Осим тога, између возила треба одржавати безбедно растојање да би се смањио ризик и могућност судара. Шеф смене или старешина вишег ранга може одобрити учешће више од два возила у активној потери (сл. 1).

БЕЗБЕДНОСТ

Сл. 1 Примарна и секундарна патрола у непосредној потери

Сва остала возила прате ток и смер којим се потера креће, али немају право на активно учешће, нити смеју да реагују или да се крећу паралелним оближњим улицама и прате возила у потери, осим уколико за то имају одобрење.

Уколико примарно возило у потери буде онеспособљено, секундарно (помоћно) возило постаје примарно. Шеф смене или надлежни старешина ће упутити ново возило које ће преузети улогу секундарног.

Цивилна возила без полицијских обележје могу да се укључе у потеру само уколико возило у бегу представља непосредну и директну претњу за живот и имовину грађана. Када обележено патролно возило буде у могућности да преузме потеру, необележено возило се повлачи из потере и остаје у приправности као подршка. Необележено полицијско возило могло би да буде у улози секундарне патроле.

Одлука о потери може да се оповргне. Вођа примарне патроле у потери стално мора да процењује, да ли је разлог за отпочињање потере толико озбиљан да потера мора да се настави.

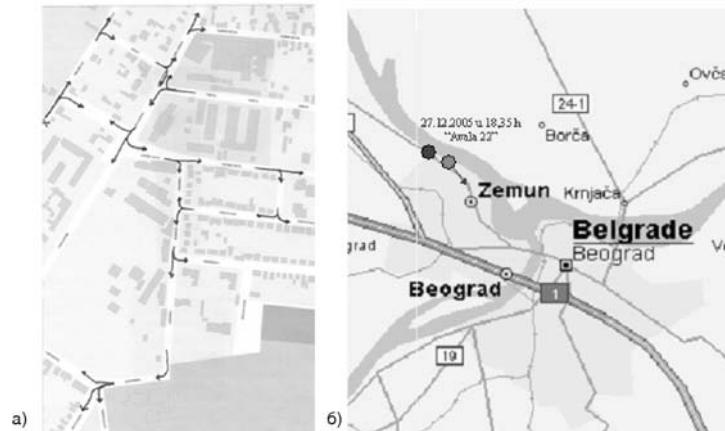
Потера се обуставља под следећим околностима:

- уколико, по мишљењу вође патроле која је започела потеру, шефа смене или другог надлежног старешине, постоји несумњива и беспотребна опасност по полицајца и друге учеснике у саобраћају, која превазилази потребу тренутног хапшења,
- уколико се утврди идентитет лица за којим се врши потера, тако да се хапшење може извести касније и нема потребе за даљом интервенцијом у датом тренутку,
- ако видљивост, временски услови или услови у саобраћају ограничавају могућности за безбедно и успешно окончавање потере,
- ако се осумњичени трајно изгуби из видокруга патроле у потери,
- ако се током потере трајно изгуби веза са шефом смене или надлежним старешином.

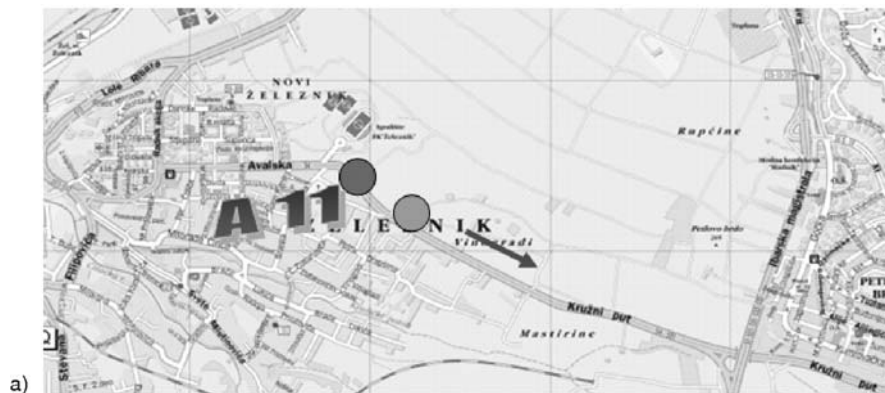
Кад возило за којим се врши потера уђе у коловозну траку намењену за саобраћај возила из супротног смера, потребно је поступити на један од следећих начина:

- одржавати визуелни контакт са прекршиоцем настављајући возњу паралелном страном пута и
- затражити да се ангажују додатне снаге ради блокирања улаза у улицу - пут којим би прекршилац могао да напусти исту.

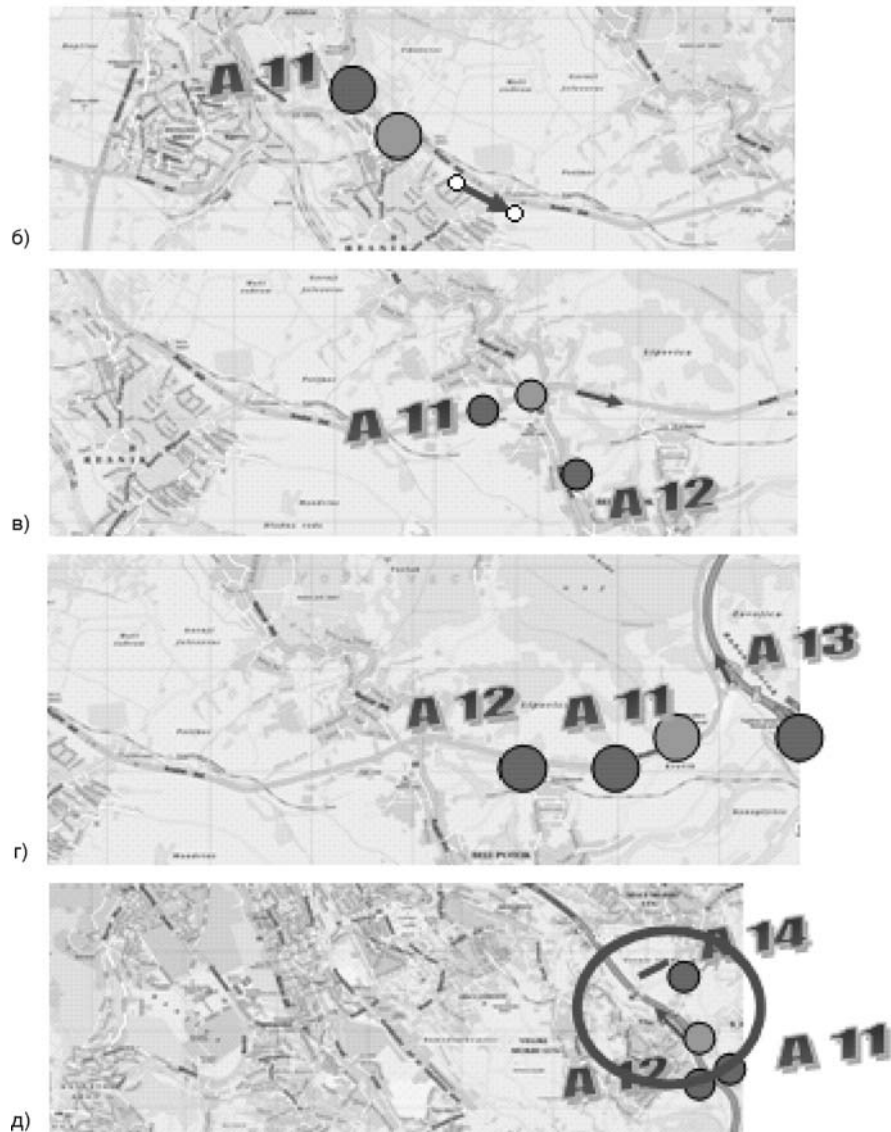
Потера може да потраје дуже. Патроле које се налазе у непосредној потери по правилу се не мењају и оне реализују лишење слободе лица. Возач возила за којим је организована потера треба саобраћајним знацима да буде упозорен на принудно заустављање. Патроле које постављају препреке, треба да буду из подручне полицијске станице, због познавања терена. Коначно и није могуће унапред предвидети место на којем ће се реализовати лишење слободе, јер возач осумњиченог возила има безброј могућности да скрене у споредне улице. Због тога је дежурни шеф смене дужан да познаје терен и да донеси правилне одлуке. Дежурни у полицијској станици, шеф смене и дежурни старешина требало би да ток потере прате и на радној карти (сл. 2 и 3).

Сл. 2 Радна карта дежурног у полицијској станици (а) и шефа смене (б)

Сл. 3 Радна карта шефа смене од почетка потере (а), о прегруписавању снага на терену (б, в, г) и окончању потере хапшењем лица (д)

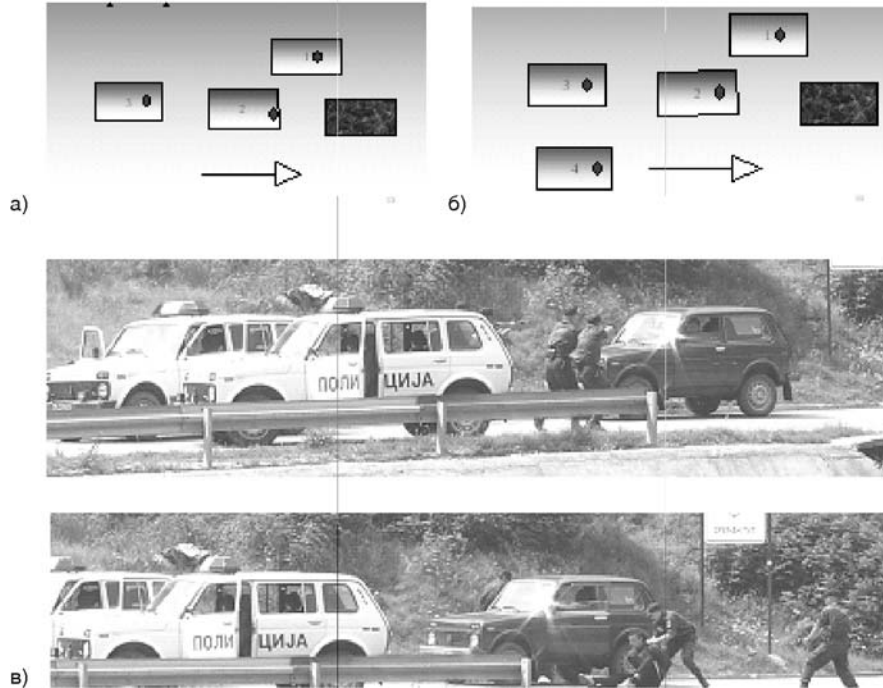

**ПРИНУДНО ЗАУСТАВЉАЊЕ ВОЗИЛА И ХАПШЕЊЕ
ОПАСНИХ ЛИЦА У АУТО-ПОТЕРИ**

Потера траје све док се не створе услови и не донесе одлука о заустављању возила. Уколико осумњичени одбије да заустави возило, а околности то дозвољавају, постоји неколико начина да се принуди да стане и то: **блокада возила у покрету; намерним изазивањим судара и блокадом пута.**

Блокада у току кретања - окруживање или покретна блокада пута, користи се тек када су исцрпљени сви мање ризични начини за заустављање возила

за којим се врши потера. Окруживање се изводи уз помоћ неколико патролних возила, највише четири, која окруже возило за којим се врши потера (по једно са сваке стране) Смањењем своје брзине патроле принуђују прекршиоца да и он смањи брзину кретања и истовремено му онемогуће бег, или га на крају натерају да заустави возило. Оваква акција се може предузети само по одобрењу старешне (сл. 4)

Сл. 4 Распоред и поступци полицијских возила током принудног заустављања окруживањем у покрету уз помоћ три (а) или четири возила (б) и поступак полицајаца након заустављања возила (в)

Као последње средство могуће је приступити принудном заустављању и изазивањем судара. Овај начин принудног заустављања изузетно се користи под следећим условима:

- сваки други разуман начин да се прекршилац заустави је пропао,
- основано се сумња да је прекршилац починио, покушао да почини, или намерава да почини теже кривично дело које представља основ за употребу ватреног оружја,
- када постоји велики ризик да ће прекршилац изазвати смрт или тешке телесне повреде другим лицима уколико се потера одложи и
- када се приликом принудног заустављања на овај начин неће беспотребно угрозити друга лица или имовина у већим размерама.

Ипак, најчешћи и најбезбеднији начин принудног заустављања возила и хапшења лица јесте постављање блокаде путем препрека и потребне сиг-

БЕЗБЕДНОСТ

нализације на путу. Дежурни који руководи акцијом потере, користећи се планом града или другог места, прати развој ситуације и одлучује да се на погодном месту изврши принудно заустављање возила. При доношењу одлуке о принудном заустављању возила, прецизно се одређује место, време и средства којима ће се онемогућити даље кретања возила, снаге које ће извршити блокаду пута и поступак према лицима из возила.

Блокаду је могуће поставити само уколико то одобри шеф смене или надлежни старешина вишег ранга. Ако се донесе таква одлука, дежурни обавештава све патроле на терену о месту постављања блокаде, преусмеравању саобраћаја и другим саобраћајно-безбедносним подацима и налаже даље мере.

За постављање блокаде по правилу користе се само службена полицијска возила. Изузетно, ако околности то налажу, може се за запречавање пута употребити и неко друго, обично теже возило, уколико је власник, односно лице које управља истим са тиме сагласно. Уколико се изда наређење за постављање блокада и полицијско возило или неко друго возило се поставе на пут или у близини препреке на путу, као део блокаде, нико не сме да остане у тим возилима.

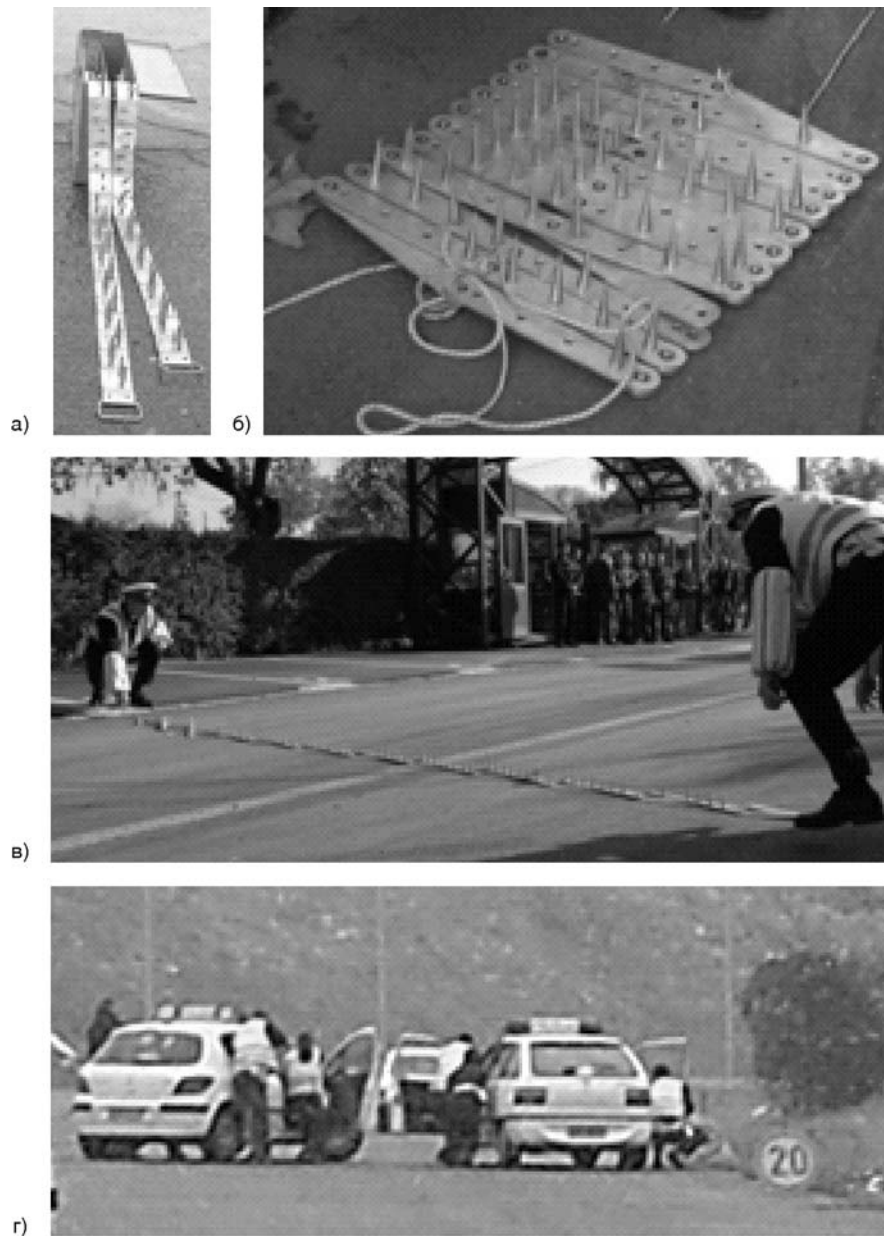
Блокада пута може да буде потпуна или делимична. Потпуна блокада представља потпуно затварање пута за саобраћај, а делимична блокада представља постављање возила или других средстава на пут, што наводи возило да покуша да прође између њих и омогућава полицајцима да за то време покушају да интервенишу. Блокада пута не врши се када је очигледно да се тиме могу угрозити друга лица. У акцији блокаде по правилу учествују патроле из подручне полицијске станице.

Блокаду пута могуће је извести и постављањем специјалних техничких средстава, тзв. бодљикавих трака или јежева (сл. 5).

Свака патрола на терену би требало у возилу да има минимум универзалне лако покретне саобраћајне сигнализације - саобраћајних знакова, трептача, обележавајућих трака, пластичних купа и слично. За постављање комплетне саобраћајне сигнализације некада за то има довољно времена, а некада је потребно да се то учини у најкраћем могућем року. Саобраћајна сигнализација има за циљ да остале учеснике у саобраћају упозори на то, а осумњиченим лицима је још један позив на сарадњу и упозорење. После тога следи примена силе.

Принудно заустављање има карактер употребе ватреног оружја - смртоносне силе и у складу са тим се и примењује.

Када дежурни одлучи да се постави блокада, упућује потребне снаге, најмање једну patrolу са два полицајца са задатком да поставе блокаду. Полицајци постављају препреке на пут, прописану сигнализацију и заузимају положај у заклону са оружјем на готовс, на око 10 до 15 метра, са једне или са обе стране пута у правцу из којег се очекује долазак осумњиченог возила. Патролно возило треба да има укључене светлосно - сигналне уређаје (плаво ротационо светло).

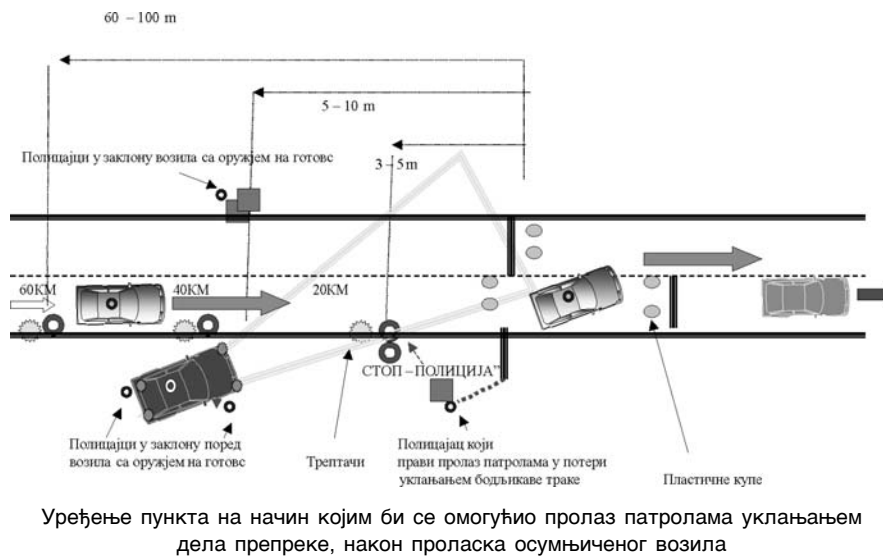
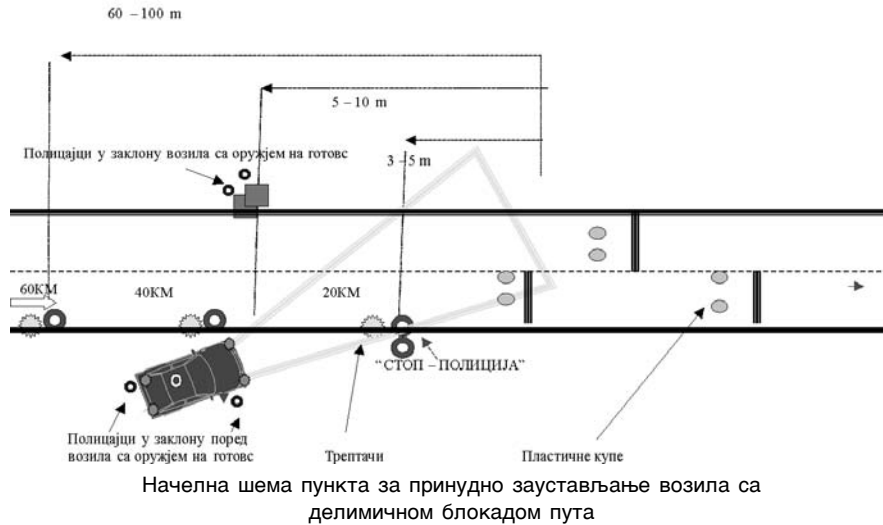

Сл. 5 Изглед специјалног уређаја за принудно заустављање, тзв. "јеж" (а, б), начин успостављања пункта (в) и реализације принудног заустављања возила (г)

Различити су начини уређења пункта за принудно заустављање возила. Најважније је да се уређаји и сигнализација поставе тако да патрола може да прође заобилазећи исте, или да се исти на погодан и безбедан начин уклоне након проласка осумњиченог возила. Ово је потребно због тога што се може

БЕЗБЕДНОСТ

десити да возило и након бушења гума, услед инерције или зато што то возач возила жели, покуша да настави са кретањем (види начелну шему).

Када се осумњичено возило заустави испред или у близини препреке, полицајци у патролама које се налазе непосредно у потери заузимају положај са возилима који се користи у високо-ризичним условима и предузимају акцију извлачења лица из возила. Извлачење може да се изврши издавањем наређења, а уколико то није могуће изводи се брза координирана акција у којој сваки од полицајаца зна своју улогу.

Дежурни старешина који руководи потером, треба на основу података добијених од патрола у потери да процени ситуацију, по потреби прегрупише

патроле и попуни их потребним бројем полицајаца. Најидеалније је да на свако осумњичено лице буду по два полицајца из патрола које се налазе у непосредној потери и два до четири полицајца који постављају блокаду.

Извлачење лица из возила и њихово хапшење, у условима када је потребно да се ухапсе четири лица, предузимају полицајци који се налазе у непосредној потери. Возачи из патролних возила у непосредној потери одмах по заустављању возила у предвиђеном положају искључују мотор, остављају укључена ротациона светла, светла за обележавање возила и велика светла, кључеве одлажу у футролу на опасачу, брзо излазе и заузимају положај са оружјем на готовс.

Сувозачи истовремено излазе из возила и заузимају исти положај са оружјем.

Ако се у патролном возилу налазе четири полицајца, возач и сувозач дају ватрену подршку, а полицајци са задњих седишта врше принудно извлачење лица.

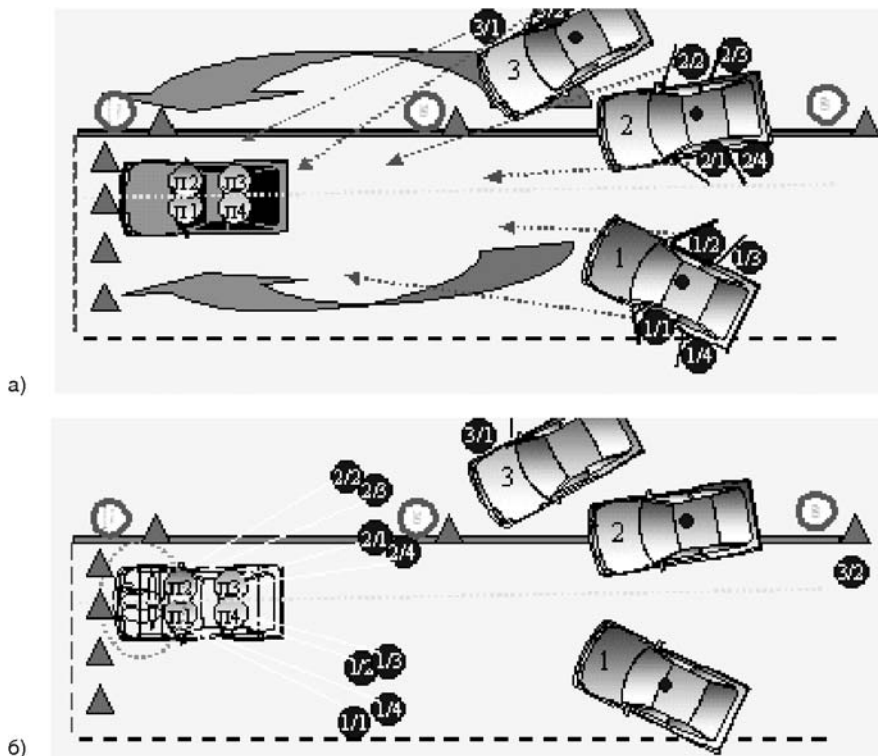
Током прилажења возилу осумњичених лица полицајци за извлачење јачом руком придржавају се за оружје, али исто по правилу остаје у футролама. На овај начин и они могу у сваком тренутку да потегну оружје и брзо отворе ватру. Истовремено овај положај им омогућује да приступе извлачењу лица из возила, користећи при томе обе руке.

Када се на описани начин формира поредак, сви полицајци у паровима по два, збијени један поред другог, на дати знак (команду) брзо прилазе заустављеном возилу. Команду издаје полицајац који се налазио на позицији возача у првом патролном возилу, који је иначе због свог тактички најповољнијег положаја одговоран за координацију целе акције. Током прилажења осумњиченом возилу сви полицајци са оружјем на готовс користе технику кретања - слабијом ногом прави се искорак напред а јача нога се привлачи (сл. 6).

Када достигну положај наспрам лица у осумњиченом возилу, полицајци који пружају ватрену подршку слабијом руком отварају врата и придржавају их тако отворена једном ногом, а полицајци за извлачење извлаче лица из возила, употребом техника која им у том тренутку буду најприкладнија, доводе их у лежећи положај на стомаку, вежу, претресају, подижу са тла и одводе на безбедно место. Одмах пошто полицајци за извлачење дођу у физички контакт са лицем, полицајци за ватрену подршку могу да одложе оружје и пруже помоћ у савладавању евентуалног физичког отпора лица, а када су сва лица везана, помажу у подизању и спровођењу лица до безбедног места.

Приликом прилажења возилу, извлачења лица из возила, везивања, претресања, подизања са тла и спровођења, уз примену одговарајућих техника и поступака, издају се и гласна наређења по редоследу радњи, али увек пре радње која следи:

- **полиција, руке у вис, не мичи се,**
- **излази из возила,**
- **лези доле, размакни стопала, рашити руке, рашири прсте на рукама,**
- **руке на леђа,**
- **подигни се,**
- **крени.**

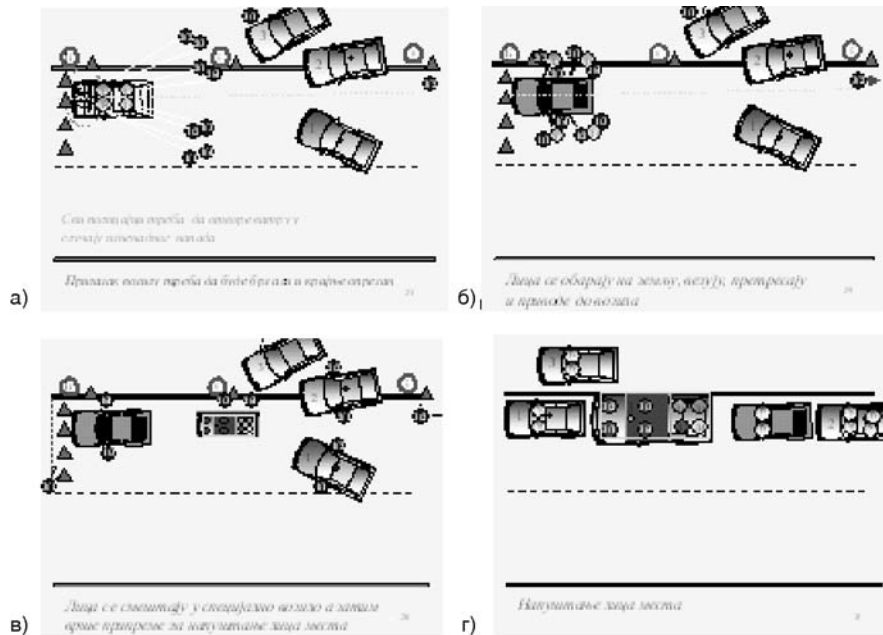

Сл. 6 Шематски приказ поступака полицајца током принудног заустављања возила и хапшења опасних лица (обука у ВШУП), на полазном положају (а) и током прилажења возилу (б)

Након реализованог хапшења, врши се визуелни преглед возила уз превентивно коришћење ватреног оружја, уклања возило са коловоза и уклањају препреке. Полицајци у блокади са оружјем на готовс и у заклону покривају лица у заустављеном возилу. Када се полицајци у непосредној потери консолидују, полицајци у блокади, зависно од њиховог броја, истовремено или редоследом који следи извршавају различите задатке: заустављају саобраћај; уклањају део препрека и омогућују патролама пролаз ради наставка гоњења; осматрају ширу околину; ослушкују радио везу; информишу дежурног о току акције, координирају остале помоћне учеснике (возила за привођење, санитар, возила за шлепање); пружају непосредну помоћ полицајцима током хапшења лица; уклањају препреке, сигнализацију и заустављено возило и све друге задатке према процени вође патроле, или присутног старешине на лицу места (сл. 7).

Акција хапшења опасних лица, има своје три критичне фазе које заслужују анализу: прва је, одмах након изласка из возила и формирање поретка за интервенцију; друга, када полицајци у поретку достигну око половине пута до осумњиченог возила и трећа, када полицајци достигну положај у висини

осумњичених лица. У свакој од ових фаза полицајци морају да процењују ситуацију и да да буду спремни да благовремено отворе, односно узврате ватру, уколико то покушају лица из возила.

Сл. 7 Поступак прилажења возилу (а) извлачења лица из возила, везивања, претресања (б), смештања у специјално полицијско возило за привођење лица (в), прикупљања МТС и напуштања лица места (г)

Након хапшења лица, уколико је било употребе ватреног оружја или су употребом других средстава наступиле последице, обезбеђује се лице места и врши увиђај. Уколико се увиђај не врши, прикупљају се средства и возило уклања са коловоза. Уколико је могуће, може се и унапред обезбедити возило за уклањање оштећених возила. Осумњичено возило, уколико није у возном стању, утовара се на специјално возило и конвој од полицијских возила и техничке екипе напуштају лице места.

Након оваквих акција обавезно је потребно извршити и претрес осумњиченог возила.

ПЕШАЧКА ПОТЕРА

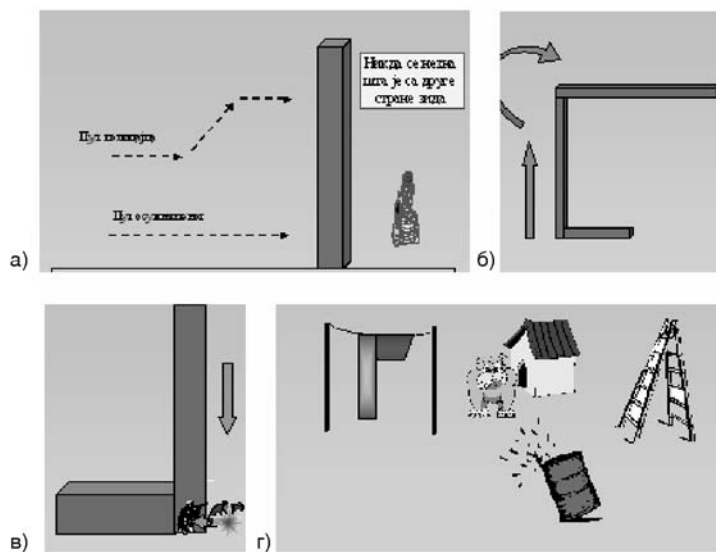
Пешачка потера, наизглед једноставна радња, веома је ризична и од полицајца захтева висок ниво психо-физичке спремности. Веома је отежано коришћење и употреба ватреног оружја и других средстава принуде у ситуацијама када је полицајац предходно био принуђен да претрчи неколико десетина или стотина метара гонећи осумњичено лице. Разне су ситуације

БЕЗБЕДНОСТ

из којих може да проizaђе потреба да се полицајци упусте у пешачку потеру. Некада је то покушај да се утврди идентитет или ухапси лице које се креће пешице, а некада то лице може да истрчи из возила и да се у бекство.

У пешачкој потери полицајац или више њих, упорно гоне осумњичено лице, али су при томе дужни да воде рачуна о опасностима на које могу при томе да наиђу. На путу пешачке потере могу се наћи разни предмети и препреке. Често пута осумњичени користи разне пречице не би ли умакао, пролази кроз дворишта кућа, дечија игралишта, помера разне предмете у току трчања који би полицајцима могли да отежају потеру. Због тога полицајци у пешачкој потери не треба да следе пут којим се креће осумњичено лице, због могућих замки. Уколико лице замакне иза угла, полицајци треба у већем луку да приђу том углу, јер лице може да донесе одлуку да одмах иза угла застане и изненади полицајца.

Током трчања за лицем у потери оружје мора да се држи у футроли. Веома је опасно трчање са оружјем у руци. Оружје се потезе тек када полицајац застане и заузме одговарајући став или заклон (сл. 8).

Сл. 8 Током пешачке потере води се рачуна о правцу кретања (а), прилажење угловима зграда (б), могућим изненађењима (в) и разним изненађењима (г)

Када сустигне лице, употребом технике која њему највише одговара, полицајац избацује лице из равнотеже, а затим употребом службене палице или ватреног оружја настоји да га принуди на послушност, савлада отпор, веже и претресе. Након сустизања лица треба избегавати хватање лица рукама, већ треба користити технике избацивања из равнотеже. Уколико до тога ипак дође, полицајац ће применити своја знања из самоодбране и борилачких вештина.

По завршетку потере, без обзира да ли је она била успешна или не, полицајци требају да се врате истим путем због проналаска евентуално одбачених предмета.

Сви актери потере дужни су да поднесу детаљан извештај о целом току потере. Сваки полицајац који је био укључен у потеру лично подноси детаљан извештај о току и у коликој мери је он учествовао у потери, као и о свему што се догађало том приликом.

ЗАКЉУЧАК

Потера и лишење слободе лица из осумњиченог возила је високо-ризична акција. У њој учествује већи број полицајаца, дежурних полицајаца и старешина, што захтева потпуну координацију. Уколико сваки од учесника тачно зна своје задатке, акција може да тече без проблема и да се успешно заврши.

Безбедност полицајаца и осталих грађана који се налазе у њиховом окружењу у тренутку предузимања сложених и ризичних службених радњи у директној вези је са обученошћу. Уколико је обука садржајнија, обавља се на исти начин у свим установама полицијског школства и уколико је осмишљена и доследно се реализује и током читавог радног века полицајца, то су изгледи већи да се свака ризична и високоризична ситуација преживи. Сматрамо да би вај рад могао на изванредан начин да допринесе прецизном уређењу полицијских поступака у предузимању потере.

За успешно предузимање оваквих и сличних високо-ризичних акција, полицајци поред психо-физичких способности које поседују у тренутку пријема у службу, исте перманентно побољшавају и стално одржавају на потребном нивоу. Одређене вештине највећим делом стичу се током обуке у оквиру редовног школовања полицајаца. Све то не би било довољно за успешно извршавање и примену сложених и опасних полицијских овлашћења као и тактике безбедног и ефектног (законитог и правилног) поступања, уколико се обука не врши редовно у организационим јединицама полиције, у оквиру одговарајућег годишњег програма (учење током целог радног века).

Због наведених разлога програми обуке полиције би, поред знања и вештина стечених у оквиру опште-образовних и уже-стручних правних, криминалистичких и сродних наставних дисциплина, требало да имају и такве садржаје који би им омогућили да лакше распознају одређене ситуације у којима је потребно применити овлашћења, нарочито она са елементима принуде [1, 2]. Наравно да при томе или пре тога морају да знају опште и законске основе и услове за примену истих, да располажу са одређеним вештинама (борилачким и другим) и да имају довољно физичке снаге да све то употребе. Дакле, психичко и физичко стање полицајца, знање и вештина да исте примени у обављању полицијских послова представљају својеврсни **троугао преживљавања полицајца** и заслужују посебну пажњу (види шему).

БЕЗБЕДНОСТ

Шема оптималног програма обуке полицајаца за ефектну примену овлашћења

ЛИТЕРАТУРА:

1. Амановић, Ђ. (2003), Теоријски основ употребе силе и ватреног оружја, Београд: Безбедност 3/03 (416-430).
2. Дујковић, П. (2003): Искуства у примени међународних стандарда у обуци полиције, Зборник радова са форума "Тенденције и пракса у области безбедности и сузбијања криминалитета", стр. 187-212. Земун: ВШУП.
3. Дујковић, П. (2004): Зауостављање и контрола возила у условима редовне контроле саобраћаја, Зборник радова ВШУП број 8, стр. 164-178. Земун: ВШУП.
4. Дујковић, П. (2004): Зауостављање и контрола возила у високоризичним условима, Зборник радова ВШУП број 9, Земун: ВШУП.
5. Гаћеша, Д. (2000), Надлежност полиције и кодекс понашања, Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
6. Гаћеша, Д. (1998), Полиција - организација, руковођење, надлежност, Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
7. Гаћеша, Д. (1996), Организација рада и руковођење у полицији, Бијељина: МУП РС.
8. Динић, Б. (1981), Облици делатности и начин поступања припадника полиције у вршењу службе, Београд: Виша школа унутрашњих послова.
9. Инић, М. (1997), Безбедност друмског саобраћаја, Београд: Савремена администрација.
10. Милетић, Б. (1999), Контрола и регулисање саобраћаја, приручник, друго измењено и допуњено издање, Београд: Виша школа унутрашњих послова.
11. Милетић, Б. (2001), Контрола и регулисање саобраћаја, практикум, Београд: Виша школа унутрашњих послова.
12. Пантацијевић, С. (1994), Безбедност саобраћаја, Београд: Виша школа унутрашњих послова.
13. Приручници коришћени у реализацији обуке мултиетничке полиције у склопу Програма развоја мултиетничке полиције у Прешеву, Бујановцу и Медвеђи - The Development of a Multi-Etnik Police Element in Presevo, Vujanovac, and Medvedja (2001), Одељење за спровођење закона ОЕБС, канцеларија у Београду.
14. Талијан, М. и други (2001), Организација и послови униформисаних припадника полиције, Београд: Виша школа унутрашњих послова.

П р о п и с и:

15. Закон о полицији ("Сл. гласник СРС" 101/2005 од 21. 11. 2005. године).
16. Закон о основама безбедности саобраћаја на путевима ("Сл. лист СФРЈ" број 50/88, 63/88, 80/89, 29/90, 11/91 и "Сл. лист СРЈ" број 34/92, 24/94, 41/94, 28/96 и 3/02).
17. Закон о безбедности саобраћаја на путевима ("Сл. гласник СРС" број 53/82 и 15/84),
18. Правилник о знацима које учесницима у саобраћају дају овлашћена службена лица ("Сл. лист СФРЈ" број 28/89).

POLICE CHASE AND FORCED STOPPING OF VEHICLES - EXPERIENCE OF THE POLICE COLLEGE IN TRAINING STUDENTS AND COURSE ATTENDANTS

Abstract: The paper offers a survey of procedures performed by senior officers, officers on duty in police stations, chiefs of shifts, and street officers when looking for a person or a vehicle whose driver refuses to stop, refused to cooperate with the police or in any other set of circumstances that indicates the need for forced stopping and arresting persons in a vehicle. While preparing this topic, the author used experience gained during training courses realized in cooperation with police instructors and experts from a number of countries from the European Union, the US, Canada, Australia, and others.

Key Words: stopping a vehicle, high-risk situation, chase, forced stopping, arresting, dangerous person.

Зоран УГРИЦА,
МУП Републике Србије

ОБЕЗБЕЂЕЊЕ 34. ЕВРОПСКОГ ПРВЕНСТВА У КОШАРЦИ

Резиме: Беспрекорном организацијом, благовременим планирањем и координираним спровођењем адекватних безбедносних мера и активности, припадници Министарства унутрашњих послова Републике Србије су на високопрофесионалан и квалитетан начин извршили све постављене задатке и пружили пуну безбедност учесницима и бројним посетиоцима из земље и иностранства 34. Европског првенства у кошарци, које је одржано у нашој земљи, у периоду од 15. до 25. 09. 2005. године. На тај начин, наша земља је у потпуности оправдала указано поверење међународне кошаркашке организације и доказала да може беспрекорно организовати и највећа спортска такмичења, уз испуњавање најстрожијих безбедносних критеријума који се у таквим приликама постављају пред земљу организатора.

Кључне речи: припремне активности, организација, активности, успешно обезбеђење, стање безбедности.

КРАЋА ХРОНОЛОГИЈА ПРИПРЕМНИХ МЕРА И ОСТАЛИХ АКТИВНОСТИ МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА ПОВОДОМ ОДРЖАВАЊА 34. ЕВРОПСКОГ ПРВЕНСТВА У КОШАРЦИ

- **Делегација Министарства** боравила је у **радној посети полицији Грчке** ради размене искустава око планирања мера безбедности на великим спортским манифестацијама (од 10. до 13. 07. 2005);
- **Министар** унутрашњих послова Републике Србије, господин Драган Јочић **одобрио је План активности** МУП Републике Србије поводом одржавања Европског првенства у кошарци (19. 07. 2005);
- Донета је **Наредба о формирању Штаба** у седишту Министарства и оперативних штабова у секретаријатима у Београду, Новом Саду и Панчеву-Вршцу (25. 07. 2005);
- Делешом Начелника РЈБ **отворена је акција "Баскет 2005"**. У оквиру ове акције, свим организационим јединицама на нивоу Министарства наложене су конкретне мере и активности, а секретаријатима у Београду, Новом

Саду и Панчеву и да сачине оперативне планове обезбеђења до 01. 09. 2005. године (29. 07. 2005);

- Свим **Националним централним бироима** ИНТЕРПОЛ земаља учесница првенства и земаља са којима имамо међународну полицијску сарадњу, упућен је **допис** са захтевом да МУП Републике Србије достављају информације од интереса за безбедно одвијање ове манифестације. У истом допису, полиције земаља учесница 34. Европског првенства у кошарци, замољене су да овом Министарству доставе све податке о организованом доласку навијача (28. 07. 2005);
- Свим **министарствима Владе** Републике Србије упућени су **дописи** са предлогом предузимања појачаних мера безбедности, свако из своје надлежности (30. 08. 2005);
- Упућен је **допис предузећу "ЕП 2005"** које је задужено за организацију првенства, са предлогом да упозна земље учеснице првенства са мерама безбедности, које ће бити предузете према навијачима - претрес и ПД преглед на улазима, забрана уношења свих предмета којима се може угрозити безбедност учесника првенства и др. (24. 08. 2005);
- Остварена је **сарадња са БИА и ВБА**, чији су представници упознати са мерама које предузима ово Министарство;
- Извршен је **обилазак и остварен увид у стање објеката** у којима ће се одигравати утакмице Европског првенства. Организатору су дата сва потребна упутства и предлози око отклањања уочених недостатака, а посебно је инсистирано на потреби инсталирања видео надзора и ПД заштите на свим улазима у објекте у којима ће се играти утакмице;
- Са **организатором је одржано пет радних састанака** на којима су дата стручна упутства у погледу примене неопходних мера безбедности, које је у обавези да предузме организатор. Посебно се истиче састанак на кошаркашким теренима на Калемегдану, где је и одржано свечано отварање првенства. На том састанку организатору је предочено све што треба да предузме редарска служба, односно шта ће предузимати припадници полиције;
- Одржан је **састанак са комесаром за безбедност ФИБЕ**, господином Валтером Касзелком, који је упознат са припремним мерама безбедности, као и мерама које ће бити предузимане за време одржавања 34. Европског првенства (23. 07. 2005);
- Непосредно пред отварање Европског првенства у кошарци, у МУП Републике Србије, **помоћник министра, начелник РЈБ**, генерал-мајор Мирослав Милошевић **одржао је конференцију за новинаре** и јавност упознао о активностима Министарства унутрашњих послова на припреми и спровођењу обезбеђења 34. Европског првенства у кошарци (14. 09. 2005);
- Урађена је и **савремена медијска презентација** припремљених мера безбедности Министарства унутрашњих послова, преко које је на најсавременији начин, јавност обавештена о свим мерама МУП, планираним снагама,

БЕЗБЕДНОСТ

распореду безбедносних снага, зонама у којима су предвиђене снаге безбедности, саветима о безбедном кретању ка објектима у којима се одржавају утакмице, итд (14. 09. 2005);

- На **Калемегдану у Београду**, председник Владе Републике Србије, др Војислав Коштуница, свечано је отворио 34. Европско првенство у кошарци. Свечаности је присуствовало око 3.000 посетилаца, међу којима и велики број званица из земље и иностранства (15. 09. 2005);
- У периоду **од 16. до 25. 09. 2005. године**, у спортским дворанама у Новом Саду, Вршцу и Београду (и Подгорици) одржано је 34. Европско првенство у кошарци уз учешће репрезентација **16 земаља**, (Русија, Немачка, Италија, Украјина, Хрватска, Турска, Литванија, Бугарска, Словенија, Француска, Грчка, Федерација БиХ, Летонија, Шпанија, Израел и СЦГ) коме је присуствовало преко **200.000** гледалаца;
- За време 34. Европског кошаркашког првенства, одржано је и безбедносно **покривено 46 утакмица**, на којима се није догодило било какав инцидент;
- Дана 25. 09. 2005. године, у дворани "Београдска арена" у Београду, свечано је **затворено** Европско првенство у кошарци, након одигравања финалне утакмице између репрезентације Грчке и Немачке на којој је присуствовало око 19.000 гледалаца (од тога 8.000 Грка);
- У времену од 00,15 до 02,00 сати, на Тргу Републике и Теразијама у Београду дошло је до **окупљања око 800 наших грађана и грчких навијача**, који су прослављали освајање златне медаље грчке репрезентације. Није било нарушавања јавног реда и мира (26. 09. 2005).

УВОДНИ ДЕО

Са становишта безбедности, **34. Европско првенство у кошарци** које је одржано у нашој земљи, у периоду **од 15. до 25. 09. 2005.** године, протекло је у најбољем могућем реду, **без иједног ексцеса**. Беспрекорном организацијом, благовременим планирањем и координираним спровођењем адекватних безбедносних мера и активности, припадници Министарства унутрашњих послова Републике Србије су на високопрофесионалан и квалитетан начин извршили све постављене задатке и пружили пуну безбедност учесницима ове велике спортске манифестације и бројним посетиоцима из земље и иностранства. На тај начин, наша земља је у потпуности оправдала указано поверење међународне кошаркашке организације и доказала да може беспрекорно организовати и највећа спортска такмичења, уз испуњавање најстрожијих безбедносних критеријума који се у таквим приликама постављају пред земљу организатора. Несумњиво да је организација једне овакве спортске манифестације, са становишта безбедности, велики професионални изазов и прави тест за сваку полицију света, па и полицију Србије, која је **на ненаметљив начин и беспрекорним функционисањем** подигла на виши ниво ионако високе и захтевне безбедносне критеријуме (ФИБА) и **успоставила адекватан модел обезбеђења** - препоручљив за

све будуће велике спортске и друге манифестације које ће се одржати у нашој земљи (Европско првенство у ватерполу 2006, Универзијада 2009. и др.).

Наведена оцена резултат је, пре свега, **анализе** која је извршена у **Министарству унутрашњих послова** Републике Србије, након завршетка Европског првенства у кошарци и идентична је са оценом коју су јавно изrekli сами учесници првенства, највиши представници Међународне кошаркашке организације (ФИБА), угледни гости, бројни објективни посматрачи и целокупна спортска јавност.

Са становишта рада и поступања овог Министарства, значајно је истаћи да је ова анализа показала да су **на успешност обезбеђења** Европског првенства, пре свега, **утицали следећи фактори**: детаљне припреме МУП Републике Србије за ово првенство су отпочеле благовремено; сачињени су свеобухватни оперативни планови обезбеђења на основу квалитетних безбедносних процена; предузете су адекватне мере дубинског оперативног, противдиверзионог, саобраћајног и противпожарног обезбеђења; остварено је потпуно садејство линија рада у МУП, почев од граничне и саобраћајне полиције, па до служби обезбеђења и логистичке подршке (обезбеђено је непрекидно функционисање информационог система, а у функцији је била и нова дигитална ТЕТРА радио мрежа), што је све координирано из Штаба МУП у седишту и реализовано посредством оперативних штабова у Београду, Новом Саду и Вршцу. Такође, остварена је изузетна сарадња са другим надлежним министарствима и службама безбедности у Републици Србији и СЦГ, са МУП Црне Горе, са ангажованим агенцијама за физичко обезбеђење, са предузећем за организацију Европског првенства "ЕП 2005" и, што је веома важно, са полицијама страних земаља.

Дакле, ради безбедног одржавања ове спортске манифестације, Министарство унутрашњих послова благовремено је предузело читав низ комплексних припремних мера и активности и отворило **акцију "БАСКЕТ 05"**, чија реализација је допринела да обезбеђење ове спортске манифестације протекне без инцидената и да **укупно стање безбедности** у Републици Србији за време трајања првенства **буде повољно**.

Посебно треба истаћи да су припадници МУП Републике Србије крајње **професионално и дисциплиновано извршавали све постављене задатке**, а постигнути успех је утолико већи, јер се ово првенство одиграло на три различите и међусобно удаљене локације на територији Републике Србије (Београд, Нови Сад и Вршац) и Црне Горе (Подгорица). Међутим, **највећи обим послова** и ангажовања био је **на припадницима полиције Секретаријата у Београду**, који су непрекидним радом и изузетним напорима допринели да се грађани Београда и бројни угледни гости, навијачи и представници медија осећају безбедним.

ОРГАНИЗАЦИЈА ПРВЕНСТВА И ПРИПРЕМНЕ АКТИВНОСТИ МУП
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Организација 34. Европског првенства у кошарци

34. Европско првенство у кошарци одржано је у периоду од 15. до 25. 09. 2005. године¹ уз учешће репрезентација 16 земаља, (Русија, Немачка, Италија, Украјина, Хрватска, Турска, Литванија, Бугарска, Словенија, Француска, Грчка, Федерација БиХ, Летонија, Шпанија, Израел и СЦГ). Такмичења су почела 16. 09. 2005. године у дворани "Пионир" у Београду, у СПЦ "Војводина" у Новом Саду, дворани "Миленијум" у Вршцу и дворани "Морача" у Подгорици. Према процени Министарства унутрашњих послова на Европском првенству у кошарци (укључујући предквалификациони турнир и полуфинална и финално такмичење у дворани "Београдска арена") укупно је присуствовало преко 200.000 гледалаца (Београд - 141.000; Нови Сад - 47.000; Вршац - 19.300). Највећи број гледалаца евидентиран је у дворани "Београдска арена" на финалној утакмици између Грчке и Немачке, којој је присуствовало око 19.000 гледалаца (од тога 8.000 Грка). На Европском првенству у кошарци поред рекорда од преко 200.000 гледалаца на 46 мечева, било је ангажовано и око 1.000 волонтера, више од 1.000 новинара из 30 земаља, а 80 ТВ кућа вршило је преносе утакмица, највише до сада.

Дана 15. 09. 2005. године, у организацији Скупштине града Београда, на кошаркашким теренима КК "Партизан" на Калемегдану у Београду, одржана је **церемонија свечаног отварања 34.** Европског првенства у кошарци 2005, којој је присуствовало око 3.000 посетилаца, међу којима и велики број званица из земље и иностранства. Првенство је отворио председник Владе Републике Србије, др Војислав Коштуница.

У периоду од 16. до 20. 09. 2005. године, репрезентације учеснице првенства утакмице су играле по групама и то: Група "А" у Вршцу (Русија, Немачка, Италија и Украјина); Група "Б" у Подгорици (Хрватска, Турска, Литванија и Бугарска); Група "Ц" у Београду (Словенија, Француска, Грчка и БиХ) и Група "Д" (Летонија, СЦГ, Шпанија и Израел). У периоду од 22. до 25. 09. 2005. године у Београду у "Београдској арени" одигране су четвртфиналне утакмице (Русија - Грчка; Литванија - Француска; Словенија - Немачка; Шпанија - Хрватска), полуфиналне утакмице (Грчка - Француска и Немачка - Шпанија) и финална утакмица између репрезентација Грчке и Немачке. У истом периоду одржано је и разигравање за пласман од 5. до 8. места.

Све репрезентације које су се квалификовале за првенство, допутовале су преко аеродрома "Београд" 14. 09. 2005. године, осим репрезентације Словеније². Репрезентација Русије је допутовала авионом 15. 09. 2005. године. Наиме, према пропозицијама такмичења које прописује ФИБА, репрезентације

¹ У периоду од 11. до 13. 09. 2005. године, у Новом Саду, у СПЦ "Војводина" одржан је додатни квалификациони турнир за шеснаестог учесника на првенству, на коме су учествовале репрезентације Естоније, Чешке, Пољске, Белгије, Израела, Холандије, Португала, Мађарске и Шведске. Укупно је присуствовало око 2.000 гледалаца. За даље такмичење квалификовала се репрезентација Израела.

² Репрезентација Словеније је једина у нашу земљу допутовала аутобусом преко ГП "Батровци" 14. 09. 2005. године.

учеснице имају право да на такмичење дођу 48 сати пре почетка самог такмичења, а омогућен им је одлазак са такмичења 24 сата по завршетку њихове последње утакмице. **Репрезентације** су биле смештене у хотелу "Србија" у Вршцу, хотелу "Паркс-екслузив" у Новом Саду, хотелу "Интерконтинентал" у Београду и хотелу "Црна Гора" у Подгорици; **званичници ФИБЕ** били су смештени у хотелу "Вила Брег" у Вршцу, хотелу "Подгорица" у Подгорици, хотелу "Hyatt Regency" у Београду и хотелу "Парк" у Новом Саду, **судије** у хотелу "Москва" у Београду, а **новинари** у Геронтолошком центру у Вршцу, хотелу "Љубовић" у Подгорици, хотелима "Парк" и "М" у Београду и хотелу "Сајам" у Новом Саду.

Свечано затварање 34. Европског првенства у кошарци одржано је 25. 09. 2005. године у дворани "Београдска арена" у Београду, након одигравања финалне утакмице између репрезентације Грчке и Немачке и поделе медаља. Завршној свечаности присуствовали су председник Републике Србије, Борис Тадић, председник Владе Републике Србије, др Војислав Коштуница, званичници ФИБЕ и други званици и гости.

ПРИПРЕМНЕ АКТИВНОСТИ МУП РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Поводом одржавања 34. Европског првенства у кошарци Министарство унутрашњих послова Републике Србије предузело је низ припремних мера и активности ради безбедног одржавања манифестације.

На основу одобрења министра, делегација МУП Републике Србије боравила је **радној посети полицији Грчке** у периоду од 10. до 13. 07. 2005. године, ради размене искустава о организацији Олимпијских игара у Грчкој и планирања мера безбедности на великим спортским манифестацијама, како би се што боље припремили за организацију 34. Европског првенства у кошарци и предузимање одговарајућих мера безбедности. Посебно је истакнут значај припремних радњи и координације свих служби које су укључене у организацију игара, са циљем да се одреди улога сваке службе. Наша делегација упозната је са системом обезбеђења објеката екипа, објеката одигравања и контроле приступа објектима, као и са свим другим информацијама потребним за успешно одржавање великих спортских манифестација.

Поводом одржавања Европског првенства у кошарци, Управа полиције у седишту Министарства унутрашњих послова Републике Србије сачинила је **План активности МУП Републике Србије поводом одржавања Европског првенства у кошарци**, који је одобрио министар унутрашњих послова

На основу одобрења министра унутрашњих послова, **господина Драгана Јочића**, помоћник министра, начелник РЈБ, генерал-мајор Мирослав Милошевић је донео **Наредбу о формирању Штаба** у седишту Министарства и **Оперативних штабова** у секретаријатима у Београду, Новом Саду и Панчеву. Штабови су формирано 15. 08. 2005. године, с тим да су чланови Штаба Министарства до 10. 09. 2005. године, послове и задатке обављали на својим радним местима, а од 10. 09. 2005. године, Штаб је функционисао

БЕЗБЕДНОСТ

непрекидно, двосменски у трајању смене по 12 сати у просторијама Управе полиције.³

Депешом помоћника министра, начелника РЈБ **отворена је акција "БАСКЕТ 05"** и свим организационим јединицама на нивоу Министарства наложене су мере, а секретаријатима у Београду, Новом Саду и Панчеву да сачине Оперативне планове обезбеђења до 01. 09. 2005. године. Интензивирана је сарадња са организаторима првенства, посебно предузећем "ЕП 2005" у вези планирања мера безбедности, међусобне размене информација и пружање логистичке подршке, а остварена је сарадња са Министарством унутрашњих послова Црне Горе и полицијама у суседним земљама учесницима Европског првенства.

Задатак Штаба у седишту Министарства је да организује, усмерава, прати и координира активности секретаријата унутрашњих послова и организационих јединица у седишту Министарства, да информисе начелника РЈБ о свим догађајима и активностима везаних за одигравање Европског првенства, да оствари сарадњу са организатором првенства, сагледа свеукупну безбедносну проблематику и депешом наложи мере обезбеђења организационим јединицама МУП, од организатора затражи постављање видео надзора у свим халама и прилазним правцима и да обезбеди и инсталира против диверзиону заштиту (ПДЗ) - опрему на улазима у објекте одигравања првенства, оствари непосредан контакт са БИА и ВБА у циљу размене информација интересантних за безбедно одвијање Европског првенства, да преко Одељења за међународну полицијску сарадњу - Интерпол затражи податке о навијачима по категоријама и другим безбедносно-интересантним лицима која долазе у СЦГ за време одржавања првенства, да остваре контакт са средствима јавног информисања и аналитички обрађују прикупљене податке и спроведене активности.

Имајући у виду потенцијалне опасности и безбедносне ризике од евентуалног **извођења терористичких акција** на територији наше земље, у време одржавања Европског првенства у кошарци, Министарство унутрашњих послова Републике Србије је предузело **интензивне мере** и активности на обезбеђењу објеката који могу бити потенцијална мета терориста (амбасаде и ДКП, страна привредна и културна представништва и др.) у ком циљу је посредством Интерпола успостављена непосредна сарадња са полицијама земаља учесница првенства и земаља са којима ово Министарство има међународну полицијску сарадњу. Истовремено, упућен је и допис свим надлежним министарствима у Републици Србији, да предузму **појачане мере безбедности на објектима** и системима који су **од виталног значаја за Републику Србију** (електропривреда, нафтна и хемијска индустрија, саобраћајна инфраструктура и др.), уз пружање неопходне стручне и сваке друге помоћи припадника полиције. Поред сарадње на појачаној заштити објеката, ово Министарство је иницирало и предузимање других мера и активности

³ Штаб у седишту Министарства сачињавали су радници Управе полиције, Жандармерије, Управе за обезбеђење, Управе саобраћајне полиције, Управе за заштиту од пожара и спашавање, Управе граничне полиције и Управе за аналитику (по четири радника из наведених организационих јединица).

из надлежности појединих министарстава, које су итекако помогле оствари-вању његове основне безбедносне функције - успешно обезбеђење учесника и посетилаца Европског првенства у кошарци. Пре свега, реч је о мерама које је Министарство финансија преко Управе царина предузело **на појачаној контроли путника и промета робе** на граничним прелазима, затим појачане безбедносне мере које је Министарство правде предузело у КПЗ и **организовање непрекидног дежурства у органима за прекршаје** (уз присуство судија за прекршаје и јавних тужилаца у саставу оперативних штабова у местима у којима су одржаване утакмице). Такође, иницирана је и реализована успешна сарадња са надлежним министарствима када је у питању **организовање јавног превоза, непрекидно дежурство у свим инспекцијским службама** и др. Непосредна сарадња остварена је са **Комесаром за безбедност ФИБЕ** и са другим бројним спортским радницима из земље и иностранства.

У циљу безбедног одржавања Европског првенства у кошарци 2005. године, Предузећу за организацију Европског првенства у кошарци "ЕП 2005", прослеђен је допис РЈБ МУП, са захтевом да о **мерама безбедности** које ће предузимати МУП Републике Србије **према посетиоцима**, односно учесницима европског првенства обавесте све кошаркашке савезе земаља учесница Европског првенства и то: све мере безбедности 34. Европског првенства у кошарци биће предузете у складу са прописима Републике Србије и прописима ФИБА. Према свим посетиоцима и учесницима у спортским објектима у којима се одржавају спортске приредбе, предузеће се мере контра диверзионе заштите, у циљу онемогућавања уношења било каквих предмета који би могли угрозити безбедност учесника. На свим улазима, и поред против диверзионе заштите (ПДЗ), сви посетиоци ће бити подвргнути прегледу од стране редарске службе, у циљу спречавања уношења било каквих предмета који би могли угрозити безбедно одржавање првенства. Од свих посетилаца на улазима, одузимаће се предмети са којима се може угрозити безбедност учесника (од кованог новца, упаљача, до пиротехничких средстава). Од музичких инструмената и предмета који подстичу и изазивају звучне ефекте, навијачким групама биће дозвољено уношење највише три бубња, а лице које унесе бубњеве биће одговорно за њихову употребу и чување до краја спортске приредбе. Уношење других навијачких инструмената неће бити дозвољено (трубе, разни мегафони и слично). Посетиоцима под дејством алкохола, неће бити дозвољен улазак у спортске објекте, као ни посетиоцима који на себи носе навијачка обележја фудбалских и кошаркашких клубова, а биће дозвољено ношење само обележја држава репрезентација учесница (само државних застава земаља учесница и то без копља). Уношење и постављање било каквих транспарената у халама неће бити дозвољено.

Свим Националним централним бироима **Интерпола** земаља учесница првенства и полицијама земаља са којима ово Министарство има међународну полицијску сарадњу упућен је допис (са захтевом да МУП Републике Србије, достављају све информације од значаја за безбедно одржавање првенства. У истом допису, земље учеснице замољене су да доставе све податке и сазнања о организованом доласку навијача.

БЕЗБЕДНОСТ

Остварена је сарадња са БИА и ВБА, чији су представници упознати са мерама које предузима Министарство унутрашњих послова.

Извршен је **обилазак и остварен увид у стање објеката** у којима ће се одигравати утакмице Европског првенства у кошарци, а организатору су дата сва потребна упутства и предлози око уклањања уочених недостатака. Посебно је инсистирано на потреби инсталирања видео надзора и ПД заштите на свим улазима у објекте у којима су одигране утакмице.

Са организатором је одржано **пет радних састанака** везаних за безбедност на утакмицама овог првенства, на којима су давана стручна упутства у погледу мера безбедности, које је у обавези да предузме организатор. Посебно је значајан састанак на кошаркашким теренима на Калемегдану где је планирано свечано отварање првенства. На овом састанку, организатору је предочено шта све треба да предузме редарска служба, а шта припадници полиције, с обзиром да ће отварању присуствовати високи државни функционери и угледни гости из земље и иностранства. На последњем састанку који је у организацији Предузећа за организацију Европског првенства "ЕП 2005", одржан 13.09.2005. године, у просторијама "Београдске арене", на којем су присуствовали припадници Министарства унутрашњих послова, инспекцијских служби, представници "ДВД Звездара", представници агенција за обезбеђење "ДМД и Сигурност Врачар", као и представници ЕД Београд, исти су од стране комесара за безбедност Кошаркашког савеза СЦГ, обавештени да су све карте за Европско првенство продате, да су предузете све мере безбедности од стране организатора, разрађене варијанте поступања радника обезбеђења и да је сачињен План евакуације⁴, који је достављен МУП. Представници Министарства унутрашњих послова, упознали су присутне о мерама и активностима које је Министарство предузело и скренули пажњу организатору да у Спортско-рекреативном центру у Новом Саду, није обезбеђена ПДЗ опрема, а да План евакуације није достављен МУП и затражио од организатора да се достави тачан број продатих карата и места на којима ће бити смештени гостујући навијачи, што је накнадно и учињено.

Одржан је **састанак са комесаром за безбедност ФИБЕ** господином Valterom Kaszelkom, који се интересовао за припремне мере безбедности поводом Европског првенства, као и за мере које ће бити предузимане за време одржавања ове спортске манифестације.

Непосредно пред отварање Европског првенства у кошарци, 14. 09. 2005. године, у МУП Републике Србије, помоћник министра, начелник РЈБ, генерал-мајор Мирослав Милошевић одржао је **конференцију за новинаре** на којој је јавност упознао о свим активностима Министарства унутрашњих послова на припреми и спровођењу обезбеђења ове велике спортске манифес-

⁴ Планом евакуације предвиђен је скуп радњи које би требало да редарска служба предузме у случају хитне евакуације посетилаца, играча са стручним штабом и осталог особља из београдских дворана "Арена" и "Пионир" за време одржавања Европског првенства у кошараца. Одлуку о евакуацији доноси командант полицијских снага у дворани, уз консултацију са делегатом и судијама меча. Одлука се доноси на основу сумње да се у дворани припрема или врши терористички акт; пожара који је немогуће одмах локализовати и на основу догађаја који може угрозити целокупну безбедност дворане, посетилаца и тимова.

тације. Указао је да су све мере безбедности до детаља разрађене у Централном оперативном штабу, формираном десетак дана пре почетка такмичења. У спровођењу превентивних мера на одржавању јавног реда и мира и безбедном одржавању Европског првенства, биће ангажоване поред редарске службе организатора и јединице полиције опште надлежности, саобраћајне и противпожарне полиције, јединице Жандармерије, као и припадници Управе за обезбеђење. Помоћник министра, начелник РЈБ је истакао да је у нашој земљи до сада одржан велики број спортских манифестација, које су обезбеђивали припадници Министарства унутрашњих послова, а по оцени релевантних посматрача (припадника безбедносних структура земаља учесница манифестација), на пример прошлогодишњег "Diamond ball-a", снаге МУП Републике Србије су максимално професионално обавиле свој део посла. С тога, логично је да је наша земља добила поверење за организацију Европског првенства у одбојци и кошарци. Урађена је и **савремена медијска презентација** припремљених мера безбедности Министарства унутрашњих послова (приказана новинарима и умножена на компакт дискове и подељена новинарима), што је још један доказ савременог приступа средствима јавних комуникација. Наиме, на најсавременији начин, јавност је обавештена о свим мерама МУП, планираним снагама, распореду безбедносних снага, зонама у којима су предвиђене снаге безбедности, саветима о безбедном кретању ка објектима у којима се одржавају утакмице итд. Припадници МУП су позвали навијаче наше земље, да на достојан начин репрезентују своју земљу, тако што ће се у улози домаћина, понашати достојанствено и културно. Овај позив су навијачи у потпуности прихватили и испоштовали и допринели да организатор Европског кошаркашког првенства и наша земља добију највише оцене и похвале.

АКТИВНОСТИ МУП РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ТОКОМ ТРАЈАЊА ПРВЕНСТВА

Активност Штаба Министарства и Оперативних штабова секретаријата у Београду, Новом Саду и Панчеву (Вршцу)

Поводом 34. Европског првенства у кошарци формиран је главни **Штаб у седишту Министарства и оперативни штабови у Београду, Новом Саду и Панчеву (Вршцу)** (15. 08. 2005. године), који су од 10. 09. 2005. године, функционисали непрекидно свих 24 сата.

Активност Штаба у седишту Министарства

На основу одобрења министра унутрашњих послова, помоћник министра, начелник РЈБ, генерал-мајор Мирослав Милошевић, донео је **Наредбу о формирању главног Штаба** у седишту Министарства од 15. 08. 2005. године. За руководиоца Штаба одређен је помоћник начелника РЈБ, пуковник Милорад Зец, за заменика руководиоца Штаба, пуковник Зоран Алимпић. За чланове Штаба одређени су командант Жандармерије и начелници Управе криминалистичке полиције, Управе саобраћајне полиције, Управе за обезбеђење, Управе граничне полиције, Управе за заштиту од пожара и спашавања и по четири радника наведених Управа, док су из Управе за

БЕЗБЕДНОСТ

аналитику ангажована четири аналитичара. Чланови Штаба до 10. 09. 2005. године, послове и задатке обављали су на својим радним местима, а од 10. 09. 2005. године, од 08,00 сати Штаб је функционисао непрекидно двосменски у трајању смене по 12 сати у просторијама Управе полиције у седишту МУП Републике Србије. Штаб у седишту Министарства је организовао, усмеравао, пратио и координирао активности секретаријата унутрашњих послова и организационих јединица у седишту Министарства, информисао о свим догађајима и активностима везаним за одигравање Европског првенства, остваривао сарадњу са организатором првенства, сагледавао свеукупну безбедносну проблематику, остварио непосредан контакт са БИА и ВБА у циљу размене информација интересантних за безбедно одвијање Европског првенства, а преко Одељења за међународну полицијску сарадњу - Интерпол захтевао и добијао податке о навијачима по категоријама и другим безбедносно - интересантним лицима која долазе у СЦГ за време одржавања првенства. Редовно је оствариван и контакт са средствима јавног информисања и аналитички обрађивани прикупљени подаци и спроведене активности.

Штаб у седишту Министарства је током трајања акције "БАСКЕТ 05" остваривао контакте са руководиоцима смена и дежурним официрима Оперативних штабова у секретаријатима у Београду, Новом Саду и Панчеву, као и са дежурним официрима Жандармерије, Управе за обезбеђење, Управе граничне полиције МУП Републике Србије, руководиоцима смена СПП Аеродром "Београд", који су информисали о активностима и предузетим мерама у вези са одржавањем Европског првенства у кошарци.

Активност Оперативног штаба Секретаријата у Београду и предузете мере обезбеђења (ангажоване снаге и средства)

Оперативни штаб Секретаријата у Београду налазио се у просторијама Управе полиције Секретаријата у Београду. Такмичења су одржана у периоду од 16. до 25. 09. 2005. године у дворанама "Пионир" и "Београдској арени". Укупно је одиграно **19 утакмица** на којима је присуствовало око **141.000** гледалаца (хали "Пионир - 18.700; "Београдска арена" - 122.300 гледалаца). Од укупног броја навијача који су присуствовали завршном делу такмичења у "Београдској арени", највећи број навијача допутовао је из **Словеније (8.000), Грчке (око 6.000-7.000) и Литваније (око 1.000)**, док је број осталих страних навијача занемарљив. Већина навијача који су присуствовали утакмицама дошли су организовано аутобусима, путничким возилима, возовима и авионима.

За време боравка страни навијачи су били смештени у хотелима на подручју града Београда и организовано су долазили на утакмице, а највише времена су проводили у угоститељским објектима у ужем центру града. Од стране навијача који су боравили у Београду и присуствовали "ЕП 2005" није забележен ни један инцидент нити нарушавање јавног реда и мира, како у објектима одржавања спортских активности, тако и у објектима њиховог боравка и на местима задржавања у граду. На основу завршне анализе извршене у Оперативном штабу Секретаријата у Београду, констатовано је

да је у време одржавања овог првенства стање јавног реда и мира било повољно, а понашање страних и домаћих навијача крајње коректно.

У време одржавања првенства, евидентиран је само један случај, који се донекле може довести у вези са одржавањем овог првенства - разбијање стакла на три путничка возила са хрватским регистарским ознакама испред хотела "Шумадија" у Београду (25. 09. 2005.)

Одржавање јавног реда и мира у "Београдској арени" и дворани "Пионир", и у њиховој непосредној зони, у време одржавања кошаркашких утакмица, извршили су припадници Жандармерије са довољним бројем припадника ове јединице, по посебно сачињеном плану.

Припадници полиције Секретаријата у Београду, који су били одређени за одржавање реда и мира на подручју Секретаријата, радили су свих 24 сата, распоређени у две смене и то у времену од 11,00 до 23,00 и од 23,00 до 11,00 сати. Мере обезбеђења по плану почеле су да се предузимају од 13. 09. 2005. године од 11,00 сати па до 26. 09. 2005. године до 11,00 сати. У време одржавања Европског првенства у кошарци, **укупно су ангажована 1.043 припадника полиције који су остварили укупно 325.416 радних сати.**

Због извршеног прекршаја из члана 10. Закона о јавном реду и миру (пре-продаја улазница), приведена су укупно 54 лица (од којих је 48 предато у скраћеном поступку судији за прекршаје, против 6 лица је поднета прекршајна пријава за исти прекршај у редовном поступку), два лица су приведена због утврђивања идентитета, а једно лице због поседовања фалсификоване акредитације.

Припадници овог Секретаријата су спречили два лица у намери да навијачима из Словеније продају опојну дрогу (од њих је одузет килограм марихуане).

За време одржавања Европског првенства у кошарци од стране непосредних старешина и официра из Управе полиције у Секретаријату у Београду, свакодневно је вршена контрола рада, уредности и опремљености припадника полиције ангажованих на обезбеђењу. Током ових контрола нису откривене неправилности у раду припадника полиције.

Активност Оперативног штаба Секретаријата у Новом Саду и предузете мере обезбеђења (ангажоване снаге и средства)

Секретаријат у Новом Саду извршио је анализу акције "БАСКЕТ 05" и оценио да су испланирани и непланирани задаци спроведени у потпуности и на највишем нивоу, да је пожртвованост и дисциплина ангажованих припадника полиције била на високом нивоу и да није било случајева нарушавања јавног реда, нити других екцеса од стране домаћих и страних навијача⁵. Као координатор испред МУП Републике Србије, током одигравања кошаркашког првенства у периоду од 15. до 20. 09. 2005. године у Оперативном штабу

⁵ Присутност и концентрација припадника полиције ангажованих на обезбеђењу такмичења, огледа се и у њиховом запажању и брзом реаговању приликом извлачења "остављене" бебе из возила на паркингу испред СПЦ чији су неодговорни родитељи, за то време посматрали такмичење.

БЕЗБЕДНОСТ

Секретаријата у Новом Саду, био је ангажован пуковник Марко Зубић, саветник начелника Управе полиције у седишту Министарства.

У периоду од 11. до 13. 09. 2005. године, у Новом Саду у СПЦ "Војводина" одржан је додатни квалификациони турнир за шеснаестог учесника на првенству (победила репрезентација Израела) коме је присуствовало око 2.000 гледалаца. На обезбеђењу овог турнира, које је протекло без ексцеса, била су у три дана ангажована по 204 припадника полиције (100 припадника Жандармерије и 104 полицајца СУП Нови Сад). У периоду од 16. до 20. 09. 2005. године, у СПЦ "Војводина" у Новом Саду, одигране су квалификационе утакмице Европског првенства у кошарци (Летонија, СЦГ, Шпанија и Израел) које је посматрало око **45.000 гледалаца** (међу страним навијачима било је око 300 Летонаца и 50 Шпанаца). Овај део првенства обезбеђивало је у четири дана по **685 припадника полиције** (од тога 400 припадника Жандармерије), а на испомоћ је било ангажовано и **20 полицајца** Секретаријата у Сремској Митровици.

Активност Оперативног штаба Секретаријата у Панчеву и предузете мере обезбеђења (ангажоване снаге и средства)

Оперативни Штаб Секретаријата у Панчеву налазио се у СПЦ "Миленијум" у Вршцу, у коме је одиграно укупно седам кошаркашких утакмица, на којима је присуствовало око **19.300 гледалаца**. Током спровођења акције "Баскет 05" свакодневно је заседао Штаб и вршене су анализе рада по сваком појединачном извршеном обезбеђењу јавног скупа, и дневно праћење безбедносних мера око објеката за смештај гостију. У хотелу "Србија" било је смештено укупно 125 страних спортиста и новинара (Италије, Немачке, Русије, Украјине и Турске); у хотелу "Вила брег" смештена су 42 званичника ФИБЕ и судије; у хотелу "ЈАТ" смештена су 43 страна госта; а у Геронтолошком центру смештено је 57 акредитованих новинара и 9 гостију.

У обезбеђењу утакмица у Вршцу укупно је учествовало **586 лица**: 20 старешина; 200 припадника Жандармерије; 151 припадник полиције опште надлежности; 50 припадника криминалистичке полиције; 49 саобраћајних полицајца; 8 ватрогасаца; 27 припадника ВСЦГ итд. Чланови Штаба извршили су **6 контролних делатности** и сем ситних пропуста није евидентиран ни један случај који би заслужио пажњу. По завршетку акције "Баскет 05" извршена је **анализа рада** на нивоу Секретаријата у Панчеву, којом приликом су чланови Штаба закључили, да је манифестација протекла без нарушавања јавног реда и мира, да је стање безбедности било на високом нивоу, да су припадници полиције крајње професионално извршавали све постављене задатке и да је њихов морал био на завидном нивоу. Једном речју, **акција је оцењена високом оценом**. Истакнут је и велики допринос који је Штабу дао координатор мера безбедности испред МУП Републике Србије, помоћник начелника Управе полиције у седишту Министарства пуковник Драгослав Кијановић, који је боравио у Вршцу све време одигравања утакмица.

СТАЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ У ВРЕМЕ ОДРЖАВАЊА ПРВЕНСТВА**Безбедносно-интересантне појаве и догађаји који су били у непосредној вези са одржавањем првенства**

Бројни скупови који су одржани у време одржавања Европског кошаркашког првенства протекли су у најбољем реду, укључујући и церемонију свечаног отварања и затварања првенства, којој су присуствовали највиши представници државног руководства Србије, ФИБА, представници дипломатског кора и друге јавне личности из света спорта, политике и културе. Припадници Управе за обезбеђење успешно су обавили послове обезбеђења штићених личности. У објектима одигравања утакмица **није евидентиран ниједан озбиљнији инцидент**, тако да се може констатовати да су појачане мере безбедности дале максималне безбедносне резултате. Припадници МУП Републике Србије су обавили свој део задатка врло професионално и у потпуности су покрили објекте одигравања утакмица, објекте смештаја и трасу кретања. Својим стручним и ненаметљивим ангажовањем оставили су утисак високе полицијске професионалности и пружили гостима, посебно страним, осећај сигурности и опуштености, а посебно оним страним делегацијама и навијачима, који су први пут дошли у нашу земљу са предубеђењем да долазе на "несигурно безбедносно подручје".

Оцену ефикасности рада припадника МУП Републике Србије потврђује и чињеница да је током трајања Европског кошаркашког првенства, **евидентниран само један случај који се може донекле довести у везу са одржавањем овог првенства** - разбијање стакала на три путничка возила хрватских регистарских ознака на паркингу испред хотела "Шумадија", у Београду (25. 09. 2005. године у 02,00 сати). Поред овог догађаја, евидентирана је и лажна дојава да је отет авион ЈАТ на релацији Сарајево - Београд, са кошаркашком репрезентацијом БиХ (14. 09. 2005.), који је међутим, безбедно слетео на београдски аеродром. У извештајима Штаба МУП евидентирани су још две лажне анонимне најаве и то: о извођењу "терористичке акције" у којој би за пар дана била запаљена четири аутобуса са путницима, коју је НН лице представљајући се као припадник терористичке организације "Исихаза" упутило на телефон информација - Аутобуске станице "Београд" (15. 09. 2005.) и постављању експлозивних направа на Панчевачком мосту, Београдској аутобуској станици, Тргу Републике и још једној непознатој локацији (упућена од стране НН лица на телефон "92" Дежурне службе СУП Београд, 22. 09. 2005).

Укупно стање безбедности у Републици током одржавања првенства

Може се оценити да је, за време одржавања Европског првенства у кошарци (у периоду од 10. до 25. 09. 2005. године) укупно **стање јавне безбедности** на територији Републике било **повољно**. Њега карактеришу: смањење обима укупног криминалитета у Републици, стабилан јавни ред и мир, већа заштита учесника у саобраћају, а посебно на међународним путним правцима и смањена опасност од пожара. Позитивне тенденције остварене су и у осталим областима јавне безбедности и другим унутрашњим пословима, а гранична полиција је у потпуности реализовало све наложене мере и задатке.

БЕЗБЕДНОСТ

Посматрано по областима, стање јавне безбедности је карактерисало:

У области **сузбијања криминалитета** на територији Републике Србије, у периоду од 10. до 25. 09. 2005. године, откривена су и пријављена 2.453 кривична дела или 153 кривична дела дневно, што је испод дневног просека извршених кривичних дела на територији Републике Србије у претходној години. Највећи број кривичних дела (77,7% од укупног броја) извршен је од стране непознатих учинилаца. У структури кривичних дела преовлађују имовинска кривична дела. **Лишено је слободе** 611 лица по основу члана 227 ЗКП.

Секретаријат у Београду, лишио је слободе и спровео дежурном истражном судији Далибора Спасића (1982) и Марјана Стојановића (1985), због основане сумње да су извршили кривично дело фалсификовање новца. Спасић је 23. 09. 2005. године, ухапшен испред дворане "Београдска арена", док је продавао карте за кошаркашку утакмицу и код њега је пронађено пет фалсификованих новчаница од по 1.000 динара. Новчанице је прибавио од Стојановића, који их је штампао на свом компјутеру у кући у Великој Плани, где је приликом претреса пронађено 17 фалсификованих новчаница. Оперативним радом утврђено је да је Спасић са још два непозната лица у периоду од јануара до септембра на територији Србије (Свилајнца, Велике Планае, Пожаревца, Београда и др), пустио у оптицај преко 50 фалсификованих новчаница. Стојановић је узимао за себе 10% од номиналне вредности новчаница, а прибављену материјалну корист су делили.

На граничном прелазу "Градина" (13. 09. 2005. године), у возилу бугарског држављанина Дервенков Митко Тодоров (1969), у посебно направљеном бункеру пронађено је **81,5 килограма хероина**. Именовани је приведен истражном судији Окружног суда у Пироту, због основане сумње да је извршио кривично дело неовлашћене производње, држања и стављања у промет опојних дрога.

Секретаријат у Београду лишио је слободе Бошка Петрића (1982) и Предрага Милошевића (1982), због основане сумње да су извршили кривично дело неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога. Код њих је пронађен килограм марихуане, коју су намеравали да продају навијачима словеначке кошаркашке репрезентације, који су посећивали сплавове у близини Блока 45 на Новом Београду.

За време трајања Европског првенства у кошарци активност припадника полиције била је усмерена на континуирано превентивно покривање територије, кроз појачану позорничку, патролну, оперативну и друге облике делатности, а пре свега у време, на местима и објектима на којима се најчешће врше кривична дела и прекршаји, или се окупљају безбедносно-интересантна лица, као и у непосредној близини и у самим објектима у којима су одржана такмичења.

За време одржавања Европског првенства у кошарци, није било озбиљнијих случајева нарушавања **јавног реда и мира**.

У овом периоду, дошло је до протестног окупљања у Београду: од стране 50 незадовољних чланова Удружења за повраћај имовине, због спорог решавања проблема враћања одузете имовине; од око 800 чланова Уније синдиката просветних радника и на раскрсници улица Јурија Гагарина и др Ивана Рибара, од стране грађана незадовољних одлуком градске власти да се у њихово насеље поставе контејнери за расељене Роме. До протестних окупљања дошло је и у Крагујевцу од стране 60 таксиста са возилима због употребе средстава принуде над такси возачем, од стране полицајца СУП Крагујевац; затим у Лозници од стране 70-так радника АД "Дрина" Лозница и Костолцу од стране 200 радника реструктурираних предузећа ЈП ПЛ Костолац.

Регистровано је 9 лажних анонимних телефонских најава о подметању експлозивних направа, које су се у четири случаја односиле на васпитно образовне установе (Нови Сад - 2; Београд и Велико Градиште по 1), једна најава односила се на "Макси дисконт " у Београду, затим на стадион ФК "Рад" у Београду; хотеле "Радон" и "Србија у Нишкој Бањи; на објекат Ватрогасне бригаде у Новом Саду, а у једном случају НН лице је на телефон "92" Дежурне службе Секретаријата у Београду, најавило да су на Панчевачком мосту, Београдској аутобуској станици, Тргу Републике и четвртој непознатој локацији постављене експлозивне направе. Одмах по дојави на лице места су излазиле екипе противдиверзионе заштите, које су након детаљног прегледа утврдиле да се у свим случајевима ради о лажним дојавама. Расветљен је један случај и идентификовано лице које је упутило лажну дојаву за хотеле "Радон" и "Србију" у Нишкој Бањи (избеглица са смештајем у хотелу "Србија").

Регистрована су четири случаја каменовања превозних средстава (Београд - 3; Ниш - 1) којом приликом су разбијена ветробранска и друга стакла на аутобусима градског јавног саобраћаја. Повређених лица није било.

Манифестације свечаног отварања и затварања 34. Европског првенства у кошарци које су одржане у Београду (свечано отварање на Калемегданској тврђави 15. 09. и свечано затварање у "Београдској арени" 25. 09.) као и опроштајни коктел поводом затварања првенства који је одржан у клубу "Undergound" у Београду (25. 09. 2005) протекле су без икаквих безбедносних проблема.

По проблематици **безбедности саобраћаја** на путевима је обезбеђена доследна примена свих наложених мера, посебно на међународним путним правцима у Републици. Припадници саобраћајне полиције обезбедили су несметано функционисање саобраћаја у дане одржавања првенства.

У целини посматрано, на међународним путним правцима Е-70, 75 и М-22 остварена је задовољавајућа сигурност путника и возила страног и домаћег регистрационог подручја.

У циљу благовременог поступања, остварена је пуна сарадња са АМСС, Дирекцијом за путеве и надлежним предузећима за одржавање путева, а инсистирано је на ангажовању максималног броја људи на наплатним рампама ауто-пута, ради избегавања застоја због наплате друмарине.

БЕЗБЕДНОСТ

Редовно је вршен надзор над стањем коловоза, саобраћајне сигнализације и опреме пута, а од надлежних служби захтевано је хитно отклањање уочених недостатака. Такође, у сарадњи са надлежним инспекцијама, онемогућавана је продаја робе на и поред међународних путних праваца.

У времену од 10. до 25. 09. 2004. године, на територији Републике Србије регистроване су **2.603 саобраћајне незгоде**, у којима је **26 лица** изгубило живот, а **752** су задобила тешке и лаке телесне повреде, што је мање у односу на исти период 2004. године (2.637).

Евидентирана су **162 пожара**, од чега 39 на штету друштвене имовине, што је знатно мање у односу на исти период 2004. године (223). У пожарима и експлозијама **два лица су изгубила живот** (Београд и Ужице), а **четири су задобила лаке телесне повреде**.

По проблематици **граничних послова и странаца**, појачана је контрола на граничним прелазима и предузимане су потребне мере према страним држављанима. Током трајања првенства, у градовима у којима су се одигравале првенствене утакмице боравак је пријавило укупно 33.014 страних држављана (Београд - 32.144; Панчево - 400 и Нови Сад - 470). Пропраћен је организован и групни улазак навијача преко граничних прелаза у нашу земљу, а највише из Грчке и Словеније.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Успешним обезбеђивањем 34. Европског првенства у кошарци, као и низа других међународних спортских манифестација које су током 2005. одржане у нашој земљи (Финални турнир Светске лиге у одбојци, Финални турнир Светске лиге у ватерполу, Европско првенство у одбојци и др.) полиција Србије је стекла драгоцену искуство које ће јој бити од користи за будући рад. Истовремено, полиција Србије је још једном потврдила углед који ужива у заједници европских полиција и доказала да грађани могу имати потпуно поверење у њен рад.

SECURITY ARRANGEMENTS FOR THE 34th EUROPEAN BASKETBALL CHAMPIONSHIP

Abstract: During the 34th European Basketball Championship, which took place in our country from September 15 to 25, 2005, law enforcement officers of the Republic of Serbia Ministry of Internal Affairs performed all set tasks and ensured full protection and security of participants and numerous attendants both from our country and abroad. They achieved this by immaculate organization, timely planning and well-coordinated performance of adequate security measures and activities. In this way, our country proved that it deserved the confidence of the international basketball organization and showed that it could spotlessly organize even the largest sport events, meeting the strictest security criteria required from any country responsible for organizing such events.

Key Words: preparation, organization, activities, adequate security arrangements, state of security.

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Проф. др Милан МИЛОШЕВИЋ,
Полицијска академија

Проф. др Митко Котовчевски: **ЗАЧАРНИ КРУГ ОРУЖАНИХ КОНФЛИКАТА И ТЕРОРИЗМА НА БАЛКАНУ¹**

КОНФЛИКТНА - ТЕРОРИСТИЧКА ПОВЕЗАНОСТ

Рушење "Берлинског зида" и пад комунизма у Европи отворили су пут и за серију нових крвавих грађанских ратова, првенствено на просторима бивших СФРЈ и СССР. Са распламсавањем грађанских конфликта на Балкану, његово име поново је постало најкоришћенија референца и хит тема у свим војно-политичким и безбедносним коментарима, анализама, проценама и прогнозама. Још једном је Балкан, са читавом својом драматиком, направио "брз и жесток продор" на врелој глобалној политичкој сцени у драматичном периоду који је значајно обележио последњу деценију минулог двадесетог века.

Конфликти који су по принципу "домино ефекта" захватили тако рећи читав простор бивше СФРЈ, неминовно су узели свој тежак "данак у крви" кроз масовне егзодусе, разарања, уништавања, али и кроз тоталан хаос у време њихове кулиминације. Међутим, спектар страдања, безбедносни проблеми, изазови и опасности не окончавају се са претходно потенцираним "списком" страдања и конфликтних траума.

На простору Балкана остало је нешто што за велики број "експерата" није било видљиво на први поглед - остала је једна велика и опасна претња која ће још дуго времена угрожавати систем безбедности и стабилност не само на Балкану, већ и шире у Европи. То је вероватно највећи - невидљиви део великог "терористичког леденог брега" који се упутио са Средњег Истока према Балкану и Европи, још пре него што је конфликт и отпочео.

¹ Назив оригинала: Проф. др Митко Котовчевски (2006), "Магепасаниот круг на вооружените конфликти и тероризмот на Балканот", *Перспективите на република Македонија на патот кон НАТО и Европската унија*, Скопје: Министерство за одбрана на РМ; Филозофски факултет, Институт за одбрамбени и мировни студии, стр. 133-139.

БЕЗБЕДНОСТ

У суштини, пре почетка конфликта на Балкану ни балканске државе ни велике европске и светске силе нису озбиљно схватиле претњу од нове растуће безбедносне опасности која је надлазила и која ће наћи највећу, озбиљну подршку и потпору баш у постконфликтним друштвима на Балкану.

Дугогодишње ратовање на бившим југословенским просторима неминовно је радикализовало многе исламистичке покрете у региону Балкана. То је отворило пут за стварање нових теснијих верских веза и продубљење сарадње балканских терористичких организација и разних терористичких организација са Средњег Истока. Резултат нових претећих безбедносних тенденција у региону било је инсталирање и проширивање милитантног исламистичког фундаментализма, првенствено у Босни, на Косову, у Македонији, Албанији, Турској и Бугарској. У том контексту неопходно је нагласити да је у свим деловима Балкана ово било организовано на оригиналан и специфичан начин и са различитим интензитетом. Заједнички именован за Балкан је да је то послужило или ће тек послужити као отворена капија - мост за трансфер нових безбедносних претњи од Средњег Истока ка Европи, а преко Европе ка САД.

Било је очекивано и сасвим логично да ће балкански конфликти широко отворити врата новом континенту терористичких активности са милитантно-фундаменталистичко исламистичким предзнаком. Носиоци тог новог континента терористичких активности на Балкану и у правцу Западне Европе биће "обједињене" структуре балканских терористичких организација у спрези са идентичним структурама "увезеним" са Средњег Истока.

Балканска историја, као и историја великог броја региона у свету, одувек је била угрожена разним видовима насиља и злочина, у чему је видно место заузимао и тероризам.

ФАКТОРИ ПЕНЕТРАЦИЈЕ ГЛОБАЛНОГ ТЕРОРИЗМА У СТРУКТУРЕ БАЛКАНА ПРЕ ОТПОЧИЊАЊА И ЗА ВРЕМЕ КОНФЛИКАТА

Као најзначајније факторе који су у почетној фази омогућили пенетрацију овог савременог зла на Балкану и факторе који су постали један од његових најснажнијих генератора, можемо потенцирати следеће:

- вакуум (безбедносни, политички и духовни) који је створен на Балкану након распада комунизма и крвавог распада СФРЈ;
- "колебљивост Запада у погледу хитне (благовремене) и брзе интервенције у Босни, што је омогућило радикализацију босанске муслиманске дијаспоре за стварање нове генерације крволочних терориста"²;

² Jane M. O. Sharp; "Intervention in Bosnia - the Case for", World Today, 4W2 (feb. 1993), pp. 31.

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

- Индиферентност Запада вешто су искористиле одређене исламске државе и неке терористичке организације за његову осуду и проглашење Запада виновником многоструког увећања броја жртава у Босни. Запад је индиректно постао циљна група балканско-блискоисточних терористичких организација;
- Појачала се инфилтрација Ирана (као центра нове светске "Коминтерне") у Босни, и неконтролисано снабдевање босанских муслимана оружјем и финансијским средствима уз прећутно одобравање администрације многих западних држава;
- Директна или индиректна подршка муслиманским снагама у Босни и од стране других исламских држава преко десетина "хуманитарних организација" и банака, које су наставиле финансирање и у постконфликтном периоду;
- Прилив великог броја муџахедина током 1992. године, обучених на просторима Авганистана, Чеченије, Саудијске Арабије, Египта, Пакистана, као и Италије, Немачке и Турске. Њихов број је нарастао од неколико стотина до 6000 у 1995. години;
- И поред забрињавајућих размера нове терористичко-муџахединске инфилтрације и "инвазије" на Балкан, администрације западних држава су остале "слепе и глуве" на нову балканску и глобалну безбедносну претњу, односно поново је изостала њихова благовремена реакција;
- "Преклапање" наступања у Босни и шире на Балкану са процесом истовременог верског буђења фундаментализма у целом свету;
- Духовна и материјална криза у одређеним земљама Балкана која је трагирала пут за неометан продор - наметање страних модела екстремног фанатизма.

Нов значајан импулс радикализацији и интернационализацији безбедносних ентитета на Балкану и њиховом отргнућу од контроле пружила је инфилтрација дела глобалних терористичких мрежа, првенствено највеће и најопасније глобалне терористичке организације на свету - Ал Каиде. Са њеним присуством на Балкану отворио се један посебно снажан и интензиван процес мултиплицирања безбедносних ризика и претњи у региону и Европи, а пут претњи ће се продужити и до САД. Догађаји од 11. септембра 2001. године најилустративније су потврдили ову констатацију, након откривања сазнања према којима су многе угрожавајуће стазе Ал Каиде до територије САД водиле преко Балкана. И најновији талас терористичких напада у европским метрополама са сигурношћу потврђује исту констатацију.

У годинама смиривања конфликта на Балкану, у периоду између 1994. и 1996. године, најистакнутије вође Ал Каиде, укључујући и самог Осаму Бин Ладена, три пута су посетиле "њихов прозор према Европи".

БЕЗБЕДНОСТ

Највећа терористичка мрежа је на више места (у више држава) на Балкану несметано почела да инсталира кампове за терористичку обуку, почела ја да "оперише" са одређеним фабрикама за производњу оружја за масовно уништавање, активно се укључила у стварање повољног амбијента за прање новца и формирање мрежа за трговину дрогом у Албанији, на Косову, Македонији, Бугарској, Турској и Босни.³

Пораст трговине хероином, који се појавио "преко ноћи" првенствено преко Косова, промовисаће Косово (поред Турске) као најзначајнији - најважнији балкански пут дроге између југоисточне Азије и Европе. Косово је постало једна од најзначајнијих карика у балканском златном троуглу дроге, што ће омогућити и финансирање терористичких активности директно повезаних са Ал Каидом и другим екстремистичким и терористичким организацијама.

Њиховим инсталирањем на Балкану, започиње један озбиљан процес нарко - џихадске културе који ће наставити да егзистира и на садашњем постконфликтном, или прецизније речено послератном Балкану.

Такође отпочео је и други паралелан процес инкорпорисања Балкана у целовит југоисточни приступ Ал Каиде према Европи, у области која се протезала од Кавказа до Италије - "југоисточни фронт" под командом Ал Завахарија. Током 1994. године у реализацији њихових планова везаних за Европу биће формирано више центара за команду и контролу у Хрватској, Македонији (Тетово) и Бугарској (Софија)⁴.

Према обавештајним проценама ЦИА, фондови Ал Каиде намењени само Балкану, особито они који су били повезани са "хуманитарним организацијама" и локалним банкама, не рачунајући ту профите од трговине дрогом, у периоду између 1992. и 1998. године износили су између 500 и 700 милиона долара⁵.

Истовремено са процесом умреживања Ал Каиде у Босни почели су да се стварају предуслови за њене оперативце да планирају оспособљавање и организовање терориста, који ће бити припремљени за велике терористичке нападе на базе и "мировњаке" САД и СФОР. До које мере су били озбиљни, односно у којој мери је ситуација била отргнута од контроле, говори следећи податак. Суштински, у 1998. години ЦИА и ШИК (албанска обавештајна служба модернизована према стандардима ЦИА) били су приморани да се укључе у једну од највећих операција хапшења ћелија Исламског Џихада који је оперисао на Косову. То је резултирало и привременим затварањем америчке амбасаде у Тирани, као и забраном путовања високих претставника САД у Албанију због бојазни од могућих атентата.

³ Yossef Bodansky, the Former director of the U.S. House of representatives. Task Force on Terrorism and Unconventional Warfare.

⁴ U.S. Congress's Task Force on terrorism: Spored Marcia Christoff Kerop, Assian Wall Stret journal. 02. 11. 2005.

⁵ Ibid: pp. 2.

На Балкану је био примењен један од три постојећа типа умреживања који у свом деловању примењује Ал Каида.

Ал Каида се најпре повезује са постојећим аутономним, национално - националистичким, регионалним, етничким исламистичким групама који већ имају своје политичке платформе и планове, као и успостављену организацију и структуру. Ал Каида нуди подршку овим групама, укључујући финансијску помоћ, техничке савете, прикључивање чланова и обезбеђивање идеја о томе како да се дејствује и на шта да се циља. Међутим, доношење коначних извршних одлука остављено је самим групама. Линије комуникација се крећу више по хоризонтали него по вертикали.

Након инсталирања ових терористичких мрежа у одређеним срединама Балкана, отпочео је процес њиховог континуираног проширивања и стварања повољних претпоставки за њихово целовито позиционирање. Стратегијски циљ њиховог присуства на Балкану лежи у намери да га претворе у одскочну даску за милитантне терористичке структуре, екстремни фанатизам и религиозни тоталитаризам - бинладизам међу исламском популацијом (у првој фази) која живи у западноевропским државама.

У том контексту, значајно је нагласити да се, у периоду када постаје жртва "глобалног Џихада", свет не суочава са муслиманским већ са исламистичким проблемом и са тероризмом као глобалним проблемом и феноменом.

ФАКТОРИ ДУГОРОЧНОГ "УМРЕЖИВАЊА" ГЛОБАЛНОГ ТЕРОРИЗМА НА ПОСЛЕРАТНОМ И "ПОСТКОНФЛИКТНОМ" БАЛКАНУ

У постконфликтној, односно послератној фази развоја балканских држава јављају се и нови акцелератори који могу у великој мери да мултипликују безбедносне проблеме проистекле из претходно презентираних претњи и нових безбедносних ризика. Као најзначајније факторе на овој релацији, којима припада значајно место у безбедносном одразу овог аспекта у наредном периоду, наглашавамо следеће:

- Незадовољство "реализацијом" очекиваних циљева од конфликта на балканским просторима, изневерена очекивања, последице нерешених дипломатских и политичких проблема и широк спектар неостварених циљева и амбиција првенствено милитантних структура у постконфликтним друштвима на Балкану;
- Нагло осиромашење и дуг, мукотрпан и неизванестан транзициони пут, којим морају да прођу балканске државе, посебно државе које су биле захваћене војним конфликтима;
- Успорен процес њиховог интегрисања у евроатланске структуре, што увећава њихове сумње за потпуним одбацивањем и изневерењем њихових очекивања од стране "савезника";

БЕЗБЕДНОСТ

- Неизвесност око решења за коначни статус Косова и његове потенцијалне импликације на безбедност у региону и шире;
- Претварање постконфликтних друштава на Балкану у европске метрополе трговине људима и људским органима, оружјем и дрогом;
- Активно укључивање постконфликтних друштава на Балкану у мрежу међународног организованог криминала као "сиве зоне" у срцу Европе;
- Заостајање у развоју демократије и свакодневно угрожавање безбедности као последица дуготрајног присуства акутних, али и потенцијалних безбедносних претњи које се у одређеним регионима непрекидно увећавају - мултиплицирају;
- Балкан "обогатен" новим слабим државама, финансијски немоћним, политички нестабилним, безбедносно рањивим, без политичких ресурса или институционалне снаге да се боре против домаћег и међународног тероризма, извесно постаје "Ахилова пета" у оквирима европске безбедности. То је нови рај за "слободно" деловање балканских исламиста, идеална ситуација, нешто што као да је од великог Бога подарено;
- Балкански безбедносни пејзаж у наредном периоду биће "обогатен" појавом и позиционирањем нових, брзорастућих група исламског радикализма. Вахабизам, исламистичко - пуританска суданска група фаворизирана од стране Осаме Бин Ладена, представља групу - секту која би могла брзо да се шири на Балкану, првенствено у постконфликтним друштвима у којим живи становништво муслиманске вероисповести.

Поред "вахабитске секте" на балканским "рањивим просторима" дејствују и друге радикалне исламистичке секте, које пропагирају исламски фундаментализам. Као најзначајније међу њима означимо присуство верске секте "Селефа", који се залажу за радикално деловање, обучавање за радикално милитантна дејства, као и за подршку напорима за ширење исламистичког радикализма на цели свет. Њихово позиционирање и подршка међу становништвом на балканским просторима је у почетној фази, али они ипак налазе истомишљенике међу појединцима и одређеним верским и образовним институцијама.

Значајне су и активности верске секте "Џема Теблик" чији се "перспективни чланови" преузимају у радикалне организације које контролишу "Вахабити".

Верска секта "Тарикати" представља масовнију исламску заједницу која је широко распрострањена у целом свету и која је изложена притисцима да прихвати исламски фундаментализам.

У агендама најагресивнијих и најрадикалнијих верских секти на Балкану налазе се залагања за рестартовање конфликта, посебно у постконфликтним државама и регионима, али су без већих успеха у овој фази постконфликтне стабилизације друштва. Међутим, као растућа безбедносна претња ни у ком случају и ни у једном моменту не би смела да буде потцењени или занемарени од стране безбедносних служби балканских и других европских држава. У њихове редове биће регрутовани најкорелији терористи из бал-

канских држава који ће своје акције првенствено усмерити према Европи, али и према другим деловима света.

Неометано реализовање тероризма преко територије Југоисточне Европе, а у том контексту и Балкана, као отворене капије од Блиског и Средњег Истока према Европи (Средњој и Западној), у великој мери је омогућено новоствореном геополитичком сликом после распада СФРЈ. Разградњом СФРЈ и стварањем "нових држава" створен је нови географско - комуникацијски амбијент - нова територијална повезаност држава насељених значајним процентом муслиманског становништва. Преко добро организованих праваца који у дужем временском периоду функционишу на Балкану несметано може да се одвија пребацивање лица без путних исправа, терориста - појединаца или група, "трансфер" мањих или већих наоружаних група, односно читавих оружаних формација.

Територије које су за време конфликта биле етнички очишћене постале су "сиве зоне", односно безбедносно недоступне зоне у којима се формирају кампови за обуку терориста и припадника других паравојних структура, са којим ће се у будућности суочавати одређене државе.

Висок степен подршке долази им од стране локалних политичких руководства, која су често у функционалној спрези са представницима мрежа глобалних терористичких структура, представницима радикално милитантних верских организација и других невладиних организација, формираних првенствено као логистика терористичким организацијама.

Постоје добре везе и координација са осталим терористичким мрежама, посебно са терористичким мрежама које су инсталиране или су у фази инсталирања у Средњој и Западној Европи.

У прилог "слободном протоку" тероризма и других недозвољених активности (које су у природној спрези са овим савременим злом) неминовно се надовезује чињеница постојања "слабих држава" са разореним безбедносним системима и ниским нивоом обавештајно - безбедносне координације балканских држава, проблеми у обезбеђивању граница, које су још увек порозне, и са недовољно озбиљним приступом у борби против тероризма на свим нивоима.

Рохан Гунаратна из Центра за проучавање тероризма и политичког насиља на универзитету Сент Ендрју у Шкотској је открио да Ал Каида има активне ћелије (оперативне и логистичке) у БиХ, Албанији и на Косову. Њихов задатак је да генеришу подршку Ал Каиди и изводе операције напада не само на дипломатске, већ и на војне циљеве западних земаља који су у великом броју лоцирани на Балкану. Циљане групе представљају припадници снага ОУН у БиХ, снага НАТО на Косову, али и припадници дипломатских и хуманитарних мисија западних земаља и организација. Активне ћелије присутне на Балкану задужене су и за ширење пропаганде, за врвовање и обуку нових припадника и за прикупљање средстава и обавештајних сазнања. Поред великог броја обавештајних анализа терористи су на Балкану при-

БЕЗБЕДНОСТ

премљени и за извођење разних облика терористичких активности. Предузимање акција против западних држава на Балкану у овој фази има секундарни значај, али ће у будућности представљати озбиљну безбедносну претњу њиховим снагама и интересима у овом региону.

ЗАКЉУЧАК

Данас, када је процес стабилизације постконфликтног састава Балкана још увек далеко од свог целовитог завршетка, поставља се питање шта радити у будућности? Одговор на ово изузетно комплексно питање нити је једноставан нити је лак, као што у суштини није лако ни водити борбу против највећег светског зла - тероризма. Балкански терористички сценарио не само да није завршен, него се још увек пише. У том балканско - европском терористичком сценарију само једно је сигурно - а то је његов крај који ће највероватније бити много крвав. Иако овај сценарио изгледа превише песимистички, ипак обим веза између терористичких актера из исламских држава и њихових балканских сарадника, западним владама треба коначно да покаже - презентира нову растућу, дугорочну претњу, како за стабилност на Балкану тако и за процесе демократизације у региону који већ сада јесте и можда ће и на даље бити у критичној фази.

Исто тако треба нагласити да постоје и озбиљне препреке "увезеним" екстремистичким и терористичким снагама да формирају државе на Балкану по њиховом моделу и према њиховом "учењу". Највећа примарна препрека уствари је велики културни јаз који постоји између учења и практизирања ислама на Блиском и Средњем Истоку и његових манифестација на Балкану.

Упркос томе, постоје значајни индикатори који указују на то да ће озбиљне везе инсталиране и неговане од стране милитантних група у прошлости, посебно њихов успех у релацијама са оним групама преко којих су дејствовали или још увек дејствују, утицати на перспективе за терористичко или у другим видовима незаконито деловање на Балкану, које ће се увећати и интензивирати сразмерно њиховом обиму. Такав процес њиховог интензивирања донеће негативне импликације и озбиљне претње како земљама у региону, тако и западним интересима, са великом вероватноћом и уз тенденције даљег увећања и оснажења иредентистичких захтева у целом подручју.

У овој фази првенствено треба да се приступи процесу благовремене детекције нових нарастајућих безбедносних претњи, те да се сачине солидне безбедносне анализе и процене. Друго, у исто време циљ треба да представља и правовремено фокусирање обавештајно - безбедносне заједнице Европе и САД на нове претње, с циљем да брзо и без политичког тактизирања сведу на минимум негативне последице и реперкусије које ће такви "терористички линкови" на овим просторима дугорочно генерисати. Балкан представља нераздвојни природни и географски део Европе који дели своју судбину и постојање са судбином и постојањем Европе.

Данас када је цели свет директно или индиректно, више или мање укључен у рат против тероризма, данас када последице тероризма постају глобалне, безбедност Европе ће у великој мери, неминовно зависити од безбедности на Балкану. Европа ће морати да прекине све путеве тероризма који воде ка Балкану, и све путеве тероризма који воде са Балкана. Рат против тероризма на глобалном, регионалном и националном нивоу трајаће још дуго, али је несумњиво да се само заједничким напорима ово савремено зло може победити, а његове последице свести на минимум.

Државе захваћене оружаним конфликтима који су беснели у минулих 15 година на Балкану уплетене су у зачарани круг оружаних конфликта и тероризма. То је старо - нова симбиоза, која се међусобно подржава, односно једна безбедносна претња успешно трасира пут другој и обратно. "Умрежавање" ових држава у глобалну мрежу међународног тероризма представља озбиљну претњу која може да генерише повишен ниво терористичких активности, које би додатно могле ескалирати уз могућност њихове трансформације у нове, још крвавије оружане конфликте. Све док постоје овакве "прикривене" претње биће увећана вероватноћа за обнављање оружаних конфликта у још увек безбедносно нестабилизованим државама Балкана. Балкан поново постаје талац једне нове хегемонистичке стратегије, која је у овој фази веома суптилна, али са тенденцијом да у наредној декади кулиминира на глобалном плану, а у том контексту на регионалном балканском нивоу - у затвореном балканском кругу неизвесности и опасности.

Балканске лекције су веома поучне, посебно за државе у региону али и шире. Њихово потцењивање у наредном периоду може додатно да погорша и искомпликује безбедност у региону, да изблокира све демократске процесе у његовим државама и да представља опасну замку и препреку њиховом успешном интегрисању у НАТО и ЕУ.

ПРИКАЗИ

Мр Драган МАНОЈЛОВИЋ,
Управа криминалистичке полиције

Проф. др Бранислав Симоновић: "РАД ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ" (Community policing)

"Ево резултата истраживања Херодота из Халикарнаса како би се спречило да време избрише сећања на дела која су учинили људи..."

Почетком ове године у издању Министарства унутрашњих послова Републике Српске - Управе за полицијско образовање - Високе школе за унутрашње послове из Бања Луке, изашла је из штампе књига-уџбеник под називом Полиција у заједници - Community policing, аутора др Бранислава Симоновића, професора Правног Факултета у Крагујевцу и Високе школе унутрашњих послова у Бања Луци, за сада првог и јединог пера из ове области у нас. По свом садржају и методолошком приступу, ово издање уџбеника разликује се од досадашњих издања ученичке литературе из ове области писаних у свету, јер систематизује најбитнија теоријска и практична знања из области рада полиције у заједници, одступајући од до сада устаљених шема приликом писања оваквих уџбеника.

Ову, по свему прву и за простор Србије, па и југоисточноевропског региона, историјску књигу, за будућа теоријско-емпиријска истраживања и утемељење рада полиције у заједници, аутор је изложио на 415 страница, поделивши је у шест основних поглавља.

Прво поглавље под називом "Општа теоријска питања рада полиције у заједници", истражени су садржаји који се односе на дефинисање и одређење појма community policing у западној литератури са уводним разматрањима и проблемом дефинисања новог концепта рада полиције у заједници. Аутор по први пут у нашој научној и стручној мисли даје основне елементе за дефинисање појма community policing, са аспекта нове филозофије, стратегије, тактике и организације полиције у заједници, одређује место ове научне дисциплине у развоју у групи друштвених и полицијских наука. Значајан део са правом аутор посвећује теоријским основама community policing, разлосима за преиспитивање места, улоге, циљева и легитимитета деловања полиције у друштву, наводећи да легитимитет одлука полиције има директну корелацију са полицијским легалитетом у оквиру рада полиције

у заједници. Развој идеје о community policing гради се на више теоријских истраживања и практичних програма који су провођени у свету, као и примени више концепата и експеримената које је аутор истражио и за разумевање у складу са најсавременијим методама едукације садашњих и будућих студената, полицијских професионалаца и читалаца изложио у раду. Научно, са аспекта методологије, даје се теоријско терминолошко разјашњење дилеме појма рада полиције у заједници (Community Policing - CP), рада полиције усмереног ка заједници (Community Oriented Policing - COP), рад полиције усмерен ка грађанима (Citizen Oriented Police Enforcement - COPE), рад полиције усмерен на проблеме (Problem Priented Policing - POP), рад полиције усмерен на заштиту суседства (Neighbourhood-Oriented Policing) и концепт безбедне заједнице (Safe Community). На веома систематичан и методолошки коректан начин читаоцима се пружа могућност да се поред теоријских принципа рада полиције у заједници, упознају са практичним начинима примене програма, њихове имплементације и начинима организације тренинга (обуке и едукације) како службеника органа безбедности тако и грађана.

У **Другом поглављу** књиге "Рад полиције и локалне заједнице као вида стратешког планирања и деловања на локалном нивоу - на путу ка реализацији концепта безбедне заједнице (Safe Community)", анализирајући ове појмове аутор успоставља везу између основних инструмената стратешког и тактичког планирања, анализе, циљева, основних вредности изградње партнерства, институционализације превенције криминала од локалног до националног нивоа, са методима за прибављање података и начинима скенирања стања у области безбедности заједнице. Дајући савремене алате као што су: COMPSTAT, SARA, CAPRA, SWOT, PESTEL и Brainstorming методе, на веома јасан и методолошки уређен начин осветљава осмишљавање пројеката и њихову имплементација корак по корак и мерење успешности. Као добар познавалац места, улоге и значаја менаџмента у раду полиције у заједници нуди за сада јединствени и у свету веома успешни метод COMPSTAT, који вођен принципима тачне и актуелне информације обавезује полицијске менаџере и извршиоце да примењују ефективне методе реаговања на проблем, принципе брзог размештаја персонала и ресурса и принципе немилосрдне и константне процене остварених резултата и ефеката.

Треће поглавље под називом "Community Policing" - Организација, менаџмент, систем вредности у полицији, уводи читаоца у историјски развој организације полиције од традиционалне ка савременој. Аутор најпре даје одређење традиционалних циљева, традиционалних система вредности и културе унутар полицијске организације, а затим компаративном методом даје нове моделе организације полиције који произилазе из концепта Community policing, што кроз истраживање нових искустава из пилот пројеката у иностранству, јасно одсликава значај и потребу за новим системом вредности за управљање полицијом, новим системом вредности у полицији и новим менаџментом "тоталним квалитетом" (TQM).

Четврто поглавље "Едукација и тренинг полиције у заједници", најпре даје широку скалу унутрашњих фактора који ограничавају очекивани успех у реализацији концепта "Рад полиције у заједници". Као кључни разлог аутор на-

БЕЗБЕДНОСТ

води улазак у програм без адекватне едукације и тренинга како полицијских руководиоца и полицајаца тако и грађана. Посебно је истражен аспект едукације грађана са смерницама за коришћење постојећих и развој нових метода и техника едукације (тренинга). Са правом се аутор задржава на едукацији полицајаца из вештине слушања, дајући јасне дефиниције комуникационих сигнала од полицијске опреме (униформе), једносмерне до интерперсоналне комуникације, активног слушања, фактора који посебно спутавају комуникацију, фактора који посебно подстичу комуникацију, скривених циљева појединих учесника у комуникацији, потребе уважавања интеркултурних, интеррелигијских различитости при комуникацији, до специфичних комуникација у радним групама и комуникације у конфликтним ситуацијама.

Пето поглавље "Промене у правном систему као услов за успостављање концепта рада полиције у заједници и безбедна заједница", анализира методолошке приступе при доношењу и примени правних докумената у појединим земљама у свету из области рада полиције у заједници, као и преузимање и имплементацију од стране појединих земаља региона Југоисточне Европе оваквих докумената од Европског савета.

У **шестом**, последњем поглављу "Приказ појединих пројеката полиције у заједници и безбедна заједница", компаративном методом истражени су пројекти Community policing у америчким градовима, канадским градовима, Федерацији Босне и Херцеговине и Републике Српске у односу на пилот пројекте у Србији, уз додатак садржаја пројеката, начина организовања и функционисања тела за развој и имплементацију пројеката "Рад полиције у заједници".

Уџбеник Рад полиције у заједници - Community policing, аутора професора др Бранислава Симоновића чини заокружену целину кроз чије се теме јасно и разумљиво, уз уважавање теоријских ставова, научних достигнућа и доприноса актуелне праксе, излажу релевантни садржаји, нова достигнућа и савремена знања из области Community policing. Аутор излаже консултујући више од сто иностраних извора и пет домаћих, битне садржаје Community policing, и нуди нова решења из те области уз презентирање савременог приступа рада полиције у заједници.

Уџбеник је писан разумљивим језиком, лаким и јасним стилем, што је од посебног значаја за разумевање ове веома сложене проблематике. Садржаји у уџбенику су систематизовани и изложени тако да задовољавају потребе студената, али и читалаца који се први пут сусрећу са овом материјом. Из богатог садржаја систематизованих примера из праксе, значајне поуке за унапређење свог стручног, научног и професионалног рада могу да извуку и други корисници.

По свом садржају, научним, стручним и педагошким приступом, осим студентима правних и полицијских факултета, уџбеник се препоручује широј стручној и научној јавности. Поред тога уџбеник се препоручује свим припадницима полиције који раде на пословима рада полиције у заједници и превенцији криминала, јавним тужиоцима, судијама кривичарима, као и другим који у оквиру својих надлежности учествују у грађењу безбедности у заједници.